

Jezičnik.

A.
Matej Ravnikar Poženčan.

B. 60.
Matija Vertovec.

C. 72
Mihael Verne.

Slavnemu

Dr. Janezu Bleiweisu

posvečuje

Josip Marn.

XVI. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.
1878.

Slavni Gospod!

Bilo je v tisučnici Slovanski, da se je po „Učiteljskem Tovaršu“ rodil moj Jezičnik. Med pervimi, ki so koj takrat ga prijazno pozdravljali, bili ste Vi, in — kakor ste od l. 1843 na slovstvenem polji narodu Slovenskemu prav res drugi **Vodnik,** *tako ste od l. 1863 vedno tudi Jezičniku, kteri je vzrastel sedaj že v XVI. leto. Opisujejo se v njem trije Vam priljubljeni možje, kteri — domoljubni pisatelji duhovni — so po Vašem živem prijateljskem vzgledu dokaj dobrega storili za ljubo domovino svojo in so sedaj dostojno poslavljeni tudi z Vašo modro pomočjo. „Kjer časti se modrost, tam se imenuje moj sin“ — kliče danes s premilim Vam pesnikom vsa hvaležna* **Slovenija.** *In Vam bodi tudi letošnji Jezičnik posvečen o preveselem Vašem LXX. godu, in Bog daj, da bi vzajemno z Vami „za vero, dom in cesarja“ še mnogo let srečno delovati mogel*

Vaš

*V **Ljubljani** 19. novembra 1878.*

Josip Marn.

A.

Matej Ravnikar Poženčan.

Od sebe.

Nikoger na sveti
  Svoj'ga ne poznam;
Zato sim jel peti,
  Čas kratit' si sam.

Pod Blekam snežnikam
  Mi dali ime;
Samote z Vodnikam
  Me h petji zbude.

ako je pel sam od sebe naš Matej Ravnikar II., kteri se je bil v Poženku, vasi Cerkljanske duhovnije na Gorenjskem — od tod imenovan Poženčan — rodil 31. avgusta l. 1802.[1] Za mašnika posvečen l. 1825 je služil za duhovnega pomočnika v Železnikih do l. 1828, na Breznici do l. 1830, v Stari Loki do l. 1831; v Ternji na Notranjskem do l. 1833, na Gori poleg Sodražice do l. 1838, v Semiču do l. 1842; bil duhoven pastir na Selih pri Kamniku do l. 1855, in potem župnik v Predosljih, kjer je umerl 14. februarja l. 1864.

V Poženku — od pognati, poženem, češ, ker so vanj živino poganjali iz pristave nekdaj slovečega Bernekarjevega grada — bivala sta mu roditelja Valentin in Helena zelo ubožna; v košu je neki sinka Matevžka pervikrat v šolo nesel oče — samo v zaupanji na pomoč milega Boga in dobrih ljudi — v Ljubljano. Tukaj se mladi Ravnikar zgodaj vname za slovenščino in duhovstvo po V. Vodniku in M. Ravnikarju I., za ilirščino in sploh slovanščino po dr. J. Zupanu, in l. 1823/4 učenec Fr. Metelkov že jame poskušati se v slovenskih pesmicah, ki jih je donašal učitelju svojemu, na pr. Slavec vjet z naukom: Mladeneč, moj dragi! — Ne upaj si nič; — V naglice sragi — Se vjameš ko tič; Mjavec kresni dan l. 1824 s koncem: Mjavec živel je v nadlogi, — Kakor pravdarjem zdej gré; — Reve mor'jo bit' ubogi, — Druj' povsot jih prehité; Dap-

nid in Kloa (Idilja); Savični Vili i. t. d. — vse v Bohoričici. V pojasnjenje naj služi nam v pervotni obliki, toda v Gajici, tedanja Ravnikarjeva:

Savični Vili.

Iz očetov'ga predvora,
Skalna hči, nastav' uho!
Z bistre mi Savice zora,
Vila, pridi pod nebo!

Bahu raja, lej! Menáda,
Brenkle vedno ga glušé,
Teb' bliščeča oh Najada,
Zmirej strune še molčé! —

Jez Ti bom, Najada, brenkal!
Kdo bo grajal strunic glas?
Svetli tul je že zažvenkal,
Meč pervezan je za pas.

Zdrave treznosti življenje
Vedno tukej se cedi,
Mlad pastir ima hlajenje,
Krotko čedo napoji.

Lej! iz skale se razlija
Ves izpenjen vel'ki slap,
Lepim travnikam napija,
Krog razširja bister hlap.

Ti cvetlice zlo napajaš,
Vila! nam lepo dišé,
S pevskim duham nas navdajaš.
Krajnci naj Te vsi slavé!

Tudi hočem jez navzeti
Se prezdraviga duhá,
De bom lepši mogel peti:
Vsak potémc naj Te pozná!

Spisal si je bil Ravnikar poznej v lastno knjižico „Pesme iz samote“ in med njimi se nahaja na pr. Sveta dežela (Stoj popotnik! ter ohladi — Ogenj vnetiga serca — In skasan na zemljo padi — Sveta perst se lisketa! i. t. d.) pa Traven (Burja po hribih — Megle snežene — Suka hudo; — Rožce ne vidi — Kamur pogleda — Moje oko i. t. d.) obakrat z opombico: „To pesem sva z r. Fridriham iz nemškiga preslovenila v l. 1824“. — Ravno to leto je zložil v razgovoru „Duhovni in Mladeneč“ o svojem prihodnjem stanu pesem, kjer mladeneč, kteri bi rad šel bil na Dunaj pravd se učit ali bolezni zdravit, podučen in pregovorjen sklene naposled:

Jez tedej duhovni hočem biti,
Če zamorjo drugi to storiti,
Tud gotovo men' mogoče bo.
Kakor drugi bom dolžnost opravljal,
Mreže uka dušam bom nastavljal,
Pot nebeško kazal jim zvesto.

Kar je mati pripovedovala, kar stara popevala, to je lično posnemal in v duhu narodnem opéval V. Vodnik ter za rojakom svojim Zakotnikom (P. Dismas a s. Elisabetha Carn. Schischkanus, alias Joseph Sakotneck — † 1793 — collegit ruri in plebe antiquissimas Carniolicas can-

tilenas etc. cf. Bibliotheca Carniol. 1862 pg. 16.) nabiral tudi sam narodne pesmi slóvenske. O njegovi dobi so zaslovéle krasne narodne serbske; po Kraljedvorskem Rokopisu l. 1817/18 staročeske, in prav po njih vnet začne Fr. L. Čelakovský (r. 1799, u. 1852) na svetlo dajati narodne slovanske l. 1822—25 ter vzbujati rodoljube k njihovemu nabiranju in vzajemnemu priobčevanju. Na Slovence se v predgovoru k svojim slovanskim pesmam obrača na pr.:

„Šta Vi . . . Slavjani, koji prebivate na plodonosnih brěžinah Save i Drave i drugih městih? Obdělavate li vi mukom zamuknuti polja vaša? Gonite li vi bez pěsamah na pašu stada vaša? Zar bez pěsamah sprovadjate danke života? Nalazilo bi se bez dvojmbe i kod vas pěsamah, nu neima koi bi ih tražio". Istina, g. Čelakowski, prava istina! odgovarja mu Stanko Vraz nato. Mile naše sestre na Muri, gornjoj Dravi, i gornjoj Savi (o tima bo je govor) pěvale su, i sveudilj jošter pevaju il plěvile, il žito žele, ili tàrle, ili prele, ili stada pasle, il vodu ili travu nosile. Ne zamněva samo zavičaj njihov od ranoga jutra do màrkle noći od slovenskih veselih pěsamah, dapače oživljuju one š njimi s jedne strane gradove i varoši Horvatske, a s druge opominjaju nevěrne brěgove Blatnoga jezera na davno minule věke. — Nu, žalibože, ne rodì se čověk, koi bi ove iz duše izlazeće glasove prikupljao, uredjivao i světu sačuvao bio".

Tako je bilo; toda — na poziv verlega Čelakovskega in nekega pevskega društva Dunajskega jeli so i Slovenci zapisovati in vredovati ljudske pesmi, pobožne in posvetne, jih popravljati, ponarejati ter priobčevati, kakor Valentin Stanič na Goriškem, Bl. Potočnik pa L. Dolinar na Kranjskem, Peter Dainko na Štajarskem, kteri (r. 1787, u. 1873) poleg „sto cirkvenih ino drugih pobožnih pesmi" l. 1826 dá l. 1827 v Radgoni v 8[i] str. 227 na svetlobo „Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem". — Skoro potem prìbrenči „Krajnska Čbelica" l. 1830—33 s svojimi umetnimi in narodnimi a zgolj posvetnimi pesmami. To pa zaskerbí nektere pobožne domoljube, češ, ta reč utegne pohujšljiva in zapeljiva biti našemu ljudstvu (pr. v Kr. Čbelic. II. Prešern. Nova Pisarija i. t. d.) in njej nasproti jamejo skladati svete in kratkočasne, toda skozi in skozi nravne pesmi, kakor Luka Dolinar (r. 1794, u. 1863), kteri v tehtnem predgovoru k svojim „pesmam v godove in praznike celiga leta" v Ljubl. 1833. 8. VI. str. 250 piše na pr.:

„Ker nam je veselje do petja perrojeno, de hudič kakih gerdih in ostudnih pesem ne zatrosi in z' njimi naših serc ne popači, je Bog Psalme dal, de imamo od njih ne samo duhovni prid, ampak tudi kratik čas: zakaj iz posvetnih pesem pride žalost in škoda, in veliko težavnih reči, katere naredé dušo slabji in bolj mehkužno, iz duhovniga petja pa

izvira velik dobičik, posvečenje serca in prava modrost, ker sveti duh hitro v serce pevca perletí ... Pojte torej, prelubi pevci in pevke svete pesme; verzite od sebe tiste posvetne popevke, z kterimi vrage kličete, angela varha odganjate, dušo ranite, vest obtežate; pojte jih sami sebi ali drugim; doma ali na delu, v delovnikih in praznikih, de bote deležni duhovniga dobička (Str. IV. V.)".

Vzlasti pa je bil Anton Slomšek (r. 1800, u. 1862), kteri je — v Ljubljani nekaj časa Prešernov součenec — postal v Celovcu prihodnjim duhovnikom, kasneje vsemu slovenskemu ljudstvu nekako duhovni voditelj po spisih svojih od l. 1832 i. t. d. Po njem vzbujevan je Matija Ahacel (r. 1797, u. 1845) na svetlo dal v Celovcu l. 1833 „Koroške in Štajerske pesmi". Enokoljko popravlene in novo zložene v 8· str. 162, kjer se v predgovoru opominjajo ljubi Slovenci na pr.:

„Vém, da lepe pesmi radi pojete, ino z petjam sebi kratek čas, drugim veselje delate, Bogu pa čest ino hvalo dajate. Nate! tukaj se jih vam eno čedno zbranje nar lepših pesmi podá, katere so polne lepih naukov, ino zalih, nedolžnih rožic pevske umnosti ... Lepo vas prosim, ljubi brati ino sestre slovenskiga rodu, posebno vas mladenče ino mladenčice! opustite vse nesramne, vmazane, klafarske ino nespodobne pesmi, katerih je sama peklenska hudoba po svojih pomagavcih toljko na svet (kak ljulke v pšenico) zasjala. Skoz nje se le pošteni pohujšajo, nedolžni zapelajo, ino Bog se žali. Nikar gerdo, temuč le pošteno petje vam pravo ino stanovitno veselje daja. Pojte le, pa pojte pošteno, ino najte, da se vaših bogaboječih ino nedolžnih pesmi slaven glas po dolinah razlega, po hribih razdeva ino po gorah do nebes vzdiguje (Str. 5. 6.)".

Dr. Fr. Prešern dobro vedoč, kdo tukaj govori in kam vse te pesmi z nauki vred merijo, zloží „Ahacelnovim pesmam" znani zabavljivi napis (šuri — muri), Slomšeku pa, kteri je l. 1834 spisal „Keršansko Devištvo", potem „Življenja srečen pot za mladenče", o njegovem prihodu v Ljubljano l. 1837 sam izročí šaljivega seršena:

Ker stara para zlomek
„Devištva" preveč vzel,
Je mlajši njega Zlomšek
Prodajat ga začel.

Kakor drugi rodoljubi slovenski — je tudi Ravnikar že l. 1823 skladati jel pesmi slovenske, prestavljati iz nemščine, pobirati in spisovati si razne narodne, pobožne in kratkočasne, ponarejati jih po Vodnikovih, po Čbelici in celo po Ahacelnovih, najprej v Ternji na Pivki, v živo pa na Gori nad Sodražico.

Bilo je med l. 1833 — 38, da sta dva sloveča domoljuba od nasprotnih strani pogostoma hodila po slovénskih deželah in vérno opazovala naše ljudstvo v ta namen, da bi mogla kaj storiti njemu v korist

in domovini na slavo. Pervi je bil A. Slomšek (gl. A. Mart. Slomšek von Fr. Kosar. Marburg. 1863. 8. 326. pg. 21 — 40.); drugi je bil Stanko Vraz (gl. Děla Stanka Vraza. V. U Zagrebu. 1877. 8. XXI. 432). Sad svojega potovanja po slovenskih pokrajinah je le-tá priobčil v knjigi:

„Narodne pěsni ilirske, koje se pěvaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske". Skupio i na svět izdao Stanko Vraz. Razdělak I. U Zagrebu. 1839. 8. XXII. str. 204.

Na drugem listu je čitati: „Učenomu gospodinu Vuku Stefanoviću Karadžiću . . . ovu knjigu u znak harnosti za ugodne nauke, koje prima čitanjem njegovih narodnih dělah, posvetjuje Stanko Jozipović Vraz, Slovenac Cerovčanin". — V predgovoru kaže, da so v zbiranji narodnih pesmi podpirali ga drugi — „u čem mi nekoja gospoda domorodci pripravnimi rukami priskočiše . . . Na svàrsi ovih rěčih zahvaljujem svoj gospodi domorodcem, koji su me u sabiranju i izdavanju ove knjige gradivom podpomogli, moleći ih, da mi i u naprědak svoje prijateljske ruke neuztegnu" . . . V kazalu so oni domorodci pri posamesnih pesmih imenovani na pr. M. Prelog, Jos. Muršec, Dr. Prešern, M. Kastelic, Ant. Rudež i. t. d.; naslednje pesmice pa so zaznamnjane le z zvezdico (*): „Ribniška Alenčica; Poljska kraljica; Dominkova Ančika; Ribniška Jerica; Hlevar; Nezvesti gospod; Marjetica ino Terdoglav; Jezd k ljubici". — So pa vse iz zbirke Ravnikarjeve, kteri se — sam duhoven — berž ko ne z ozirom na omenjene besede o posvetni poeziji slovenski ni pustil tiskati po imenu. — Da pa je narodne pesmi Poženčan verlo nabiral, o tem pripoveduje Vraz str. XI. XII. na pr.:

„Izmedju njegovih (Vodnikovih) naslědnikah zaslužuje sveusàrdnu čast i pohvalu krajnski vlastelin g. Andria Smole. On ne samo što je prepisivao iz ustih naroda pěsni, nego je i naimao sposobne zato ljude, blagodarno naplatjujući trude njihove. Někoje od pěsamah njegove sbirke pritisnute su u II. i III. razdělku Krajnske Čbelice. I vlastelin g. A. Rudež; slavni krajnski pěsnik Dr. Fr. Prešern, bibliotekar M. Kastelic, prečastni g. M. Ravnikar sakupili su u Krajnskoj više komadah narodnih pěsamah. — Nu ovi sabiraoci ne prelaziše granice Krajnske, i kao dělo samoga diletantizma ostà trud njihov ponajviše u rukopisih, i tako obćenoj potrěboći neodgovori. Svestranoj ovoj potrěboći težio je pàrvi zadovoljiti Poljak Milan Korytko. On došavši god. 1837 u Ljubljanu prigàrli cělom dušom taj poso, zato upravi na Krajnce proglas jedan (vid. Ilirisches Blatt Nr. 25. 1838), u kojem on obeća, da će sve blago na narodnom polju sakupiti. Njemu izručiše i g. g. Smole, Rudež, Dr. Prešern, Kastelic i Ravnikar svoje rukopise".

Emiliju Koritku.

Na Gori sredi rož ograja
Zaslišim en klopit klopot,
Jezde dorata eden haja —
Kdo pride k meni in od kod?

„Osoda v Krajno me vodila,
Mi novi gost prijazno dé —
Dežela Poljska me rodila,
Emilj Koritko mi ime.

Nesreča tira me po sveti
Samo zato, ker sim Poljak;
Moj rod obsojen je terpeti,
De žuli jarem ga težak.

Če barka in predraga roba
Pogrezne se v strašno morje:
Leto ti živa je podoba
Osode moje preterde.

Pa tukaj petje me slovensko
H zavedi novimu budi;
To petje vem, de ni sirensko,
Za njim serce mi hrepeni“.

Poljak, Slavjan si in prijatel!
Mu rečem jez na to vesel,
Li srečen duh te sim perpratil:
Slavjan Slavjana bo objel.

Domač Parnas je tukaj, stopi
Slovenjih pevski sliši zbor,
Visoko per nebeškim stropi
Pozabi teže, šum, pomor!

Hodil je Koritko v dosego povedanega namena sim ter tje po Kranjskem, zahajal rad k slovenskim duhovnikom na deželi, in v spominj tacega obiskanja mu je zložil Ravnikar ono pesem. L. 1838 pa 10. jun. razglasí v „Illyr. Bl. Nro. 25“ že omenjeno vabilo pod naslovom: „Den Freunden des Slaventhums in Krain; ein Slave aus Norden“.

„Die interessanteste Geschichte einer jeden Nation u. insbesondere eines jeden Volksstammes, der von keiner wichtigen Rolle in der Weltgeschichte zu sagen hat, wäre eine vollständige Sammlung der Volkslieder u. Sagen, eine Schilderung des moralischen u. häuslichen Lebens, die Darstellung der Sitten, Gebräuche u. Gewohnheiten, die den Stand der geistigen Entwicklung u. den Fortgang der Nation klar darlegen müßten“. Rusje imajo teh reči že dokaj, pravi dalje, tudi Čehi in Poljaki, celo Serbi imajo vsaj svoje narodne pesni, le Kranjska je zaostala. Tu bi jaz rad kaj pripomogel, da tudi to vejo velikega slovanskega debla spoznajo drugi, vzlasti severni Slovani. V ta namen se obračam do slovenskih rojakov, naj mi odgovorov na naslednje vprašanja (o ženitvah, pogrebih in kerstih, o božiču, koledi, kresu, o plesu in godbi, vražah, čarovnicah, o besih, čudežnih zelih, pregovorih, o pesnih ljudskih, toda le posvetnih in iz ust narodovih zvesto zapisanih, pravljicah, nošah, o domačem življenji i. t. d.) pošljejo do konca julija, če tudi samo na nektere; in res, vže 26. julija v št. 30

naznanja s svojim lastnim podpisom, da na svetlo pridejo najprej „Slowenische Volkslieder aus Krain — Slovenske pesmi kranjskiga naroda“. Poslali so mi dragotnih stvarí gospodje na pr. Jož. Rudež grajščak v Ribnici, profesor Metelko v Ljubljani, Matevž Ravnikar župnik na Gori, Jak. Dolenc župnik v Bistrici, Jur. Plemel župnik na Premu, pa Jož. Orešnik kaplan v Ternovem, kterim vsem bodi iskrena hvala, in nato piše Koritko pomenljivo:

„Ich zweifle nicht, daß die zu erscheinenden Volkslieder einen Anklang im ganzen Slaventhume finden werden, da sie der nämliche allgemein slavische Geist, das nämliche tiefe Gefühl und dieselbe kräftige Sprache charakterisiren, die so sehr die slavischen Volkspoesien auszeichnen. — Der Charakter, die Sprache, die Sagen u. Volkspoesie aller Stämme der Slaven sind so unter sich verwandt, so ineinander verwebt, daß nur eins durch das andere erklärt, vervollständigt u. ausgebildet werden kann. Sie liefern den unwiderlegbaren Beweis der bestehenden innigen Gemeinschaft, Wechselseitigkeit u. des wirklich existirenden Erhabenen, Großen u. Ganzen des Slawenthums. — Wie weit ist nicht Krain vom Lande der Polen, Czechen u. Russen entlegen, — in was für geringer Gemeinschaft stehen nicht die Krainer mit den ihnen so nahe verwandten Serben, u. doch wird man in den Volksliedern aus Krain nicht nur den nämlichen Ton, Geist u. dasselbe Gefühl, sondern auch oft die nämliche, nur modificirte Sage finden. — Genug der Empfehlung für Slaven!“ —

Potem pripoveduje — priporočevaje se za v prihodnje —, kaka bode njegova zbirka, v koliko zvezkih, kamo naj se pošilja naročnina; ali — človek obrača, Bog oberne: Milan Koritko zbolí — nemila smert ga pobere, da ni doživel niti pervega zvezka Slovenskih pesmi! Kakor vse prijatelje, tako je nagla smert njegova presunila i Ravnikarja, in morebiti prav Koritku razodéva svojo žal v pesmici: „Milo za Pevcam“, kjer na pr. v pervem in dveh poslednjih odstavkih popéva:

Bil sim, pevčik! te vesel,
Ti si me vsiga unel.
Ah veselje hitro mine,
Silna smert po tebe zine —
Kaj brez tebe bom počel? . . .

Kdo bo strune spet ubral,
Jim svoj čisti glas pridjal?
Kdo ve pesme tako mične,
Uka polne in perlične?
Kdo bo živost nam peržgal?

Grob ti lišpati lepo,
Vsajam rožmarin gosto,
Cvetje trosim in zdihujem
Ter oči solzne zdvigujem:
Naj se smili te nebo!

Grob svoj ima Koritko poleg Linharta, Vodnika, Čopa na isti strani, in z drugovi vred je na spominek napravil napis miljeni mu prijatelj Dr. Fr. Prešern:

Emilowi Korytko. najlepszemu Synowi. Rodzice. ur. w Lwowie 1813. r. zm. w Lubianie 1839.

Der Mensch muss untergehen:
Die Menschheit bleibt, fortan
Wird mit ihr das bestehen,
Was er für sie gethan.

P.

Delo, ktero je pričel bil Koritko, izveršilo se je potem tako, da so v obliki nekdanje Čbelice v petih zvezkih prišle na svetlobo Pesmi krajnskiga naroda, in sicer I. l. 1839. str. 136; II. 1840. 142; III. in IV. 1841. 142; V. 1844. 118. V Ljubljani. Natisnil in na prodaj jih ima Jožef Blaznik, na bregi, Nr. 190. — Konec I. zvezka je natisnjeno: „Opomba. Predgóvor se bo drugimu zvéziku priložil. Tukaj se le napové, de je pesmi pričujočiga zvézika nabral ranki Emil Koritko“. — Toda — tu obetanega predgovora ni bilo, pa tudi nobenega druzega pojasnila nikdar. Pesmi so vse brez podpisov. Menda je vso stvar prevzel bil J. Blaznik, pesmi pa mu je vredoval z J. Kosmačem največ M. Kastelic sam, se vé da — ne po načinu Koritkovem.

Iz raznih pismenih poročil smem sklepati, da je vseh „Slovenskih pesmi kranjskiga naroda“ vsaj petino nabral Matevž Ravnikar Poženčan. Pervi zvezek svoj je Koritku izročil po prof. Fr. Metelku. Ktere pesmi so prav iz njegove zbirke, to se gotovo ne da določiti. Prepisal si je nektere še pred l. 1839 po dvakrat, nektere celó po trikrat. Zdijo se njegove na pr. v zv. I: Kresnice, Lavdon, Pet stebrov, Romar sv. Jakoba, Voljar in Sidonia, Mlad hlevar, Dominikova Ančika, Ribniška Alenčica, Pet bander; v II: Alenčica, Lambergar in Pegam, Kralj Marko, Kralj Matjaž reši svojo Alenčico, Dunajska zapertija, Pregovori, Napisi mescov; v III: Brajdika in Ančika, Lambergerjeva ženitva in smert, Angelji od Device Marie na Dobrovi; v IV: Nova Štift na Stajerskim, Ubijavec s kolesam tert, Ubijavec obešen, Težavna pot; v V: Semiška gora, Lizbona potopljena, Pivček, Moža željna, Mož in žena, Napojnica i. t. d. i. t. d. — Med Pregovori (II. zv. 128—130 str.), kterim v rokopisu biva naslov: „Življenjske pravinje“ — nahajajo se razun ondi natisnjenih na pr.:

Kar zlasti te strasti
Početi ženó;
Ne zgrabi, pozabi,
Saj žal ti ne bo.

———

Pravica, resnica
Kar ta te uči;
Perskakaj, ne čakaj,
Se spolnit mudi.

———

Začetik napuha
Zablivost Boga:
Je greham potuha,
Podslomba zlega.

———

Kje lepši je cvet,
Kot barva rudeča —
Sramote goreča
Obličja deklet.

———

Zdravniki pervi ti so znan':
Vesel pa snažen biti,
Za spanje noč, za delo dan
In zmernost prav ljubiti.

Karkol počneš, previden bodi;
Kaj pride 'z tega, pred presodi.

Napisi za mesce.

Brezen.

Če mokra ni oljka,
Pa pirih če bit';
O ljuba majolka,
Daj žegen zalit'!

Velki traven.

Dež Trijakov, Kersna suša
Dobro let'no naredí;
Kruh in vino nas ne puša,
Klaje dosti se dobí.

Velki serpan.

Če svet Jernej repno nad
More semtertje zibat',
Prav'mo: dobra bo vsa repa;
Se mladina če pačit',
Z roko mahat', glavo vit':
Je na duš' gotovo slepa.

Listognoj.

Burja tanka in rogata
Vojske svoje žene dim:
Sneg in slana rast končata —
V zgled minlivosti vsim . . .

Iz teh in enacih poskušenj in zapisovanj izmed naroda se vidi, da je Poženčan res posnemal vzornika svojega — Vodnika. — Kolike cene, kolike vrednosti so pa „Pesmi kranjskiga naroda"?

Te pesmi, v slovstvo priklicane po dvanajsterih vprašanjih Koritkovih, na ktere se največ nanašajo, so vendar jako različne, epične in lirične, vzlasti didaktične na pr. pravljice, pripovedke, legende, seljanke, balade, romance, junaške; pesmi posvetne pa pobožne, žalostinke, popevke, zabavljice, prigovori, nadpisi, basni i. t. d. — Tudi te pesmi so zercalo kranjsko-slovenskega naroda, njegovega notranjega pa vnanjega življenja. Dokler narodu tolikanj razkosanemu ni dano povzdigovati se v pristojne više kroge, ponižuje se bore ljudstvo v vsakdanje življenje, in tega njegovega dejanja in nehanja odmév so pač omenjene pesmi.

Perva, ki sta slovenske narodne pesni le po nekaterih jima dotlej znanih in posebej po zbirki Dainkovi in Ahaclovi malo vgodno presojevala, bila sta Čelakovský pa Šafařík v Čas. česk. Mus. l. 1832. 1833. Prav tako je pograjal „Slovenske pesmi kranjskiga naroda" Stanko Vraz prejemši I. zvezek l. 1839, češ, da niso prav narodove, iz ust njegovih ne verno zapisane i. t. d. Kakor una dva slovanska rodoljuba, je tudi njega nekako zbodlo Slomšekovo svarilo. — „Dapače někoji su u nesvěsti svojoj rat podigli proti narodnim običajim — najpače pěsmam, za izkorenit jih, kao mačem u ruci zaklinjajuć mladu svoju bratju i sestre, neka se okane pěvati pěsnih, kojimi su jih něgda majke njihale, jerbo — jih je sama peklenska hudoba po svojih pomagavcih na svet — kok ljuljke med pšenico — zasjala (zasějala)". — Na str. XVI. pa vendar pripoznava: „Takov sud proiznese učeni Šafařík vàrhu ove knjige, nu sa

svim time se je ona već po drugi (in l. 1852 že tretji) put tiskala, znamenje da je g. Ahacel svoju svàrhu postigo". — Dalje o pesmih kranjskega naroda St. Vraz očita J. Blazniku, da jih je proti volji Koritkovi dal tiskati v stari Bohoričici in da jim je tako, kar je sicer res, zaprečil pot v srednje in dolnje predele ilirske, kakor tudi v ostale slovanske pokrajine.

Znano je, da je deželjan Kranjski — Auersperg — Anastasius Grün — l. 1850 v Lipskem v 8⁰. XXII. 168. na svetlobo dal več tudi po Koritkovi zbirki ponemčenih kranjskih pesni: „Volkslieder aus Krain" — in koliko slavo je takrat prepeval učeni pa umétni svet ne le prestavi, marveč pesmim samim! Niso torej tako prazne pesmi slovenske; v mnogih rečéh se verlo kosajo z narodnimi serbskimi, ruskimi, českimi, in prav je napovedoval jih ranjki Milan Korytko. Res Slovenci — vse imamo, pa ne znamo!

Slovstvu nova doba je napočila po novinah ali časnikih. Take novine je v Zagrebu l. 1835 vredovati jel dr. Ljudevit Gaj (r. 1809, u. 1872) z naslovom: „Narodne Novine Horvatzke — Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka", ki ga je l. 1836 spreménil v „Ilirske Narodne Novine — Danica Ilirska", češ, naj se v njih kaže Vélika Ilirija med Skadrom, Varno in Beljakom, in naj se v njih oglašajo v duhu Slavo-Ilirskem Bulgari, Serbi, Hrovatje pa Slovenci, kar je koj v pervem vabilu priporočal sploh roda in jezika slovanskega ljubiteljem in zavetnikom, posebej „Krajnczem, Stajerczem, Korushczem, Iztrianom ter oztalem Szlovenczem". In res — vabilo to so poslušali Slovenci vstopivši v kolo pisateljsko na pr. Stanko Vraz, Davorin Terstenjak, Urban Jarnik, Matija Majar, Juraj Kobe, Josip Žemlja, Jakob Krašnja, in tudi — Mirko Poženčan. Marljivo je prebiral novine in knjige ilirske, slovénil vezane in nevezane sostavke, in naposled sam pisaril v Danico Ilirsko. V tej se l. 1839 br. 3 nahaja znana narodna „Kralj Matiaš", ktera naj se pokaže tu v besedi ilirski pa v slovenski Poženčanovi:

Kralj Matiaš.

Polag narodne ilirske pověstice.

U dubokoj tamnoj hridi
Uz tarpezu od kamena
Kralj Matiaš mirno sidi,
Uz njeg čaša izpražnjena;

A oko njeg družba sědi
Od junakah prehrabreni',
Nu obrazi njim su blědi,
Blědi svima i ledeni.

Kralj Matjaž.

Iz ilirskiga od Dra. Demetra.

Kjer globok in tamen prostor,
Ena miza je kamnita;
Kralj Matjaž ima svoj šotor,
Zraven čaša je izpita.

On je v svoje družbe sredi,
Krog junacje prehrabreni,
Njih obrazi vsi so bledi,
Bledi vsi ino ledeni.

U pó noći — tad se gane
Ovo družtvo kamenito,
Ter oružje oštrit stane
Svaki svoje strahovito;

I kralj skoči u toj buni,
Pa mač targne ognjeviti,
Čašu vinom sad napuni
Kû nekasni dnom izpiti.

Kad pak ura ta promine
Sve s' umiri opet s nova,
Kralj i vojnik srěd pećine
Negovori već nit slova.

Tako će se věk sgadjati
Kad dvanaesti sat izbije,
Dok Matjaša devet krati'
Brada stola neobvije!

Kralj Matiaš tu poslědnu
Noć s veseljem očekiva,
Da u bitvu sarne vrědnu,
Gdi za slavu karv se liva.

Jedna lipa smatrat bude,
S devet varhi, borbu ovu,
Gdě se borci za rod trude,
I zgubljenu čest njegovu!

Velu zemlju tad Slavjána'
Inostranac gazit neće;
Jer svarha će ožidana
Dojt' njezine hude srěće!

Zato znajte, kad budete
Štropot čuli u pó noći,
Da Matjaša to su čete,
Koje žude u boj poći!!

Dr. Demeter.

Ko je pol noči, se gane
Leto družtvo vse kamnito
Ter orožje brusit stane
Vsaki svoje strahovito.

Kralj u tem uriši skoči,
Meč izdere ognjeviti,
Čašo z vinam si natoči,
Ne mudi se jo popiti.

Kadar ura ta premine,
Vse potihne, v pokoj teče
Kralj in vojnik sred pečine
Li besede več ne reče.

Večno se če to uganjati,
Kadarkol dvanajst odbije,
Dokler kralja devetkrati
Brada mize ne obvije.

Kralj Matijaž tu poslednjo
Noč z veseljam perčakuje,
De u vojsko plane vredno,
Kjer se slavi kerv daruje.

Z verh devetmi lipa bode
Razločila to bojvanje,
Kjer je vsim za njih narode
Častne zgube povračvanje.

Dost Slavjani bodo jmeli,
Ptuj' ne bodo jih gazili;
Zlati čas' se bodo jeli,
Slavi srečo zadobili.

Torej ved'te, kadar šume
Bote čuli v terdi noči:
De Matjaževe so trume,
De na vojsko so gredoči.

Mirko Poženčan.

Priměčanje. Obće poznato je kod ilirskog naroda prirěčje: „Pokle kralj Matiaš spi, nikakve pravice ni“, koja se dobro slaže s latinskim: „Mathias obiit, justitia periit“. — „Kar kralj Matjaž v gori spi, — Na svetu več pravice ni“.

V broju 12 je čitati Dr. Demetra pesen: „Utěha Ilirii prigodom proglašenja Sàrbskoga ustava na Kuli — megdanu izpod Běograda“ na Todorovu subotu dana $^{11}/_{23}$ Veljače (svečana) 1839: „Ilirio, Bog je s tobom! — Stresi pepeo s tvoje glave: — Neplač više sad nad grobom — Nekadašnje tvoje slave . . .; slovenski v prevodu Poženčanovem: Tolažba Ilirje ob oznanenji Serbskiga ustava na Kuli — megdanu . . „Bog, Ilirja, ti je mili! — Stres' pepel iz svoje glave: — Nič ne jokaj, de gazili — Nekdaj diko tvoje slave“ i. t. d. — V br. 16 Pavla Štoosa:

„Slava na dan 19. Travnja 1839 kao dan čestitoga narodjenja Nj. veličanstva Cara i Kralja Ferdinanda na pr.:

Vàtra gori u planini,
Zlatna iskra k nebu leti,
Da se vedroj u visini
Sivi oro š njom prosveti.

Ogenj šviga u planini,
Iskra zlata hti leteti,
De u vedri se višini
Sivi orel ž njo presveti.

Nij to vatra u planini,
Veće to je duh slavjanski;
Nit je oro u visini,
Već je Car naš avstrianski.

To ni ogenj u planini,
Ampak to je duh slavjanski;
To ni orel u višini,
Ampak Cesar avstrijanski.

Nit je iskra to zlatjena,
Kâ od ognja k nebu leti;
Već ilirskog od kolěna
Ćut za Kralja svog umreti i. t. d.

To ni iskra pozlačena,
Ki od ognja v nebo sveti;
To ilirsk'ga je kolena
Čut za svoj'ga Cara vmreti i. t. d.

Izmed serbsko-dalmatinskih narodnih nahajajo se v prestavi njegovi: Juri Skenderbeg; Sveta Helena Križarica; Konštantin vélki in sv. Helena i. t. d. — Po ilirskih pisateljih vzbujevan je jel prebirati stare klasike, gerške in latinske — pa tudi druge, ki so kedaj pisali o prednikih naših Slovanih, ter si je spisoval in preslovénjal iz njih stvari bolj znamenite. — Priučil se je ilirščine bil tolikanj, da je v njej celo sam pisaril v Danico Ilirsko, kjer je l. 1842 broj 10 tiskan njegov spis Rojnice; l. 1843 br. 28 Bajzis i. t. d. Pričenja se oni sostavek na pr.:

Rojnice.

„Po svoj prilici već od vrěmenah starih Rimljanah sačuvala se je u gornjoj Ilirii pripověst o Parkah, koje se kod nas Rojnice (Rodjenice? —) zovu. U toj pripověsti nalaze se dodatci kasniih vrěmenah kàrstjanstva. Iz ovih dodatakah sudim, da ova pripověst nije dělo učene glave; nego da se je iz starodavnosti od roda do roda tja do nas medju prostim pukom malo proměnjena sačuvala. Slědeća je pako pověst ova, koja u ustih naroda u Kranjskoj živi:

Rojnicah ima tri, one dolaze pri porodu čověka u kuću, da mu odluče, što ga čeka u životu. Perva nit življenja suče, druga ju prede, a tretja ju preseča, i kad ju presěče, čovek odmah umrěti mora. Rojnice se moraju o porodu děteta kruhom počastiti, koi se poradi toga za Rojnice pripravljen na stolu nalaziti mora. Istina, da ga ne jedu, ipak si za veliku čast dèrže, kada im se lebac ponudi. Rojnice su krasne děvice, koje se svojim divnim pěvanjem odlikuju. Nekada biaše običaj ostavljati im na polju sèrpe i jestvine: serpi žanjahu žito, a jestvinami hranjahu se . . .

Někomu odsudiše, da će se oběsiti; ali nětko ga naputi, da neka prie svakog děla reče: „u ime Isusa“ i tím načinom bi samoubojstvo uklonjeno . .

Trećemu odlučiše, da će ga konj ubiti. On se uvěk konju ugibaše; ali jednoč pripeti se, da podoba svetoga Gjurgja na konju na njega pade i ubije ga . . . *Mirko Poženčan,*
Ilir iz Krajnske.

I Slovenci so želeli svojega časnika, in že l. 1838 je tiskar J. Blaznik prosil, naj bi smel dajati na svetlo časopis slovenski „Zoro", pa se mu ni pripustilo (vid. Krain u. d. Deutschthum. 1862.); še le po prizadevanji nadvojvoda Jovana se je l. 1843 kmetijski družbi dovolilo na svetlo dajati „Kmetijske in rokodelske Novice", kterih pervi list se iz Blaznikove tiskarnice in založbe prikaže v sredo 5. mal. serp. ali junija, in kterih vredovanje prevzame njen tajnik dr. Janez Bleiweis. Novice, kterim je do l. 1849 poleg drugih deželnih, kmetijskih in rokodelskih znakov na čelu svoje peruti razprostiral tudi avstrijski orel, so zbirale v sebi ter polagoma zbrale skoro vse boljše pisatelje slovenske, in med temi najprej one, ki so dopisovali že prej v ilirske domoljubne liste. S kolikim veseljem jih je pozdravil Poženčan, spričuje naslednja njegova pesem:

Kmetijskim in rokodelskim Novicam.

Orel — ptičica dvoglava —
  Od ljubljanskiga domu
Na perutah k nam priplava —
  Ptica višiga rodu.

Bog te sprimi, ljubka zlata!
  Ljubka zlata, božja stvar!
K nam hoditi ni bla štata —
  Alj vedro bo, alj vihar?

Nič ne boj se, ona pravi,
  Li spomladno vreme bo;
Z desno glavo prot višavi,
  Z levo gleda na zemljo.

Drobne pisma nesem k hiši,
  Ptičica mi dalej dé,
Kaj po svet' se nov'ga sliši,
  Kaj kdo pametniga vé.

Rataj bere v njih skrivnosti,
  S čim se zemlja v raj zmeni;
Slednji stan kaj učenosti
  Za se v pismih tih dobí.

Zdaj govorka mi zapela —
  Nove pesmi ji gredo,
Glas nebeški je imela,
  V serca segala živo.

Vse se drami gor iz spanja,
  Kdor še niso bli mertvi;
Vsak si misli, to je sanja —
  V svetim Raji se mu zdi.

Bodi pišel, gosle, lira,
  Kar kdo najde, je pobral,
De za ptico pesme vbira;
  Vse je pevski duh užgal.

Pomladanji veter piha,
  Krog razširja cvet, glasí;
Brat in sosed čuti, zdiha:
  Moj Slovenec naj živí!

Po kmetijskih in rokodelskih Novicah je pričel M. Ravnikar novo svoje delovanje. Najprej ga omenja dr. Bleiweis 1843 št. 9. češ, kako resnično o novih navadah in šegah v živežu in v noši poje naš pevec Mirko Poženčan v svoji pesmi „Stari Krajnec". Nato se nahajajo v raznih števílkah tistega in naslednjega leta nektere njegove vganjke, na pr.: „Herbet ima — trebuha ne, roke ima — nog ne, lase ima — glave ne; kaj je to? — Kožuh. — Čeljusti in zobe ima, glave ne; pod-sé vleče, nič ne jé? — Grablje. — Neki neznaniga človeka vprašajo: Kako ti je imé? — Jim odgovorí: Tri sestre sim imel, pa mi je ena umerla. Če zapišem svoje ime, in k njemu eno čerko perdenem, je zapisana ena sestra. Če pa od imena te sestre eno čerko na sprednim koncu odvzamem, je tista zapisana, ki je umerla, in če ime še za eno čerko okrajšam, je zapisana tretja sestra. Kako je tedaj meni, in kako mojim sestram ime? — Franc — Franca — ranca — Anca. — Kdo orje brez drevesa in konjev? — Kert. i. t. d." V št. 24 l. 1844 pa se bere njegova pesem „Pastirska", ktero pojeta Marka in Blaže o svojem življenji, o ovcah in ticah pa njim nevarnih volkovih in jastrobih, o kozuljih in jagodah, piščalkah in pesnih, češ, poskusiva piščali, kako bodo piskale, ktero bi vbrala, ter sklepata:

Marka.

Od svet'ga Izdorja
Se meni naj gorja
  Za vižati zdi,
Od svet'ga Aleša
Se meni še meša:
  Katero češ ti?

Blaže.

Od svet'ga Izdorja
Za res je naj gorja,
  Začel bom le tó,
Po ti pa večerno —
Ovčice naj mirno
  Pred nama tekó!

L. 1845 se je oglasil Poženčan koj v 1. števílki, spisavši po francoski knjižici nekaj „Od pratik"; št. 18. 19 k staroznanstvu domačih krajev: „Karl II. Nadvojvoda Avstrijanski obiše v letu 1564 Bistriške planine nad Kamnikam"; v št. 20 pa jo je v duhu Vodnikovem in Zupanovem zapel:

Slovenkam.

Slovenke, ve zale,
  Na slavni Parnas!
Devet gospodičin
  Posnemajte glas.

Ker petje vam ženskam
  Najlepše stoji,
Roj'nice vam dale
  So blage dari.

Zapojte okrogle,
Al žive lepó —
Postalo bo kamnje
Občutno, živo.

Presladkimu petju
Nemilih Siren
Motiti se dala
Latinec, Helen.

Lezbanam b'la Zafo
Je pevka de kàj,
Med nami vé Zafe
Nam bodite zdàj.

Angležke, Nemškute
In Branke pojó,
Zakaj bi nam sestre
Ne péle takó?

S tovarš'cami vami
Se bomo hvalil',
Pred ptujmi dželami
Domače glasil'.

Vé mátere sčasam
Obetnih detet,
Učite jih lično
Domače zapet'.

Otroka najbolje
Le mati navdá,
Naj vaše bo petje
Domač'ga duhá.

Verstnikov in mlajih
En glas bo, rekoč:
To ljube so naše,
Pa naša pomoč!

Pojasnila: Parnas, zdaj Liakura, glasoviten hrib na Greškim, je bil nekdaj Apolinu, varhu pesništva, in Modropojkam ali Modricam posvečen, kterih so devet šteli, torej jih pesnik devet gospodičin imenuje. — Na Krajnskim je znana vraža od nekakih deklic, ki jih Rojenice imenujejo, ktere k vsakimu rojenimu pridejo, ter mu odločijo, kaj se ima celo življenje z njim goditi. — Ajdovski pisatelji čenčajo, de so bile na nekim otoku med Italijo in Sicilijo tri neusmiljene sestre — Sirene, ki so z svojim sladkim petjem brodarje k sebi na otok mamile, ter jih potem ubijale. — Lezbanam t. j. Gerškim otočanam. — Zafo je bila nekdaj glasovitna pevkinja na Lezbinskim otoku. — Branke ali Francozinje.

V št. 40 je tiskana po njem zapisana narodna „Dobrova“ od ptičice pa pomorske deklice in od Device Marije, nekoliko popolnejši mimo one v III. zv. Pesem krajn. naroda (Angelji od Device Marie na Dobrovi); št. 49 „Navada železna srajca“ z naukom v dejanji poterjenim: „Kar se Anžek uči, Anže tud zna“; v št. 52 pa pod naslovom „Stari kmet“ znana njegova: „Kaj doživel sim na sveti! — Bog se vsmil', kaj se godi! — Vsak po svoje če živeti, — In norosti konca ni i. t. d.“, ktero je priobčil tudi J. Fleišman v III. zv. str. 10 — 12 svoje Gerlice z nje priljubljenim napevom.

Tako je napredoval l. 1846, kjer št. 5 „Mlinarič“ pijanec po bolezni, ozdravljen z vodo, spozna: „Glejte! voda žejo zdrav', — Oh! bi bil jez pred to vedil, — Bi drugači bil naredil, — Mlina bi ne bil zadjal“. — Tedaj je spisovati jel o stari dogodivščini naši, in št. 25 — 29 v sostavku: „Pervi seljaki na Slovenskim“ pravi na pr.: „Pisavci dogodovšcine, ki niso našiga jezika prav ali morebiti še clo nič umeli, so si glave belili pokazati, kdaj je naš narod prišel v te kraje, kjer smo mi zdaj. Pa kakó hoče ptujic po starih greških in latinskih bukvah, kjer so slovenske imena popačeno ali pomanjkljivo pisane, Slovence slediti, kterih jezika in navad clo nič ne pozna . . . Naš narod se ni, kakor so nekteri tako bledli, več sto let po Kristusovim rojstvu v te kraje vrinil, kakiga druziga naroda nadležvat, ali ga preganjat; ampak se je po božji

volji, po kteri je vsa zemlja odločena, de jo ljudje napolnijo, ob silno silno starih časih v te dežele naselil, jih obdelovat in si še drugači pošteno živež služit. V teh deželah ni pred noben narod stanoval. Rajnki gosp. Vodnik, Bog mu daj dobro, je djal:

Od perviga tukaj
Stanuje moj rod,
Če vé kdo za drujga,
Naj reče, odkód?

„Kdor bi terdil, de se je naš rod sem vrinil, kaciga druziga preganjat, naj pové, kdo je pred teh dežela gospodar bil?“ i. t. d. i. t. d. — V tem smislu je pojasnoval sim ter tje „Stare krajnske pripovesti“ na pr. Štempihar, Tvorka, Zamolčič i. t. d. češ, to je gerško-latinski Zamolxis i. t. d.; l. 37 poje: „Puhličar pride čez več let spet domú“; št. 39: „Na Semiči“; št. 41: „Šege“, kako različne so po svetu, da se o njih ni prepirati, kajti šege okus imata svoje Turk in pa Rus; št. 47: „Prediška“, da kolovrati tekó, nauke nam dajo, de pride vse okoli, vse slabši in vse bolji: „Vse gre okolj okolj — De bi biló po božji volj'!“ — Na Semiču je bival in pisal marljivo Poženčan, in pesem, ktero je bil zložil o tem kraju, so sprejele tudi Drobtince l. 1847 v slovensko svojo gerlico str. 261. 262, in po Novicah se glasi:

Na Semiči.

Na Semiča tabri
V senci pod gabri
Zvedrujem se sam,
Okoli zvaline
Nekdajne grajšine
V mahu spoznam.

Kar slavče moj ptiček,
Iz nograda čriček
Začneta živó,
En veterček piha,
Me s cvetjem nadiha
Nebeško ljubo.

Sercé se mi vname,
Ta kraj me prevzame
Drevén ostermim;
Ko spet se zavédam,
Okoli poglédam
Kaj tukaj sedim!

Umika se veja
Se sončik posmeja:
Češ, to se t' godi!
Ta gora je mati,
Zna streči, zibati,
In z vinam doji.

Ko čutaro vzamem,
Napijat vstanem
Soseski okrog;
No! čujte domači,
Sosednji mejači:
Pomozi vam Bog!

Gorenski snežniki,
Mi nekdaj redniki,
Tud vam naj veljá;
Povejte okoli,
De kaplja najbolji
Je tukaj domá.

Po Semiški gori
Enako se zori
Kozarci bližé;
Naj čutara, verčik
Ogrevata serčik —
Težave bežé.

Kakor je rad zapisoval stare narodne pesmi na pr. „Zakon“ št. 4 v Novic. 1847 („Oj zakon, zakon ti si svet, — Na teb' stoji vesvoljni svet i. t. d.“), tako tudi ljudske pravljice sploh št. 21: „Še ena povest od Petra Klepca“; l. 1848 št. 44: „Od Lukca Kljukca i. t. d.“. — Kranjci so dobri vojaki, hvalijo jih vojskovodje in cesarji. Kedar prihajajo k vojaški nabiri, naj nikar po živinsko ne divjajo in mirnih ljudi ne nadlegajo, ampak naj kako primerno ali pošteno zapojó, in v to jim naj služi „Fantovska“ št. 18 ali l. 1848 št. 23: „Dobrovolska ob času vojaške nabere“. — Dekličem podučna je Poženčanova št. 27:

Kresnica.

Svitla kresničica
Zvéčer malela,
Léta po ulicah,
Vertih veséla; —

Pobič jo viditi
Teče jo vjeti,
V malo jo ječico
Déne medléti. —

Naj bi bla trápica
Skrita tičala,
Ne pa po ulicah
Hvale iskala!

L. 1848 št. 5 jo je zapel „Triglavu“ popraševaje, kaj neki gledam pogosto zaljubljeno, milo, zvesto; mar me mika solnčice, ali luna, ali danica? Vganite!

Kaj gledam, se vam ne zazdeva,
Zatorej naj sam vam povém:
Triglav je, on gora kraljeva,
Predrago veselje očém!

Na daljne in daljne mi kraje
On kaže častite glavé;
Za petje veselje mi daje,
Oživlja gorensko sercé.

Hoteli so tisto norsko leto nekteri za nemško pomorsko brodovje pobirati po Kranjskem; tedaj jo M. Ravnikar „Slovencam zavoljo nemške barke“ pové z ozirom na sloveče besede Virgilijeve: „Sic vos non vobis aedificatis naves, to je, tako vi barke delate, pa ne za se . . . Saj nimate slame v glavi! Ako mislite na morsko brodovje, ga delajte za se in za Avstrijo, kadar se bo vam zdelo in kadar bote zamogli. Tako bedasti niste, de bi vas mogli ptujci vašiga prida opominjevati. Vam nemškovavci dobiček v ptujim duhu obetajo; spomnite se besed nekdanjiga Laokoona: Timeo Danaos et dona ferentes — to se prosto posloveni: Kdor konja loví, mu merve molí“ i. t. d. — Tako je bil določno zoper to, da bi Slovenci pristopili k nemški zavezi, češ, zakaj bi se drugim vklanjal, kdor zamore sam svoj gospodar biti . . . Dokler mi bo mazinec migal, bom ostal za slovenščino vnet . . Ako nevarnost

in kovarstvo za slovenščino kje zagledamo, ako vidimo pri ptujcih hudobno voljo, naše prihodnje pravice podkopavati, se očitno ustavimo po časopisih, po slovenskem in deržavnem zboru, po poslancih k ministrom in cesarju i. t. d.; vendar je svetoval v slovenskem napredovanji s ptujci kar se da krotko in zmerno ravnati. Tako na pr. v spisku: „Moje misli Slovencam v prevdarek“ l. 1849 št. 9 piše:

„Nikar Slovenci prenagli ne bodimo; počasi se varniši hodi in delj pride. Vzemimo si za razgled nesrečne naprave, ki so bile namenjene, slovenšino uničiti; te so bile tako zredjene, de bi bile počasi svoj namen dosegle, — šole, očitne službe, vse je moglo temu pomagati; zraven se je pa vse tako naskrivnim in počasi godilo, de so gospodje zraven še lahko lažnjivo govorili: v Avstrii se vse narodstva (Nationalitäten) spoštujejo. Ako gospodje nemškutarji niso v kaki reči eno leto zaželjeniga namena dosegli, so bili poterpežljivi, ker so si bili svoje reči, kar se je narveč dalo, svesti. Kar je te prestrastna zvijačnost učila, naj nas poštena previdnost uči. Bodimo s svojimi ptujimi brati poterpežljivi; lepa beseda lepo mesto najde, terda pa odskoči in jezo napravi. Škodovati zamore skorej vsak kaj, pomagati pa redko kdo. Ako pri takim ptujcu ali pri zmotenim domačim bratu le nekoliko poštene volje in prizadevanja vidimo, nikar tlečiga ogorčika ne gasímo ali z nogami ne taptajmo, ampak pomagajmo, de se v plemen oživi. Ljubezen je poterpežljiva; ž njo se več opravi kot s pikanjem. Ako kaj napačniga nad Nemci ali zmotenimi Slovenci vidimo, zatisnimo včasi oči, storimo se gluhe. Pogoste pritožbe iskrenim domorodcam serce poderajo, sovražnikam pa serčnost delajo. Tudi ni svetovati, de bi kdo to, kar ga pri sercu teží, berž očitno pred svetam razkladal; od tega naj se le z nekterimi posebnimi prijatli pomeni“ i. t. d. —

Bolj naravnost jih drobí nemškutarjem in lahonom in vsem, ki bi Slovenca radi v žlici vode vtopili, št. 31—34 v sostavku: „Nasprotnikam slovenstva, pa tudi njegovim prijatlam“. Kar se tebi dobro ne zdi, tudi drugemu ne stori. Spominja jih breje lisice in ježa, kako malopridno sta postrežnemu psu povračevala gostoljubje v njegovem hlevu. Po Vodniku pripoveduje od Vindone in Vindonise, od Venetov in Venedek, od Tersta in Gradca, Istre in Karnije, da so ti kraji od nekdaj slovenski, in kako bi se zediniti dali — od Plača do Beneškega, od koroških Nemcev pa do Kolpe — v Ilirijo ali novo Slovenijo z Ljubljano središčem — Avstriji na korist in Slovencem v prid . . Svet na prošnji stoji . . A so gore vmes! — Pa je tudi cesta, in pa še velika! — Nektero pové i domačinom, kteri se terdovratno starih šeg deržé, vse domače grajajo in se kot sraka med šoge — štulijo med ptujce. Herder pravi: „Kdor sladkega glasa maternega jezika ne spoštuje, ne zasluži imena človek“. Kar imajo časov spreméne hvale vrednega ali

nedolžnega, to se sme posnemati . . „Voz spremén gre neprenehama naprej . . Pri tem vozu imate vera in deželska oblast vinte, zavornice, cokle, vervi, poveze, ratlje, kole za odnašati, pomočnike ga vižati, de bi kam napak ne zašel, ali se ne zvernil. Če se nesreča primeri, de se zverne, gre tudi zvernjen naprej; le tiste, ki so na njem, potolčene in omamljene naprej vleče, ali pa gredo rakam žvižgat. Ustaviti ga je le tisti v stanu, ki je nad nami. Tistimu človeku pa, ki bi se sicer vperal ga ustaviti, bi bilo reči, kar je Apolin rekel svojimu sinu Faetonu, ko ga je ta prosil, de naj mu nebeški voz vižati izroči:

Magna petis, Phaëton; et quae nec viribus istis
Munera conveniant. —

Ovid. Met. II, 54.

Kakor že pred nekaj leti — razodeva zastran novih mesičnih imen l. 1848 št. 42 pa 50 po rajtingi kmetiški in gospôski svoje misli; v št. 13 l. 1849 pa omenja, naj se piše: „Prosenc — ne prosinc“ (po zgledu doljnih Ilirov, kteri ne ločijo lipe od lepe) od proso (ktero je bilo nekdaj poglavitno žito za vsakdanji kruh, dokler še ajde ni bilo), prosen kruh, kterega so nekdaj Slovenci namest pšeničnega popertnika od 25. decembra do osmine sv. treh kraljev na mizo stavili; št. 17 razlaguje stare slovenske pregovore: „Tuta, se derži kot tuta, to je prava tuta, tutke ali nežice; Markoljbes, to je kakor Markoljbsove galge ali vešala, sedaj previsoke sedaj prenizke, nikoli prav i. t. d.; v št. 35: „Od slovenskih napisov na pismih“ svetuje, naj se kerstna imena in primki stavijo vedno v imenovavniku, kar je res posnemanja vredno. Tu se podrazumejo besede: „Naj prejme to pismo“ — ki se že ali zapišejo, okrajšajo ali pa popolnoma opustijo. V dajavniku se imena ne glasijo lepo, so ptujcem in časih celó Slovencem nerazumevne; v druzih jezikih na pr. v laškem, francoskem, nemškem se tretji sklon zaznamenja le po predstavljenem členu, ime samo ostane nespremenjeno; pisati Blažu Šme-tu, Pucelj-nu, Kalister-u, Gogalja-u i. t. d. je nenavadno in neznansko, kakor bi v latinskem stalo Cicero-ni, Faber-o, ali v nemškem dem Herr-n. — Kako je na Gori poleg Sodražice popeval Gorniški v duhu pevca Gorjuškega — Vodnika, kaže naj št. 17 natisnjena pesmica:

Na Janeški gôri.

Drobna mi ptičica
Gorska žgolela,
Samcu samičica
Táko zapela:

„Jez bom prepevala,
Strune prebiraj,
Kratek čas delala
Bova si zmiraj.

Pevca Gorjuškiga
Nekdaj unela,
Tebe Gorniškiga
Bodem ogrela.

Hoje naj stokajo,
Burja robani,
Gojzdi naj pokajo
V hruma veršanji.

Naj dolj od Reškiga
Jug se zaganja,
S stropa nebeškiga
Goro priklanja.

Naj se vojskujejo
Vetri, oblaki —
Srečo dobljujejo
Tihi sromaki". —

Rekel sim ptičici:
„Bodi po tvoje!"
Per nji žgoličici
Sreča mi poje.

Luni se vganejo
Plahe tamote,
V petji postanejo
Mične samote.

Krotke poslušajo
Pesem zverine,
V petji se skušajo
Zlegat' stermine.

Petje razgrinjaj se
V zvezdja prostore,
Goro v raj zminjaj si
Pevčik ubore!

Blagre mi dajejo
Černi vranovi,
S ptujga se shajajo
H skaljim' domovi.

Dost je težavniga
Pač zdej na svéti; —
Naj bolj' za samiga,
Zraven pa péti.

Bilo je l. 1846, da je verli A. Slomšek po Drobtincah jel podučevati in razveseljevati slovenski narod in vzlasti svoje duhovne brate, kteri so v ta namen iz mnozih strani hiteli mu na pomoč s plodovi svojih domoljubnih vednost in skušenj. Med njimi se je oglasil i Poženčan, čegar: „Martinez iz Podloma", kteri — zabredši mej tihotapce ali tobakarje — se po raznih nesrečah in po živi pridigi od lenobe in od nje žalostnih nasledkov dušnih in telesnih spreoberne, zmodri in postane spet dober gospodar (na Pivki, na Lepim Polji, v domačih planinah), se v veči povesti nahaja v Drobt. 1848 str. 111 — 127 pa 1849 str. 144 — 157. V letniku 1848 so razun tega brati str. 192—195 prilika: „Jakec iz Osredka", str. 196 — 201 snemka ali parabola: „Očalar", in str. 265 — 268: „Pesme za dobro voljo" (Napitnica; Ženitna v Kani Galileji; Dekletam ino ženam); v letniku 1856 pa že str. 2 omenjena pesem: „Sveta dežela" (Stoj popotnik ter ohladi — Ogenj vnetega serca i. t. d. str. 294 — 296).

A. Slomšek je bil, kteri je l. 1853 — 54 v Gradcu natisnjeno Slovencem prekoristno knjigo: „Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov" v dveh delih dal na svetlobo. Spisali družniki sv. Mohorja, pravi o njej na čelu; v predgovoru str. VII. pa kaže keršanski duši: „Ako to Djanje svetnikov pazno čitaš, ne spotikaj se, če zapaziš, da niso vsi popisi svetnikov iz edniga peresa pritekli. Popisali so jih gospodje časti in hvale vredni: Jožef Ulaga,

Mihael Pikel, Joanez Zumper, Juri Caf, Felician Globočnik, Peter Cizej, Jernej Ciringer, Mateuž Ravnikar, Štefan Kociančič, Franc Sorčič, Franc Kosar, in še drugih prijateljev kaj. Kakor u občestvo svetnikov verjem, tako obsežno delo ljubim in mu zaupam, kajti združena moč veliko premore, in veliko jih lehko stori, kar bi ednimu bilo pretežko. Kakor pa ljudje u vsakem kraju ravno tistega jezika nimajo, in razne besede razno gučijo (govoré), jih tudi včasih razno zapišejo. Gerdo bi bilo jih vkarjati, in še gerše jih za to grajati, ako se vsakemu beseda prav po domače ne zarobi. Prava ljubezn ne sodi hudo, pa tudi komarjev ne preceja, kedar potreba ni“.

Kakor jo je l. 1848 naš Poženčan „Slovencam zavoljo nemške barke“ povedal bil po vseh ustih; tako jo je iskreno zapel o barvah naših slovanskih v Novic. št. 42:

Naše barve.

Rojaki! zdaj zavriskajmo,
Zmotnjave so vse preč;
Domače se olišpajmo,
Nihče se ne prepira več!

Preljube naše barve tri
Naj lepši nam stoje;
Brez višiga poména ni,
Kar one govoré.

Naj perva barva bela je,
Tak kakor svit srebrá,
In to je pravo znaminje
Nedolžniga sercá.

In druga modra kot nebó
Ovije naj sercé
Vsim s krepko stanovitnostjó,
Tak kot možakam gré.

Z njo se mi ne prestrašimo,
Naj treska bojni grom;
Viharjem se ne ganemo,
Ko gré za ljubi dom.

In tretja zraven kakor kri
Rudeča barva je,
Junaški duh iz nje gori,
Ki slavo nam daje.

Zato te naše barve tri
Naj lepši nam stojé;
Brez višiga poména ni,
Kar one govoré.

V istem listu se do Slovencev rojakov opominjaje obrača tedaj v Ljubljani vstanovljeno „Slovensko družtvo“, ktero se je v svésti boljših Slovanom vsem vgodnejših časov prikazalo tudi na slovstvenem polji s svojim lastnim glasilom, ki „Letopis slovenskiga družtva na Krajnskim“ I. zv. 1849 v 8⁰ str. XVI. 44 ima v sebi: „Slavencov sled po nekdanjim zemljopisu in po imenih oséb nekdanje dogodovšine“ str. 1—13 in str. 44: „Od kod ima krajnska dežela svoje ime?“ spisal Poženčan.

Sredi l. 1848 prične izhajati „Slovenski cerkveni časopis“, kteri si z l. 1849 premeni naslov „Zgodnja Danica“, in v tem tečaju se št. 36 str. 285—287 nahaja „Mekinjska cerkev“, in št. 37. 38 str. 294—296 pa str. 301—303 „Mekinjski samostan sv. Klare“, popisal Matevž Ravnikar, tedaj duhoven pastir na Selih poleg

Kamnika. — Mimo cerkvenega je isto leto izhajati jel politični „Slovenija“, ki se je l. 1850 prekerstil v „Ljubljanski Časnik“, in v njem je marljivi Poženčan priobčil dokaj dobro opisano „Mesto Kamnik“ (št. 32 — 34: Od kamniškiga svetniga zbora in od vradnikov. Somnji. Kmetijstvo ino stan premoženja. Cerkve. Gradovi. Okolica. Nektere posebne pergodbe v Kamnici). — V Zg. Danici je razun doslej povedanega Poženčan dal l. 1853 št. 20 na svetlobo iz francoskega po Lamartinovi poslovenjeno jako pomenljivo pesem:

Cerkvena svetilnica.

Ti svetilnica v tihoti!
Čmu svetišča tmo podiš?
Čmu prikrita i v samoti
Uživaje se goriš?

Brez svetlobe kviško pota
Veste moljba i ljubav.
Svetiš li očem, sirota!
Njega, ki je dneve dal?

Moljcov truma tod ne tava,
Da svetila bi stopnjam;
Li tamneji zadelava
Se pri luči Božji hram.

Kaj se derzneš Njemu streči,
Kterga vsoljni svet česti,
Plamen Mu darvat terpteči,
Ktermu solnic tma *) gori?

Proč z neslanimi vprašanji!
Tvoj svit značja polèn je
V dutji hrama, i v guganji
Po altarjih semtertje.

Moje ti oko se pasi
Na ognjišči, ki visi;
V serci misel ta se glasi:
Prav svetilnica stori.

Iskra blaga! nas unemaš
Sred merzlote i mraku,
Večno hvalo ti posnemaš,
Ki v nebesih gre Bogu.

Sveti moja revna duša!
Iz tamote i nižav
Plam ljubezni naj se spuša
Pred Gospoda vseh višav.

Brez preneha polna švigaj
Nam svetilnica sercé,
Se pred Bogam zibaj, migaj
Ko svetilnica cerkvé.

Enako pomenljiva, a mimo prejšnje še bolj razširjena in sploh priljubljena je v Zg. Danici 1854 št. 21 natisnjena, po latinski: Omni die dic Mariae — Mea laudes anima etc. — poslovenjena: „Pesem sv. Kazimira“ (sinu Kazimira Jagelonskiga, Poljskiga kralja, ktera je bila pod glavo imenovaniga svetnika v letu 1604, ko so njegov grob obnavljali, v latinskim jeziku najdena), v dveh oblikah pretolmačil Poženčan na pr.:

a.

Duša časti vsak dan zlasti
Njo kraljico iz nebes;
Njen'ga djanja in nehanja
Za se uči se zares i. t. d.
— — — — —

b.

Ti odbrana, kviško djana
Si verh lune ino zvezd;
Si rodila in dojila
Njega, ki je stvaril svet;
Pa si dvica kakor pred i. t. d.

*) Tma t. j. neizrečeno velika množica.

V št. 35 pa je po slični v Bukv. IV. Pesm. krajn. nar. str. 55. 56 priobčeni narodni dal natisniti pesem:

Nova Štift nad Gornjim gradam.

Iz Nemškiga na krajnski svet
Oblak lutranstva vleče
Gospodov nograd tukaj stret,
Skalit vir dušne sreče.

Marija prosi Jezusa:
„Moj ljubi! ti se vsmili,
Da to, kar Cérkev prav spozna,
Slovenci bi terdili“ i. t. d. . .

V Novicah 1850 št. 1. 2 odgovarja na vprašanje: „Od kod so prišli Slovani v svoje sedanje kraje“ in št. 5—9: Kdo so „Skythae, Skuti, Skutje, ali Skutniki, in kaj je Skythia, Skutje, Skutija, Skutško ali Skutno“. V l. 10 je dal „Razjasnjenje“, ktero bi dostikrat celó sedanjim nemškutarjem bilo potrebno: „V Ljubljanskih nemških novicah sim unidan bral te besede: „In res je, de ima vsaka vas na Krajnskim nar manj eniga, ki nemško dobro razume“. Dragi pisatelj! nikar nič ne zamerite, če vam rečem, de ste resnico zgrešili, ko ste to izgovorili. Prav bi bilo, ko bi vsak Krajnc, gosposki in kmečki, slovenski in nemški jezik popolnama znal; kar pa ni, se pa ne sme reči, da je. Posebno dan današnji je treba, de se v rečeh, ki naroda jezik zadevajo, resnica odkrije, kakor je, de se ne delajo zmešnjave, de se nikomur ne kratijo pravice in de se ne vžigajo prepiri, ki nam vselej več škodjejo kakor koristijo. Tedaj nemški in slovenski pisavci ljubljanskih časopisov, v kterih se semtertje pušice nataknjene najdejo, lepo Vas prosim, kliče ondi Poženčan: Pamet, pamet, in s hladno kervjo in z ljubeznijo eden druziga zavračujmo, če se kdo kaj zmoti. Strasti nobeniga moža ne lišpajo, in so obdivjanimu konju podobne, kteri rad pravo pot zgreši, in nazadnje samiga sebe poškoduje! — De pa spet k temu nazaj pridem, kar sim skazati hotel, povém: de jez sim v stanu enajst vasi zapored našteti, kjer nihče nemškiga ne zna. Ko bi se pa prizadeval, vse vasi po Krajnskim prešteti, ktere so meni znane, de v njih nihče nemškiga ne zna, bi število veliko postalo“ i. t. d. —

V št. 18. 19 so ponatisnile Novice nekoliko najprej iz predgovora večega dela, ktero je Poženčan pod naslovom: „Stari sled slavjanstva iz slovenskiga prezira“ že tedaj bil doveršil v rokopisu, kjer se na pr. v vvodu razlaga 1) „ime Slavjan, 2) nektere druge imena Slavjanov, 3) po čem se da nekdanje slavjanstvo slediti, 4) nektere vodila, ki so pri tem sledu služile, ogibati se od starih pisavcov popačenih imen, 5) razdelitev stariga sleda slavjanstva. Po tem vvodu se začne pervi

del, to je, sled slavjanstva po nekdanjim zemljopisu. Pervo poglavje sledi Slavjane po Azii in razlaga razseljevanje pervih ljudi v slavjanskim obziru, stare azijatske jezike po mnogih azijatskih deželah. Drugo poglavje sledi Slavjane po Evropi in njenih mnogih deželah. Drugi del popiše sled Slavjanov po nekdanjim bogoslovju. Voditelji pri tem delu so bili g. pisatelju greški in rimski pisavci sosebno Strabon, Herodot, Ptolomej, Dion Kasi, Polybi, Ksenofon, Tacit, Tit Livi, in drugi starodavni pisavci" i. t. d. — V letniku 1851 pa se iz istega rokopisa ponatisnjeni oddelki nahajajo v st. 24. 25. 26. 30 pod naslovom: „Razposeljenje pervih ljudi v slavjanskim obziru". — V kterem obziru je pospeševal Poženčan domači napredek, vidi se iz št. 40 natisnjenega speva njegovega:

Ali po novim ali po starim?

(Kratkočasna pesmica za petje v družbi osnovana.)

Metka
(si pri oknu golenke prevezuje, in poje nejevoljna):

Nobena zaveza
Nič več ne derži;
Kdor hujši pritveza,
Mu prej popusti.

Tončik
(Metkin brat v sobo perpoje in ji zabavljivo odgovori):

Svet znal je vezati
De vôzli tišé,
Po Škandrov'm *) mahati
Clo z mečem na nje.

Stric
(godernaje pri mizi):

Nekdanji možaki
So pametni bli:
Alj mladi ste taki?
Vsaj viditi ni.

Mladina se pači,
Mladost je norost;
Vse hoče drugači,
Naj skusi novost!

Tončik
(zabavljaje):

Star mlade le graja,
To Horac uči,
Vam, stričik! nagaja
Že postarna kri.

Stric
(hud):

Naj gori alj doli
Tvoj Horac čenčá;
Mladina kot voli
Si rêči ne dá.

Župan
(zraven strica pri mizi z modro besedo):

Recite karkoli,
Jez pravim takó:
Vsim ni blo po volji,
Pa tudi ne bo.

Še Stvarnik ne vstreže
Nevšečnim ljudém;
In človek še teže, —
Iz skušnje to vém.

Poskusimo novo
Če skaže se bolj';
Vsim potlej gotovo
Bo novo po volj'.

Župan, Tončik in Metka
(poterdijo in ponovijo poslednje besede):

Poskusimo novo,
Če skaže se bolj',
Vsim potlej gotovo
Bo novo po volj'.

Stric.

Poterdim jo z vami:
Naj skušnja uči;
Prepiri med nami
Scer prazni bi bli.

*) Škander, to je, Aleksander Veliki je bil močno zahomotani Gorodski vozel presekal, kakor je iz zgodovine znano.

Župan.	Vsi skupaj.
Rečete vi eno, Drug reče deset; Raj' skupaj pojemo, De mir bo beséd.	Poskusimo novo, Če skaže se bolj', Vsim potlej gotovo Bo novo po volj'!

L. 1850 je jel iskreni Anton Janežič v Celovcu s pomočjo več rodoljubov izdajati podučen in kratkočasen list „Slovenska Bčela“. — L. 1848 je napočila zarja veče svobode in vzajemnosti Slovanom, in koj so se po raznih časnikih oglasili učenjaki, kteri jezik naj bi si izbrali za književni jezik, da bi v njem tim hitreje napredovali vsi rodovi slovanski. Med temi se oglasi tudi naš Poženčan v Ljubljanskem Časniku l. 1851 št. 73, kjer „Od vseslavjanskega književnega jezika“ piše na pr.: „Nekteri pravijo, da naj bi bila staroslovenšina vseslavjanski književni jezik. Pa staroslovenšina je mertva, nje slovniška pravila so nam znana, kakor pravila latinšine ino gregovšine . . . Kaj bomo torej ovinkov iskali? — Rosko jih govori kacih tri in trideset milionov, rosko je naj bolj podobno staroslovenšini, rosko naj bo tudi naš vseslavjanski jezik . . . S tem bomo imeli koj bogato književnost in podpornjo enega največih narodov . . Ta sostavek pa zato pišem, da ne bodo Ilirci, Čehi, Poljaki in Rosi mislili, vsi Slovenci želimo staroslovenšino v vseslavjanšino povzdigovati“ i. t. d. — Bolj naravnost pa je v „Slov. Bčeli“ kazati jel Slovencem, kako naj se približujemo vseslovanščini, in sicer l. 1852 v spisku: „Kupala molikovavska boginja v slovenskom uvaženji“ č. 10 str. 75 — 78, in čisl. 18. 19 v ruskem in slovenskem sostavku: „Slavenam“. V opombah k pervemu spisku pravi sam: „Da budemo Slovenci svoj jezik prav izobražali, glejmo posebno staroslovenščine i rusovščine; ti dve ste si z našim jezikom v najbližnjem rodé. Rusko jih največ govori; pravila pa, ktera so tudi zavolj starosti spoštovati, nam kaže staroslovenščina. Ako hočemo vsi Slavjani do eniga občega jezika pripraviti, se nam spet ta dva jezika ali narečja najbolj priporučata. Zato sem v sostavké „Kupala“ poskušal se od naše strani enu stopnju bliže ruskoga pomaknuti, i to tak, da bi vender prostim Slovencam še umeven ostal. Še kaka stopnja bi se dala storiti, potlej bi bilo pa dosti. Kaj več bi se smelo v občem jeziké zgoditi, ker ta ne bude toliko ozira na prosto ljudstvo terjal“ i. t. d. — Sicer so v Slov. Bčeli l. 1852 priobčeni že davno zloženi pesmici: „Traven“ (glej tudi Novic. 1852.) in: „Milo za Pevcom“, pa št. 21: „Veselje mladenča“ umetno po samoglasnikih A E I O U; l. 1853 str. 78—80 se opisuje: „Slovencom znana Šimbilja“.

V Novicah l. 1851 je št. 5 zapel pustno kratkočasnico: „Snubač na ponudbo“; št. 18 pa iskreno prisego:

Mojimu narodu.

Ako za te, rod slovenji!
Moje serce ne gori,
Stvarnice mi serd ognjeni
V divji vihri naj gromi.

Dokler mi mazinec miga,
Dokler duša je v teles',
Naj se vedno bolj užiga
Ta ljubezen, dar nebes!

Kadar pod zelenim plajšam
Bom zagernjen mirno spal,
Ona — terdno se zanašam —
Bo puhtela še iz tal!

Iz dobe, ko se je naše ljudsko šolstvo v zvezi s cerkvijo veselo jelo buditi in gibati, je Ravnikarjeva pesmica iz Komenda v Novic. 1852 št. 101 na pr.: „Hej mladenči, v šolo! V njo glas budi in kliče; — Nova zarja, nov se dan nad nas lepo pomiče . . . Za naukov zlatim cvetjem pridno hrepenimo! — Kot čebele svojo sterd i vosek svoj berimo i. t. d.“ — Tedaj so razgovarjali se po domačih glasilih tudi o domačih rečeh na pr. o Ljubljani, o Kranjski, Koroški i. t. d. Požienčan je z ozirom na to povedal v Novic. 1853 št. 9—11 svojo misel: „O začetku imen Ljubljana i Laibach“, češ, da je ime to in uno slovenske korenine . . „Naše preiskave ostanejo vedno dvomljive, dokler učeni Slovani ne začnejo po zgodovini naših krajev slediti in pisati povestnice, ki bo razjasnila, kar je dosihmal še skrito“, dejal je veljavni Wartinger v Gradcu. In Ravnikar je pri tej priliki spregovoril nektere resnice, ktere se še vedno premalo čislajo. Str. 43 piše:

„Ob tej priložnosti mi Švearova opazka v „Ogledalu Iliriuma“ na misel pride, da so Neslovani slovansko povestnico pozdneji čase zlo popačili, pa ne li slovansko, ampak tudi svojo, kar je s slovensko v zvezi, ker niso Slovanov ne po jeziku ne po šegah i. t. d. poznali. Torej so pervi viri povestnice včasih veliko umevniši kot pozneje pisarije“.

S tem pa nikakor nočem reči, da bi bili li Slovani v stanu resnično povestnico pisati, ampak da povestnice kacega naroda ni v stanu iz starih pisateljev prav sostaviti, kdor ni sicer s tem narodom znan. Ko bi bili na primer Slovani s šegami i z jezikom Nemcov popolnoma neznani nemško povestnico spisovali, se vé, da bi bili marsikaj zgrešili ali pomešali, kar so Nemci bolje razločili. Slovani bodo torej s svojo i svojih sosedov povestnico v mnogih rečéh razjasnili i popravili. Torej ne gre, da bi slovanski povestničar iz ptujih jezikov povestniške sostavke, vzete iz starših pisateljev, naravnost v svoj jezik potolmačil, ampak s slovanskim očesom gre pervih povestniških virov i poznejših spiskov pregledati, i od svoje strani razjasnovati, pomote popravljati, za kar bodo tudi resnicoljubni ptujci hvaležni . . . V starem zemljopisu, ki smo se ga nekdaj v šolah učili, je v obziru Slovanov vse križem pomot mergolelo, o Germanii je bilo pa veliko napak rečenega. Ravno tako je v dozdanji po nemški pisani povestnici o slovenskih deželah veliko pomot. Kakor slo-

vanščina v latinščino i greščino sega, tako i še bolj sega stara slovanska povestnica v starorimsko i greško povestnico i v mitologijo. Možjé, ki so sicer visoko učeni i tudi resnicoljubi, so vendar le v marsikteri reči kot žaba pri lešnjiku, ker jim slovanščine i slovanske povestnice kot ključa do resnice manjka. Slovanska ali tudi li slovenska povestnica ima težko i obširno pa imenitno nalogo. To pa tudi lahko vemo, da je še celo pri pričah zgodeb večkrat pristranost zapaziti. To nam vsakdanje skušnje poterdijo . . .

Resnica kraljica! Nihče nam ne sme za zlo vzeti, če po povestnici i nje spominkih resnice iščemo, ali če v pomanjkanji dognane resnice verjetna mnenja začasno povemo. Če bi pa domača mnenja, ki so verjetniša memo ptujih, odrivali, i namest njih ptuja stavili, kterim se koj očitno bere, da niso res, bi bilo čudo, če bi pri svojih rojacih v obziru resničnosti i domoljubja ne zgubljevali zaupanja, pa tudi resnicoljubnim i nepristranskim ptujcom bi se tako ne prikupovali. Jaz s svojimi mnenji ne želim ravno vstrezati ne domačim ne ptujcom, pa tudi nikogar ne žaliti, ki ni mojih misel, le odkritoserčno — resnice želim.

Ker sim pa zmotam podveržen, kar tudi tisti, ki so o imenih „Ljubljana i Laibach“ i. t. d. drugače govorili, od sebe ne bodo tajili, tedaj sodite naša mnenja, kteri jih berete ali slišite, zraven pa ne porajtajte ne na Sokrata, ne na Platona, ne na Petra, ne na Pavla, ampak — na edino samo resnico!“.

Kakor o imenih „Ljubljana — Laibach“, tako je l. 1854 v zgodovinskih pismih razodeval svoje misli „O imenu Krajna, po latinski Carnia“ št. 35. 36; „O imenu Koroško in Gorotan“ št. 37, ter v zvezi s temi pismi priobčil št. 38: „Odlomek krajnsko-slovenske povestnice“. — L. 1857 je nadaljeval svoje zgodovinske preiskave in št. 50 — 52 popisal: „Preseljevanje sarmatskih Limigantov“. K temu članku spiše nektere opazke Davorin Terstenjak št. 58 — 61, ali št. 65 — 67 dá mu Poženčan koj odgovor, in gledé na nektere Terstenjakove in Hicingerjeve razprave pové št. 79 tudi on svoje dotično mnenje v sostavku: „Krajna, Krajnsko, Krajnjsko; nikdar pa ne Kransko ali pa celo Kranja“. Spoznal pa je že l. 1854 na pr.: „Ta moj sostavek bravši si utegne kdo misliti, da semtertje nekoliko drugače govorim, kot sem pred nekaj časom govoril. To je tudi res. Ko po tmi tavamo, se večkrat udarimo, vendar se ravno po tem marsikaj naučimo. Errando discimus“. In l. 1857 str. 266 pravi: „Spoznam, da sem bil pred nekaj časom v mnogih rečeh v zmoti, pa po važnih dokazih sem se preučil. Marsiktero povestniško ali etimologiško zmoto sem pa tudi v „Novicah“ bral, ki je bilo z rokami ošlatati, da ni res. Toda o tacih rečeh utegnem še ob priložnosti ktero reči“. —

4*

Preselivši se s Sel nad Kamnikom v Predoslje, v novi službi ves v novih opravilih, ni sicer utegnil mnogo delovati slovstveno; vendar — da tudi tedaj ni jenjal popevati, spričuje njegova l. 1855 št. 31 v Novicah natisnjena pesem: „Rodetovi sinovi“, kjer se kaže v razgledu, koliki križ je prepir otrok pogosto v rodbini bogatih staršev. V št. 40 sebe in rojake svoje vnema na pr.:

Radi pojímo!

Kjer večno
Je srečno
In sveto nebó,
Tam hoče
Bog Oče,
Da angel' pojó.

Na polji
U doli
Škerjanček žgoli,
Kjer h petji
Uneti
Človeka želí.

U hiši
Naj sliši
Mladine se glas,
Prepeva
Prideva
Naj sivček svoj bas.

Nedolžen
Pobožen
U petji živi.
Kdor tuta
In muta,
Ga prida nič ni.

Planina
Se zgrinja
U tičjemu zbor',
U travi
Napravi
Jo murenčev kor.

Pri tičih
Po gričih
Zapojmo glasnó;
Okoli
Po polji
Pa ravno takó.

V sladkosti
Britkosti
Zapojmo enó;
Saj tudi
Labudi
U petji merjó.

Neslani
Zuzdani,
Le ti naj molčé;
Saj šoga
Uboga
Med slavce ne gré!

V št. 49 žigec v razgovoru pod naslovom: „Slavček po zimi“ z ozirom na druge tiče oponaša, da — mojster petja — molčí; slavec pa mu odgovarja, da slavno pevati začne, kedar mu dojdejo časi zlati. — L. 1856 se str. 20 že v tretje natisnjena bere Poženčanova: „Pesem starega Kranjca“ zapisana izmed ljudstva — v dokaz, kako popolnoma lastna — narodna mu je postala. „Čigava je, ne vém; precej stara je gotovo“ — opominja ondi pisatelj Borovčan. — Dokaj napredka se čuti v Ravnikarjevih pesmih l. 1857 bodisi v reči notranji bodisi v vnanji obliki. Tedaj se je opeval — sromak tužen — brez tolažbe — št. 43 v pesmici „Terpin“ in v njej iskajoč utehe kliče na zadnje:

Premilo strune se glasite,
Da stopijo solze v oči;
Če tla so tudi skalovite,
Jih rosa včasih ohladi!

Po narodni pesmi kranjski od sprelepe Indije in po nerodni marsikteri poskušnji mladinski je pomenljiva in razun tega tudi v obliki umetna št. 55 natisnjena Poženčanova:

Indijar.

Indijar še mlad na reko gré;
V zlato pogorje, tje čez morje
Prot' Indji vleče ga sercé.
Oj tam on blodi, kodar hodi,
Da ko železo zlat cené.

Nek star mornar mu popretí:
„Moj ljubi! v zmami se predrami!
Morjem in rekam upat' ni.
Železo z zlati tik menjati!
In Indja, Indja, kje leží!“ —

„Si golobradec! rêči daj:
Da to je spanja prazna sanja;
Kje najdel boš na svetu raj?
Najgorša gora, upa zora,
Delo je in domači kraj".

„„Kdo, sivec! méni se s tebó?
Dežela zlata, vsa bogata
Je Indja, tice ji pojó.
Kar domovina naša nima,
Se tamkaj še zastonj dobó"".

Mladenči dejo: Prav je ta!
No Bog pomozi! srečno vozi!
S teboj iti tud' nam veljá.
V Indjo zlato, vso bogato!
Kaj počeli bi domá? —

Že ž njimi reka dolj hití.
So vsi kermili, se lovili,
Pa voda svoje le storí.
Leté ko tice čez kernice,
U glavi se jim svet vertí.

V sovodnje staje si želé
Tje, kjer se reka v morje stéka,
Se oni vstaviti dihté.
Ko ven stopili, so pustili
Indjarja, ladjo in vodé.

Indjar li dalje se peljá.
Vihar ga skriva, borja zmiva,
V tamnoti blisk mu lesketá.
In ladja kresne, se razčesne,
Na kleč jo morje zadegá.

Vihar potihne tretji dan.
Sirotek lazi, milo pazi,
Je li še kaj pomoči za-nj?
Ribarji v sili ga dobili.
Tako jim pravi zdaj skesán:

Kdor siti svoje si željé
Iskaje raja, zlat'ga kraja,
Z glavo on buta ob stené.
V neumno glavo vtepa pravo,
Ko dalj ne smé, nazaj ne vé.

Prav rado taka se zgodi,
Da kdor verjame, vse prevzame,
Od kdar nobene skušnje ni;
Se pregleda, mu preseda,
Molitve kozje se uči.

Ginljiva je št. 62 priobčena: „Žalosten starček"; za prejšnjo in tedanjo dobo značajna, za prihodnjo pa celó preroška ali prerokvanjska je št. 74. 75 natisnjena: „Svetega Mihela vaga". Po znani Prešernovi kaže se tu žalostni svetov stan. Rafael bi rad pomagal bolnemu svetu, ali z ozirom na preveliko spačenost si skoro ne upa. Gospod Bog velí torej Mihaelu na boj zoper Luciferja, kaže na Petrov rimski stol, na Marijo brezmadežno spočeto, na mučence in vojščake svete; a od vage sv. Mihela satan smuk:

Oberne se na vrat na nos,
  Gre k svojim, ter jim pravi:
Zdaj vojska bo, in kdor je kos,
  Naj se za-njo pripravi.

Junaki moji! drag je čas,
  Evropo obhodite;
Da grom ne bo prezgodaj vas,
  Se varno še prikrite.

Ti, Mamon! kamorkoli greš,
  Le dobro se poprimi.
Ti, Belcebub! da me umeš,
  Ti hodi proti Rimi.

Na nemško stran jez poletim,
  Dežele bom nadražil,
Da narod bode vlado Rim
  Kot pajka zlo sovražil.

Na boj pripravljena stoji
  Presneta vojska una;
Pa saj smo perloviti mi,
  Le tiho, buzakljuna!

Več let se vé peklenski roj
  Mihelu prikrivati,
Našuntal je ljudi na boj
  Med sabo se končvati.

Bog svoje ljudstvo je podperl
U prid katoljške vére
Na hčer sionsko se ozerl,
Jo rešil iz pripére.

Vojšaki Božji so z vojsko
Peklenšeke podili;
Kervavo pomirit' zemljo,
So šuntarje strebili.

Pa satan miroval ne bo,
Si še katero speti;
S tovarši se inkognito
Napravil je po sveti.

V popotni list si dal imé,
On pravi, da je „Šega“,
In Mamon si „Previden“ dé,
Popotva zraven njega.

Peklenski vodja Belcebub,
Kaj zmislil si je hudi?
On pravi, da je „Miloljub“,
Pa je slepar med ljudi.

„Nedolžen sem“ dé Asmodej; —
Povsod ga je zadosti,
V samotah, družbah in naprej,
Posebno pri mladosti.

Tako zdaj satan moti svet
In bo ga dalje motil.
Dobiček mora on imet'?
Zastonj se ni napotil.

Prikazovale so se v slovenščini vzlasti od l. 1848 mnogotere razlike v pisavi in besedni stavi; pogrešali so tu in tam edinosti in doslednosti; bile so zarad tega pravde med pisatelji. Kako tem priti v okom? Naj se vstanoví viša slovnična sodnija ali akademija, nasvetuje (št. 16 l. 1855) Novicam še sedaj veren dopisovatelj, t. j. pet ali deset slovenskih učenjakov — veljakov, in po njihovih določilih verši naj se vsa naša pisava. Tega nasveta se koj poprime Poženčan ter v št. 34 — 36 spiše „O slovniškej sodníi“ sostavek, kjer v imenu več verlih Slovencev prosi, naj prof. Metelko in dr. Bleiweis osnujeta to sodnijo, da v enojnih oblikah dospeta na dan dva jako znamenita spomenika slovenske književnosti t. j. Slovar pa sv. Pismo. —

„Slovnica in slovar morata vkupaj hoditi, piše na pr. Ravnikar v omenjenem sostavku . . Italijani pravijo: „La pratica val più della grammatica“. Marsikaj se vé iz slovnice, ko pride pa na pisanje, se polno pomot vrije, in veliko reči zgrešimo . . . Vém, da sem z druzimi vred potreben slovniške sodnije, vendar pa naj po svojej vednosti omenim nekterih napak, ktere je semtertje najti, in ktere bode slovniška sodnija težko poterdila. Če me kdo z dovodi, se vé da veljavnimi, zaverne, mu bodem hvaležen, saj moram želeti li resnice in pravega, ne pa svoje terme in zmot . . . Več oči več vidi, s posvetovanjem se človek marsikaj naučí ali preučí . . . Še nekaj! Dobé se taki, ki pravijo: „kaj je že, če kdo kake slovniške ali pravopisne pomote napravi, da se li vé, kaj bi rad rekel“. Ali se dandanašnji tudi v šolah, kar nemščino in latinščino tiče, na to nič ne gleda? Nekdaj je po plečih, ali na dlan ali pa po perstih dobil, kdor je v nemškem narekoma pisavši kak **h** ali en **e**, kjer morata dva biti, opustil, ali če je **ei**, **eu**, **ai** eno z druzim zmešal. Ali bi bili dandanašnji učeniki nemščine zadovoljni, da bi rekli, to

nič ne dé, če bi učenci v nemškem „der Mensch" po „Engel" sklanjali, ali pa „preisen", „verstehen" po „loben" upregali? Ali bi bili učeniki latinščine zadovoljni, ko bi jim učenci „homo" po „faber" sklanjali, ali pa „cado", „lego", „dico" po „amo" upregali? Ali ne podčertajo učeniki vsacega nemškega ali latinskega stavka, kteri ni po pravilih slovnice? In kdor veliko tacih pomot napravi, se mu reče: „ti se bodeš tega še eno leto učil, in zraven še šolski dnar plačeval, in kar so starši letos za te zdajali, je vse zastonj". In to je prav, ako nočemo v jezicih babiljonski zidarji biti. Učeniki si toliko prizadevajo pri mladenčikih, da bi ti kak jezik prav znali, ko bodo možje; pri možéh bi si pa kdo zupal terditi, da je vse eno, naj kak jezik govoré ali pišejo kakor si bodi. Verh tega je pa še pomisliti, da marsikteri slovenščino bolj rabi in bolj potrebuje kakor latinščino ali gregovščino ali francozko ali italijansko, za kar je mladeneč veliko terpel". —

Posvetovanje o slovniški sodniji je rešilo vredništvo na koncu tega spiska v svojem pristavku, češ, sodnija taka je nemogoča, in to rešitev sta mu kratko pa dobro poterdila Slomšek in Metelko (str. 167). Popustil jo je bil toraj tudi Ravnikar, in je pridno pomagal pri dveh največih tedanjih slovstvenih delih, kteri ste bile natisnjeni po povelji in oziroma na stroške kneza Antona Alojzja, namreč: „Sv. Pismo stare in nove zaveze z razlaganjem" . . po Vulgati . . dr. J. Fr. Allioli . . Odmenjena sta mu bila takrat v obdelavo preroka Izaija in Jeremija, ki se poslovenjena nahajata v IV. zvezku l. 1859 str. 9 — 362. In v I. zvezku l. 1857 se bere v predgovoru str. 14 med sodelavci in pomočniki tudi: „Matevž Ravnikar, fajmošter v Predaslah". — Drugo t. j. Slovar (Deutsch-slovenisches Wörterbuch) l. 1860 ravno tako pripovéduje, kteri strokovnjaki slovenski so po Vodnikovem sostavljeni rokopis pred natiskovanjem pregledovali, in v predgovoru str. 8 že pohvaljenega še posebej hvalno omenja, namreč: „von denen (ausgezeichneten Sprachkennern) die Herren Matthaeus Ravnikar und Johann Zalokar bis ans Ende ausharrend sich noch insbesonders grosse Verdienste um das Werk erworben haben". — Po tem sodelovanji je Poženčan, sicer bolj povestničar, odslej jel paziti na slovenske besede obliko in lastnijo ter je vsled tega priobčil v Novicah l. 1858 št. 29 spis: „Kaj nas oziroma na povestnico uči dolensko in kaj gorensko podnarečje krajnske slovenščine?" — Za pervim nemško-slovenskim slovarjem je imel priti na svetlo drugi slovensko-nemški, in J. Zalokar naznani, da ga spisuje in to etimologično, po korenikah in jezikoslovnem sorodstvu. Temu nasprot se oglasi v Nov. l. 1859 št. 41 Poženčan prečastitemu gosp. Zalokarju:

„Ali naj bo abecedna ali družinstvena osnova v našem slovarji?"

„V obziru osnove našega slovarja . . . kar drugače mislim, to Vam želim tu razodeti . . Družinstvena osnova se mi ne zdi namenu našega zdanjega slovarja primerna . . Etimologična kakor tudi družinstvena osnova je li za učene preiskovavce, kteri že jezik dobro umejo, in teh je malo; drugi pa potrebujemo slovarja, kteri nam besede po abecednem redu prešteva, ker so te nam samim Slovencom več ali manj neznane in jih bodemo po tem redu najpred in najlože najdli. Ravno tako in pa še bolj je osnova po abecednem redu za tujce, kteri si želé s slovarjem pri učenji našega jezika pomagati . . . Tudi drugi narodi so svoje slovarje sploh po abecedni osnovi pisali . . . Peščica učenih, kterim je za družinstvo in etimologio mar, naj si sama pomaga, saj ima gospod dr. Miklosičeve „Radices linguae slav.“ in Jarnikov etimologikon . . . Družinstvena osnova bi slovar veliko veči napravila . . . Mnenje gosp. dr. Miklosiča in gosp. Cigale-ta v obziru slovarjeve osnove ni zaničevati, in še celó dolžnost je ju poslušati, ker je to naročil rajnki prečastiti gospod Mecen. Besede gosp. dr. Miklosiča, ki jih je bilo v Novicah brati, so zares tudi premislika vredne in važne. — Abecedna osnova brez družinstvene bo vstregla učenim gospodom in učencom slovenščine. Ž njo se bodete združili z učenimi podpiravci slovenskega slovarja. L' union c' est la force! To so moje dobrovoljne besede do Vas, sicer pa ostanem Vaš stari spoštovavec“.

Tako se stari spoštovavec tudi ni smel pogrešati v spomeniku, ki se je tedaj snoval njegovemu vzorniku na čast, in res kaže „Vodnikov Spominek“, na svitlo dal dr. E. H. Costa v Ljubljani 1859, Poženčana na str. 193—196, kjer se nahajajo njegove tri Pesmi: „Kralj Matjaž“ (V enem ogerskem podmeli, — Kjer veliki so prestori, — Z svojih konjikov kardeli — Kralj Matjaž zdaj spi v šotori i. t. d.); „Sinica“ (Matičik prekopal po versti je sneg, — Drobtine in žito potresa po tleh; — Izstradane pevke z njim hrepene, — Pobirajo živež, hvaležno žgole i. t. d.); „Bernekarjev grad“ (Pri cerkvi svetega Martina — Je hrib, na kterem je grajšina, — In dalje Straža hrib stoji. — Iz grada h Straži pot storjena, — Pod zemljo skrito je zvotljena; — Gospod Bernekar tu živi i. t. d.) z nekterimi pojasnujočimi opombami.

Kranju bližnji sosed — zahajal je Poženčan rad tje na pokopališče (groblje, mirje, žalje), kjer v zemlji domači leži truplo druzega pervaka v slovenskem pesništvu, in l. 1858 spominjaje se Vodnika — zapoje l. 23 tudi Fr. Prešernu naslednjo žalostinko:

Pri žaljah Krajnskega mesta.

Kokra in Sava z desne in leve
Silno šumí;
V burnem vihranji, v noči brezlunji
Nekaj bliší.

Bela kapela, zraven so žalje,
Tamkaj en križ.
Kaj si ti tukaj? nekaj mi reče,
Nič ne storiš?

Tukaj počiva pesnik ljubezni:
Krajnski Ovid!
V viharjih je živel, mnogo je željo
Želel spolnit.

Toraj vihárji dalje še večkrat
Tukaj bučé.
Njega zastonj še iz zemlje domače
Kviško budé.

Nekaj zdihuje v bližnjemu logu,
To je spomin!
Kokra po ljubem doli zdihuje
Sredi globin.

Tica ne poje, gotovo jo tudi
Serčik bolí;
Čuk li še svojo (čudno popevko)
V mraku kričí.

Mati Slovenija v zaranem svitu
Toči solzé, —
Viditi mreti tiste, ki njene
Deca budé.

Tiho viharji! Pevca pustite!
Zdihnem na to,
Naj se ga smili gori sprejeti
Jasno nebo!

Bil je Ravnikar tih, pohleven človek, rad sam; slinil se pri viših ni nikjer, kakor se mnogi pri duhovskih in deželskih gospodih. Vsi taki so mu bili zoperni, in kako zeló, razodeva l. 1858 št. 32 v pesmi:

Lizuni.

Gospodičine in Vile
V hostah so Rozaljke bile,
So slovele krog in krog;
Peti so, vabiti znale;
Kogar pa so pretantale,
Po njem je b'lo, smil' se Bog! —

Rožice sadé strupene,
Milost' nimajo nobene,
So še huj' kot pisan gad.
Pravo znajo počerniti,
Greh u čeden plajšč zaviti,
Na oči podplate djat'.

Kar Rozaljke b'le v povesti,
Od lizunov smo si v svesti,
Kdar sterdéno govoré;
Delajo se lepe, brate,
Mot'jo reve in bogate,
Z sladkim strupom jih moré.

Lizec drug je sam'ga vraga,
Ino sladka skorja draga,
Ki kupiti je za med.
Vkanjen ga želi prodati
Tud za samo cestno blato,
Kar mogoče toljko pred.

Silna je lizunov truma;
Svet pripravljajo iz uma,
Mojstri mnozih so nezgod.
Niso kot Rozaljke v hosti;
V gradih, mestih so pogosti,
Tù se gnjezdi njihov rod.

Z Bogom! kliče prijatelj prijatelju l. 40 v pesmici, kjer opeva Poženčan: „Radovičevo slovó od Želeta!“ — in l. 1859 št. 10 se opisuje: „Prehudi oče“ ter v poslednjem razstavku kaže preterdega gospodarjenja vspeh:

Kdor terja, da mu vsi molčé,
Resnico si zapira;
Ostrost, kadar čez mejo gre,
Mašvanje si nabira.

V istem listu je spregovoril: „Še enkrat o Emoni“, češ, Hemona bi se reklo po slovenski Naševče .. „Na Gorenskem ste pod Cirkljami blizo Komenda dve vasi, kterih ena se imenuje Lahovče, druga pa Naševče. Ne moremo si drugače misliti, kot da je v Lahovčah od začetka več ali manj Lahov bilo, in da so v sosešnji vasi bili naši krajnski ljudje in se ji je toraj v Naševčah reklo“. — Rad je poslušal narodne povesti in zapisoval ljudske pravljice, vzlasti iz nekdanjega verstva, in priobčil je pod naslovom: „Pravljice iz Krajnskega“ v Novicah št. 13. 14 tri: a) Škratelj v podobi mačka; b) Škratelj pomočnik; c) Strahú željan; št. 17: Zlate jabelka; l. 1860 št. 5: Več vraž je silno starih; št. 19: „Starinstvo slavensko“ t. j.: Med slovenske šteti stari napisi v Italii najdeni; l. 1862 št. 19 pa razlaguje: „Slovenski god Sobotka — Kupalo — Kres“. — V zvezi s takim skrivnostnim preiskovanjem narave in človeške povestnice je l. 1860 št. 10 na pr. pesmica priličica: „Zdravniku“ berž ko ne v bolj posebnem pomenu, št. 19: „Mati in Rojnice“, pa št. 26: „Šimbiljno prerokovanje“, kratkočasnica v 26 kiticah, kjer tužni materi mnozih revnih otrok deseti brat iz starih Šimbiljskih bukev prerokuje mej drugim na pr.:

. . . Enkrat železna kača bo
Ležala tje čez Donavo,
Rep nje bo prek Ljubljane,
Železni žebci potekó
Ognjeno sopihaje.

Munjava bode pismonos,
Cesté tam, kjer je kolovoz,
Roké pa za kazalo,
In solnce bo mu, kdor ni bos,
Pod pete zmír sijalo . . .

Takrat, takrat bo vsem gorjé,
Mešale bodo se glavé,
Med ljudstvi bo spertija,
Bolezni čudne in vojské
In strašna pomertija . . .

Nazadnje sedem kraljev bo
Pomirilo le-to vojskó;
To bo na sorškem polji.
Ostal bo nas le malokdo,
Pa časi bodo bolji . . .

V Jeruzalem na božjo pot,
Al' kodar hodil naš Gospod,
Lahko bo šel pobožen;
Nikomur Turk ne bo na pot' —
Sej bode vam podložen . . .

Kjer biva kak slovansk junak,
Kot k svojim pojde tvoj rojak
Si ž njim um izbistriti,
Učeno alj kar ume vsak,
Kot brat se pomeniti.

Bo ena čeda, en pastir,
Cel svet bo hiša, v nji pa mir,
Pa tud' le ena vera;
Tako poteče sreče vir,
Kateri zdaj le hira!

Jako je čislal Ravnikar marljivega Janežiča, in kakor l. 1852/53 v „Slov. Bčelo“, tako je poslal mu v „Slov. Glasnik“ l. 1859 III, 6. pomenljivo pesem: „Kralj Matjažev sel“; zv. IV. str. 22. 23. 57. 58. spis: „Podobnost gregovščine in slovenščine“, in str. 172: „Podobnost latinščine in slovenščine“; str. 73 pa legendo: „Sveti Aloj“. — L. 1861. VII. 5. je priobčil pesem: „Miljko“. Razžalil ga je bil Lukšasti Lukš. „Oh, da sovražtva je toljko na sveti!“ Miljko začne govoriti sam seboj, pa dedčiku nisem hotel verjeti, sedaj pa gledé na živali vidim, da med ljudmi ne godi se drugače, ihti se za mizo v kotu; kar se mu oglasi stari dedčik izza pečká, češ, pogledaj više — na križ, in od križanega Boga naj grešnik se uči tukaj malo voljno terpeti za nebesa i. t. d. — Posebno rad je popeval Poženčan o kralju Matjažu, čuteč z brati, da brez njega Slovanom ni pravice na svetu. Naj se ponatisne torej njegova res znamenita popevka:

Kralj Matjažev sel.

O polnoči enkrat je blo,
Ko kralj Matjaž je bil tako
Vojaku dal povêlje:
„Pozvedi meni, sinko ti,
Kaj se po svetu že godí,
Pri čem so kaj dežêle.

Pregledaj mest, vasí, grajšin,
Preglej poljá, gorá, dolin,
Z ljudmi se pogovori!“ —
Vojak na konji hitro gre,
Da pride še do bel'ga dne
V doline, h kozji gori.

Na gor' se zarja ne blišči,
Oblak temen nad njo stoji,
Kor tičic več ne poje;
Prežalostno zazná se dan.
„Oh kaj prikazek ta strašán?
Povejte, tice moje!“

„„Preganja nas tod lovski grom;
Drevesa, naš nekdajni dom,
Vse žagar če podreti;
Strupena sapa tod vihrá,
In Kras in Gabrik tu ravná;
Nam več ne bo živeti.““

Vojak pogledat gre dolin;
Šumlja še potok za spomin,
Kjer pota so zarasle,
Kjer stari mlin nič več ne gre,
Kjer prazni pašniki ležé,
Kjer kdaj se čede pasle.

„Povej mi, mlinar! kaj je to,
Da je pri vas tu vse mertvó;
Puščave se ravnajo?“ —
„„Mehkužno sploh ljudje živé,
Preveč potreb si naredé,
Žganje preveč čislajo.““

„„Dajanja so na vse strani,
Za vse pridelkov dosti ni;
Vse sila je prodati.
Takó nam leze voz pod pot,
Berač je, kdor je bil gospod,
Uči se zdaj stradati.““

Vojak gre dalje na poljé,
Če tam ljudem kaj bolje gre,
Kjer žanjejo pšenico.
„Bog sprimi tebe, kmetič moj!
Si srečen? Toraj li zapoj,
Zavzdigni veselico.“

Obupno kmet tožiti jel:
„„Oh jokal, jokal bi, ne pel;
Sem tiček u precepi;
Pol njiv sem že v zastavo dal,
Spet drug me bo na boben djal,
Sem oreh ob otepi.““

Oddirjal je zdaj v vas vojak;
Pod lipo, kamur pride vsak,
Se s konjčem je ustavil.
Vsi radovedni skup tekó,
Bi radi čuli, kdo je to;
Pa tega jim ni pravil.

Le gleda jih od nog do glav,
Premišlja čudnih njih oprav,
In mnogo popražuje.
Ko vse, kar mu je treba, zve,
Še dalje s svojim konjčem gre,
Da podkev iskre kuje.

Zdaj v mesto ga pripelje pot,
V kavane, shode gre povsod.
Kar novega so brali,
Kar kaj posebnega se vé,
In kar prečudni drat pové,
So mu dopovedvali.

Po tem odide v daljni grad,
Poljé je krog, pristava zad,
V podlipji se sprehaja.
Na klopi star gospod sedí,
Prijazno tujec govori:
„Jez gledam vaš'ga raja.“

„„Oh raja, raja tu ni več;
Nekdajni časi so že preč;
Nič prida ni na sveti.
Sem raj imel, bil res gospod,
Vsi meni so služili tod;
Alj zdaj so pa — presneti! —““

Gospod razlaga več nadlog,
Premilo, da se smili Bog!
Po tem vojak odide.
Še križem svet on deleč gre;
Povsot enake so tožbé,
Li kamur koli pride.

Nazadnje h kralju se vernil,
Čez polja in doline šel,
Da podkev iskre kuje.
Enajst po noči je že preč,
Navadno kralj je zdaj čuječ,
In sla že pričakuje.

„Presvitli kralj! sem že domá,
Prešel sem skoraj pol svetá,
Kar zvedel sem, zasliši:
Na planem tičica medlí;
Obrito je, kjer gojzdi bli,
In kot na bojnem triši.

Selili gradi se z višav,
Prostore zbrali si nižav,
Če bodo tu obstali?
Stoletje tu storiti zna,
Da groblje bodo lezli v tla,
Minljivost oznanj'vali.

Po kmetih je li jok in stok,
Sami krivi so več nadlog,
Dajanj jih dosti stiska;
Pijanost jim pomaga v nič,
Da marskdo je v precepi tič,
Ki planta milo piska.

Oblač'jo se pa sploh takó,
Lih kot bi vse gosposko blo,
Ne loč'jo se stanovi.
Ne ti, ne tvoja Alenčica,
To rečem, nista taka bla;
Iz koč so pa gradovi.

Tam rajda vóz brez konja gre,
En drat ob cesti vse pové,
Ko blisk pa pošta hodi,
S praskanjem plamen se dobó,
Živo se mala že samó;
To dela menda zlodi.

Posebno naj ti še povem:
„Pravica ni kaj mar ljudem,
Od tebe svet je čaka;
Zato te še v spominju ima,
In zmiraj bolje te spozna
Kot pravega junaka.“

Vojakom kralj še govori:
„Za našo vstajo čas še ni.
Ko brada mi dorase,
Bo svet brez dolgorepih tic;
Mi bomo šli iz teh tamnic,
Napravljat bolje čase“.

Človek se trudi in stara, in starega popušča mladina, popušča družina; peša mu telo, slabi duh, skerbi ga smert, straši sodnja pravica. V takem slutji je „Žalosten starček“ zapel jo že l. 1857 št. 62 tako, da na dotično ponavljano vprašanje sproti odgovarja pesnik:

Kaj, starček! žali te tako,
Da britke solze točiš,
Da svojo sivo si brado
In blede lica močiš?

Verstnike štejem svoje vse
Lahko na ene perste;
Vsi drugi so pomerli že,
Ki b'li so moje verste . . .

Ko tuj samotno še živim,
Zaveržen od mladosti;
Preveč se ji na svetu zdim,
In starec ves priprosti . .

Saj véš, kako se mi godi,
Kdor je vsem na poti;
Pri metli zanj prostora ni,
Ne za pečkom v koti . .

Oči me že zapušajo,
Sem gluh in slab, okoren;
Noge mi kaj ne služijo,
Tako sem ves uboren . .

Skerbi me; duša in telo
Se imate ločiti;
Kaj tamkaj na pravici bo,
Ne vemo mi soditi . .

Oh starček! to zastonj ne bo,
Kar moraš tù prestati;
Od sveta li jemlješ slovo,
Se v bolji kraj podati.

V tem istem žalostnem spominu je Poženčan zložil v Novic. 1862 l. 48. 50 žalostinko in sicer poslednjo svojo z naslovom:

Nekdanji tovarši, kje ste?

in to v dveh delih, oziraje se v I. bolj na terpljenje sedanjega, v II. pa bolj na veselje prihodnjega sveta. V razgledovanje naj služite vsakterega oddelka dve pervi in dve zadnji kitici s svojima gesloma:

I.

Apparent rari nantes in gurgite vasto. Aen. I, 118.

Kadar se barka na morja širjavi
S stotnami ljudstva u brezdno topi,
Redko kdo splava po morski puščavi,
Tem utopljencom podobni smo mi.

Svet je morje, in skrbi so valovi,
Piš so nesreče, zmotnjave svetá;
Tukaj so skriti klečeti, bregovi,
Redek brez trčiti tukaj vesljá . .

. . Ah, tudi meni je barka nezvesta,
Z mano se regasta v globel ravná;
S špranj mi napija smrt bela nevesta:
Bog ti pomozi! Da moj si, veljá!

Zdaj veselico zapoj „mizerere“,
In „Z globočin jez upijem ne Te“;
Pot naj mertvaški s solzami te pere,
Umazan'mu tamkaj bi b'lo ti gorjé!

II.

Post haec vidi turbam magnam. Apoc. 7, 9.

Prav'jo: V Ljubljanici mož je povoden,
Grad pod vrtinci ves dičen stoji,
Kraj je okoli nebeško pogoden,
Para na svetu iskati mu ni.

Ktere mrtvaški vrtinci končajo,
Z dušo se selijo v tretje nebo,
Luč namest' trupel obleko imajo,
Mavrica z žarom jih barva lepó . .

. . Patemski videc je trumo zagledal,
Trumo nebeško, ki šteti je ni.
Vsac'ga zaroda so vmes, — je povedal,
Tamkaj se našim nebeško godi.

Da bi mi srečno za njimi hodili!
Če so težave, gredé so domú.
Tukaj za vžitek samo se nam sili
Dosti pelina, gorjup'ga medú.

*

V nevezani besedi pa se je zadnjikrat oglasil Poženčan v Novicah 1863 št. 49, ter o slovstvenih stvareh podal „Nektere opombe“, v kterih piše na pr.:

2. Pesem „Stari Krajnec“ sem leta 1834 v obloški okolici zložil, pa veliko daljšo kot je sploh znana. „Novice“ so po svojem okusu mnogo iz nje opustile. Od leta 1823 sem večkrat skušal kako pesem skovati; svojega imena tujim pesmam nisem podpisoval. Če sem národne pesmi zapisoval, sem pristavil, da so národne.

7. „Pratika“ je hvale vredna, pa ne v vsem. V nji ni dovolj opomnjenega o slovenskih in Slovencem posebno važnih ali znanih svetnikih. V njej ni sv. . . V nji so neznane imena. . . . Res so svetniki vsi češčenja vredni, naj so bili doma, kjerkoli si bodi; ko pa Francoze, Nemce, Španjole vidimo, da imajo v svojih molitvinih bukvah in pratikah ali koledarjih zlasti svetnike svojega naroda zraven svetnikov po celem kršanstvu znanih, zakaj bi Slovenci ne poiskali svojih svetnikov, izmed kterih jih je več, ki so ljudstvu celo neznani. Namesti teh stojé v „pratiki“ imena, o kterih se ne vé, so bili li Francozi ali Španjoli ali Nemci ali kali. Našincu gré bolj k sercu, če mu poveš, da je bil ta ali uni svetnik tudi Slovenec, da je bil v Celji ali Emoni (Ljubljani), kot če mu poveš neznano ime svetnikovo in imenuješ rojstni kraj ali kraj muke kako mesto v deveti deželi, ki ga pred in potlej več ne sliši. — . . — Po kmetih imajo za mesce in njih dneve dvoj račun: kmetiškega in gosposkega. Po kmetiški se mesec začne z mlajem. Tisti mesec, ki se zadnji pred sv. Dnevom ali na sv. Dan mladi, je prosenec. Star pregovor je: „Prosenca je Bog rojen“. Gosposki račun gré po listih pratike; na vsacih dvéh stranéh je en mesec, kakor je znano. Da bi bila pratika prav po okusu slovenskega kmeta, bi morala nad vsacim mlajem zapisano imeti ime mesca, kteri se mladi. Če se to komu judovski račun zdi, nič ne dé; naši ljudje tako mesce rajtajo, pa je proč; vse judovsko pa tudi ni zavreči; 10 zapoved so imeli in imajo judje, pa so tudi za nas svete. Od dvojega računa mescev pride, da Hrvatje decembru dejo prosenec, krajnski Slovenci pa januarju. —

8. . . . Vsi slovenski narodi imajo ime Slovenci, po priimkih so pa Rusi, Poljaci, Srbi, Čehi i. t. d., samo mi nimamo nič priimka. Zovemo se Slovenci, toda je li splošno ime, ne pa (lasten) priimek. Rus Nestor zove Ruse in vse slovenske narode Slovence, ker je bilo ob njegovem času in je še zdaj to ime splošno za vse. Nekteri namesti Slo-

venci dejo Slovani, nekteri pa Slavjani, toda zadnja oblika se ne da kot slovenska ali domača opravičiti, le tujci nas Slave, Slawen zovejo. Sloven ali Slovan ne odvzame imenu Slovenec splošnega pomena. Jez menim, da je vseh slovenskih Koroščev, Krajncev, Štajarcev in Primorcev pravi priimek Krajnci, pa ne po današnji krajnski deželi, ki ima v latinskem in laškem zmanjševavno ime Carniolia, ampak po vsi tisti deželi, ki so jo pisatelji po latinski nekdaj zvali „Fines Italiae" ali iz našega (Krajna) posneto Carnia-Krajna. Tudi „Fines Italiae" se hoče reči Italii krajna, prikrajna ali pokrajna dežela i. t. d." — Toda temu nasprot je koj tedaj opazilo vredništvo: „O vsem tem je bilo v preteklih letih že veliko pomenkov. Težko da pridemo Slovenci na Kranjce nazaj". (Prim. Jezičnik III., 32—50 l. 1865, kjer so razlagovane občne in lastne imena našega naroda).

L. 1864 št. 7 pa so prinesle Novice v černem obrobku žalostinko: „Bridko novico naznanjajo danes „Novice" svojim bravcem, da prečastiti gosp. fajmošter **Matevž Ravnikar** v Predosljih nad Kranjem je umrl. Več let je bolehal za pljučnico; sklenil je v Gospodu svoje življenje zvečer 14. dné t. m. (februarja) v 62. letu svoje starosti. V zgodovini slovenskega slovstva, cerkvenega in svetnega, zlasti zgodovinskega, živelo bo z deli njegovimi ime „Poženčanovo", dokler bo Slovenca na svetu, kajti bil je eden najmarljiviših pisateljev naših že takrat, ko smo slovenske pisatelje šteli še na perste. Znano nam je, da v rokopisih njegovih je še mnogo gradiva; naj bi se ne pogubilo! — Bodi mu zemljica lahka!" — In št. 8 ima dopis o slovesnem pogrebu njegovem s pristavkom: „Rajnki ni zapustil premoženja, kajti ni si nabiral minljivih posvetnih zakladov; al zapustil je svojemu narodu lepo dedino: večen spomin v svojih slovstvenih delih, da živelo bode ime njegovo, dokler v človeških prsih bílo bo srce slovensko". — Drugi časniki so le ob kratkem omenjali njegovo smert, le „Slovenski Glasnik" mu je 1. marca zv. X. št. 3. prinesel naslednjo spomenico:

† Matevž Ravnikar.

„Minuli mesec je vsekal tudi nam Slovencem globoko rano: izgubili smo moža, ki se je trudil do poslednjega diha za mili naš narod; umerl je 14. dné februarja v 62. letu svojega življenja g. Matevž Ravnikar, fajmošter v Predoslji, znan pod imenom „Poženčan" kot zgodovinar, pesnik in pisavec raznih drugih spisov, ki pa še niso vsi zagledali belega dné. En rokopis rajnega hrani tudi družba sv. Mohora, namreč: Sv. Ignacija iz Lojole sveti izreki na vsak dan celega leta, iz latinščine poslovenjen. Naj v miru počiva!

Kakor „Slovenski Glasnik" — tako so že prej „Novice" povedale, da se v Poženčanovih rokopisih hrani še mnogo gradiva, ktero naj bi

se nikar ne pogubilo, marveč naj bi zagledalo skoro beli dan! In res — že l. 1865 pošlje dr. J. Sterbénec naši Matici Mateja Ravnikarja Poženčana rokopisno zapuščino, ktera je poznamnjana v njenem zapisniku št. 338 in priobčena v Letopisu za 1867, str. 49. — Jaz sem jo bil nekoliko pregledal, in 7. jun. 1866 v III. seji odboru nasvetoval, naj se vsaj deloma spravi na svetlobo. Med rokopisi se nahaja malo da ne trikrat prepisana povést: „Popotvanje na Spicbergen" in v nekem spisku britkostna opombica: „Ali bom zato se trudil, da se bo moje delo po prahi valjalo, ali se celo zgubilo, kakor se je zgodilo z mojim spisom: »Popotvanje na Spicbergen (Utopljenci), ali zaupanje na Boga«, kar sem bil iz francoskega prestavil. Delo je obseglo blizo 30 pisanih pol; lepo, mikavno in podučno berilo bi bilo to, pa se je pri g. X. zgubilo. Ta zguba mi je tako težko djala, da sem bil eno leto spet v to obernil, da sem to delo v drugič prestavil". Kakor se kaže, se je perva prestava poznej našla. Poslal se je bil čedniši rokopis po mojem nasvetu družbi sv. Mohora zastonj, in ta ga je iz spoštovanja do ranjkega res dala natisniti pod naslovom:

„Utopljenci, ali potovanje na Ostrovid". Kratkočasna in podučna povest. Poslovenil M. Ravnikar Poženčan. Na svitlo dala družba sv. Mohora. V Celovcu 1867 v mali osmerki str. 117.

V dopisu do ranjkega tajnika A. Janežiča sem opomnil, da bi nemški „Spitzbergen" po slovénski reklo se morebiti „Ostrovice"; in berž ko ne po tej opombi je tiskalo se potem „Ostrovid", toda po zmoti (— vid nam. — vice). — Kako lepo in podučno je vse berilo, razvidi se najbolje iz njegovega konca, kteri je pomenljiv vzlasti sedanji čas na pr.: „Terpljenje in veselje se vedno versti v človeškem življenji. Vsak človek se ima več ali manj bojevati z nesrečo in grenjavami tega sveta. Ena sama podpornja v nesreči in ena sama berzda v sreči so verne resnice. Če je pa kdo po nemarnosti opustil te pomoči, in je iz veselja v nesrečo zabredel, oh na to se rada obupnost nesrečnega polasti; on mermra, on se jezi nad previdnostjo Božjo, ktera vendar vse prav in po pravici ravná. Njegova nesreča ga toliko bolj peče, ko si jo je sam zadolžil, in on kmalo opeša. Kdor pa je vedel svoje zaupanje na Boga staviti, tega Bog nikoli ne zapusti ob času poskušnje. Verni človek povzdiguje svoje roke proti nebu, vedno goreče moli, Bogu daruje svoje terpljenje, in ako to dalj časa terpi, doseže z molitvijo neizrečeno tolažbo, zajme serčno vdanost. Ta tako globoka resnica, ktero vsakdanja skušnja poterjuje, je naše čase popolnoma neznana. Kogar nesreča v sredi lahkote najde, in revež, ki ni mogel iz nadloge, v kteri je rojen, obá se derzneta zoper Vsegamogočnega mermrati. Nesreča ju pelje v obup in dostikrat, da bi tako ne, v prezgodnjo smert.

Oh, da bi bil vsaj zarod, ki spodraša, tej nejeveri odtegnjen! Otro-

kom vdihnimo ljubezen in strah do Boga, zgodaj jih učimo spoznovati njegovo vsegamogočnost, dobrotljivost in modrost; oživimo v njih verne občutke; dajmo jim razumeti, da človeška osoda na zemlji je samo od zgorej odvisna, da je nam terpljenje koristno in pomore k naši resnični sreči — časni in večni". —

Enakega obsega so „Zgodbe", ki se nahajajo v lastnem zvezku poslovenjene največ iz francoskega, ter spisovane pod Semičem l. 1839 — na pr.: „Od smerti obujenje (sp. August Colin. Iz Courrier françois). Dnevi nadloge in čudno rešenje. Etelred in Etelviga. Sirotno dekle. Lukrecia jaka Rimljanka. Mesečna Lucija Olivier. Papagaj reši nedolžniga. Aurain, fajmošter (iz Lettres Vendéennes). Blagi pobeč Armand. Spreobernjeni tolovaji. Gojzdna hiša. Leokadija. Marija Stuartka, Škocijska kraljica. Mermrav. Gelazijovo sveto pismo. Johana Rodriguez, ali poterpežljiva žena. Iz hudobneža svetnik. Škodlivi nasledki igre. Limbar nedolžnosti in vertnica ljubezni na kervavim vojsknim teriši. — Premišljevanja v obliki pridig ali cerkvenih ogovorov i. t. d." —

Vnet za slovansko vzajemnost je pisaril Mirko Požençan nekdaj ilirski, in jel si sostavljati „Ilirsko-Němački Slovar", kterega I. del (A — N) se nahaja v ostalini, z nemškim predgovorom. V njem pravi, naj bi se gornji in dolnji Iliri (Slovenci pa Hrvatje s Srbi vred) zedinili v književno-ilirskem jeziku, kakor ga pišejo v Zagrebu „Danica, Novine i. t. d."; ljudstvu naj bi se potrebno slovstvo dajalo še dalje v njegovem narečji. — Pozneje je obdeloval bolj samo slovenščino, in o njej se je ohranil dokaj čedno spisan „Slovar slovensko-nemški" spet le v I. delu (A — O). — Vredoval je pogostoma si tudi „Pravila pri nekdanjih pisavcih najdene slovenske imena lože spoznati".

Največi po obsegu pa so njegovi bajeslovni, povestni ali zgodovinski rokopisi: „Stari sled slavjanstva". Za te so bili izvoljeni trije odborniki pregledovalci, in v VI. seji 7. marca 1867 so poročali soglasno, naj se porabijo v Letopisu slovenske Matice, toda le nekteri razdelki, ki so dobri in zanesljivi. Odbornik Davorin Terstenjak, poprošen, da jih v ta namen vredi, spremlja jih v podučnem in zabavnem delu narodnega koledarja za l. 1868 z naslednjim resničnim predgovorom:

„Odbor »Matice Slovenske« mi je izročil spise rajncega Matevža Ravnikarja Požençana, naj presodim, ali imajo kakošno znanstveno veljavo, in ali so vredni, da jih »Matica« na svoje stroške izdaja. Ker nisem samo z rajnim pisateljem in izvrstnim domoljubom osebno znan bil, temuč sva si tudi pogosto dopisovala, zato sem rad prevzel to opravilo ne le iz prijateljske ljubezni do rajncega, ampak tudi iz ljubezni do slovenske književnosti.

Slovstvena zapuščina rajncega Poženčana ... obstaja iz historičnih in mythologičnih preiskav, v kterih pa ni najti sistematičnega razporedjenja. Kakor mi je večkrat sam pisal, hotel je s Šafarikovimi preiskavami Slovence seznaniti, zraven tega pa tudi svoja posledstva primetniti. Za slovensko knjigo nam tako še ipak priraste velik dobiček, da Šafarikove izvrstne »starožitnosti« vsaj »in nuce« in po domače tolmačene dobimo po trudu Ravnikarjevem. Ravnikar je bil sloveč domorodec, in tako je prevelika ljubezen do slovanstva ga v znanstvenih preiskavah večkrat od prave poti zapeljala. Tudi je bil samouk, kakor smo vsi pisatelji slovenski stareje dobe — zato se v njegovem rokopisu nahajajo nekteri pretresi in reki, kteri bi utegnili slovenskemu slovstvu lice otemniti. Historično povedenje Kolarjevo je tudi tu pa tam našega Poženčana zmotilo, zato sem več člankov izbrisal, in le one za natis priporočil, kterih najostrejša kritika ne bode mogla celó zavreči. Ne dolgo pred svojo smrtjo mi je sam pisal, da hoče, ako mu bode zdravje dopuščalo, marsikaj predelati in se v preiskavah slovanske zgodovine edino kritičnih starinoslovcev držati. Kar sem jaz pridjal, to stoji pod opazkami. Poženčan se je pri spisovanji teh sestavkov veči del ravnal po Hanušu. Tudi tukaj sem nektere reči izbrisal in to s toliko večo pravico, ker je Hanuš sam očitno svoje zmote preklical posebno gledé avatarizma v slovanski mythologiji. Ipak ti članki bodo služili učeči se naši mladeži slovenski za gradivo in napotek v virnike v staroslovansko bajeslovje".

Po tem predgovoru nasledvajo Poženčanovi spisi str. 5—39: „I. razdelek. Sled Slovencev med nekdanjimi narodi. Azija, prvi dom Slovencev. V Evropi. — V Letopisu l. 1869 pa str. 24—57: II. razdelek. Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope. Ime Sloveni, Slovani, Slovenci. Vinidi — Veneti. Antje. Srbi. — Nektera neslovenska ljudstva v soseščini Slovencov. Dovod, da so Slovenci staro evropejsko ljudstvo, iž njih sosedov". — Str. 57 je v oklepih čitati: „Dalje v prihodnjem letopisu". — Da nadaljevanja tega doslej ni, vzroki temu so notranji in vnanji. Spisi Poženčanovi, da bi služili na korist, morali bi se razumno izbirati in predelovati, ne le prečertovati, kar pa ni lahko delo, marveč sitno in mučno, vzlasti pisateljem, kteri sicer radi delujejo na književnem polji. Razun tega dohajajo Matici od leta do leta boljši spisi in to v toliki obilici, da omenjenih manj izbranih lahko pogreša, ktere vendar zvesto shranjuje spisovalcu v hvalni spominj in prihodnjim preiskovateljem domačih stvari v porabo.

Razun omenjenih se hranijo v Matici tudi pesniški spisi njegovi. Najprej je Poženčan pesmi prestavljal in sostavljal v Metelčici in Bohoričici že l. 1823/4 (Mladeneč in Duhoven. Milo za drago. Postojnski podmel. Nicefor in Saprici i. t. d.); potem si je spisoval stare medljudne,

povasne, po zbirki Ahacelnovi, narodne slovenske (Pegam in Lambergar — Pregnanje Zitiških menihov 1—65); dalje je znamnjal in skladal svete, cerkvene, po povestih ali legendah (Sveti Izidor. Deveti kralj. Sveta Barbara. Zakon. Ajdovska deklica i. t. d.). Lastnega sklada imenuje cerkvene: Oča naš. Sveti večer. O Veliki noči. O Binkuštih. O kakim Šmarni. Sv. Neža. Sv. Marjeta. Novi mašnik. Ob časi skušnjav. Sladko ime Jezus i. t. d. Popeval je Ravnikar na Notranjskem na pr. Pivko, Kraševca i. t. d.; popeval pozneje na Selih pri Kamniku l. 1843/5; največ jih je zložil pa na Gori poleg Sodražice; torej se rad zove „Pevec Gorniški".

Kakor povestniške stvari — prepisoval je tudi pesniške po dvakrat, po trikrat ravno tiste. Vredil si je bil pesmice v petere bukvice nekako z naslovi: I. Stare cerkvene pesmi. II. Stare povasne pesmi. III. Svete strunice. IV. Povasne strunice. V. Viši pesmi (ali stare in nove cerkvene, povasne ali poljudne popevke, posebej strunice Gorniške). Pesme iz samote, posebno za ljudstvo zložene, se glasijo poslednje, in med njimi se nahajajo p. Mati Krajna. Ilirija . . . Minina žebljica. Mladenič v sodoljni. Vide od lepe Jekice. Jekica od dičnega Videta. Abelard piše Helvizi ali pozneje bolj po domače: Juštin Malini. Slovo od Janežke gore. Cerklje. Ilirskimu rodu . . . Sanica. Malinica. Ura, luč, tabačnica. Neprijatlam ilirstva. Slava cesarja Ferdinanda . . Juri Skenderbeg. Povrač domu. Vinska hasen. Popotna. Kukovca. Moškerska. Kraševska očitna spoved. Petero mladenčevo veselje. Petero veselje deklice. Soldaška. Slovo umirajočiga duhovna. Fantam in možem. Dekletam in ženam. Samka. Vasvavec posvarjen. Milvana. Zadovoljni mož. Žanjiška. Prediška. Roža. Prihodnji učeni. Potok. Svet vert. Gerlica. Hudobni Ljubezan itd. itd. — Te in druge se nahajajo po raznih zapiskih, in berž ko ne zato, da bi vsaj nekaj boljših pripravil na dan, jel je naposled spisovati jih dokaj čedno posebej v zvezek z naslovom: Novejše Slovenske pesmi. Prepisal si jih je bil tako 44; poslednja ni več doveršena; — smert ga je prehitela Po naslovih si nasledvajo tako-le:

1. Trojanska vojska. Premagan po sv. Mihelu in drugovih Svitanos t. j. Lucifer zapreti Henetom: . . Slavi morejo slaveti — Naj pa tud za to terpé — Jez bom že še kot u Raji — Vedil zmote zatrosit — Naj to ljudstvo igo raji — Namest kron ima nosit! i. t. d. — 2. Slavina z Sanskritam. Opéva se obeh neznanska rodovina: v Aziji Indijani, v Evropi Slovani. — 3. Uganjevanje prihodnosti. Po geslu Gunduličevem („Kolo od sreče" i. t. d.) in svetopisemskem v Pregov. 8, 15 („Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt") za Vodnikom ugiba:

1.

Kdor hraniš mravljinca,
Svetove deržiš,
So svojo Modrostjo
Tako govoriš:

2.

Skoz me gospodarjo
Vsi kralji zemljo,
Vkazvavci postave
Pravične dajo.

3.

Kdar zdi se narobe,
Veš prav obračat',
Človeške zmotnjave
Na dobro sukat'.

4.

Mogočne ponižaš,
De reve slave,
Z slepoto udariš
Prevzetne glave.

5.

Odpusti prederznost,
Ugibat želje;
Mravljinec izrekvam,
Kar skušnje velé . . .

10.

. . Slovečih je dosti
Opešalo hiš;
Ker nekdaj b'le bajte,
Gradiče dobiš.

15.

. . Anglezi, Francozi
No Nemci slavé,
Marskteri košato
Se šteje med nje.

18.

. . Slavence u stiskah
Jez mislim de Bog
Za vence perpravljal,
Oteval nadlog.

19.

Ilirec med brati
Učenih besed
Kremljal bo mogočno
S ptujci sosed'.

20.

Od Grecje do Blaka
Prerojen Ilir
Pod križam liskečim
Narekval bo mir.

21.

Obišejo šibe
Slavensko zemljo
Naj bo, kar on hoče,
Ki pravi tako:

22.

Skoz me gospodarjo
Vsi kralji zemljo,
Vkazvavci postave
Pravične dajo.

4. Ilirija. V duhu Vodnikovem, nekaj tudi v Koseskovem, kakor se bolj na tanko čuti že v naslednji, mati Ilirija ali mati Slavenija vzbuja po časnikih (Zora i Danica), po stari zgodovini, po delih in delavcih i. t. d. sinove na delo, ponosna in svesta boljše bodočnosti:

1.

Zora z Danico vizhaja
Svetit Ilirjin obok;
Z svitam predramljena vstaja
Mati sred svojih otrok.

12.
Nekdaj se moji bojvali,
Zdaj naj pokojno živé;
Nekdaj nevedno dremali,
Zdaj naj učeno budé.

18.
Duh me navdaja od zgora,
Milo veliča moj rod;
Svetli Danica no Zora
Men' oznanujete god.

5. Slavenija. 6. Slovenjimu rodu (pr. str. 26: Mojimu narodu). 7. Ilirkam ali Slovenkam (pr. str. 14, 15: Slovenkam). 8. Od sebe (str. 1). 9. Neprijatlam domačiga („Jojmen, zlo me je zadelo.... Rimci možko se po rimsko — Tudi s ptujci pomenil'; — Mi slavensko alj ilirsko — Bi nikolj se ne menil'?! — Zloga, zloga naj ulada" i. t. d.). — 10. Slovenja s Tevtonko („De mater spoštuješ, — Se spomni moj rod! — Tevtonka pa vedi, — De moje je tod"). — 11. Savični Vili (str. 2). — 12. Postojniški podmel („Na mertvaškim dom' žediti — V prahi mislim se z grozo — Stvarnika se včim moliti — Naj me sprejme na nebo"). — 13. Triglavu (str. 17). — 14. Pivka („Kdaj bla morje — Željna morskiga prepira — Burja še po krašnjah roj', — Drevje pali no podira — Sama z sabo v strašnim' boj'"). — 15. Metùlje (Metljani zvesto branili proti Oktavjanu; torej: „Mirno hrabrih prah počivaj — Ti molčé učiš terdo: — Slavo bratec moj dobivaj — Tud za čas, ko te ne bo".) — 16. Na Gori (str. 19). — 17. Na Semiči (str. 16). — 18. Krašovec:

Naš Kras je dežel usa burna,
Po kamnji gre sapa odurna,
Sim reva se smili Bogu.
Spoznam de še stare razvade
Mi delo perstudijo rade —
Raztergan poginjam gladu i. t. d.

19. Stari Krajnjec (str. 14, 28). — 20. Kar se Anžik uči, Anže zna (str. 15). — 21. Mlinarič (str. 15). — 22. Angel varh. — 23. Slavenja in Rimljanke (prej v naslovu: Slavenska beseda z svojimi znanšimi sosedami, kjer se opéva, kako od Grajcev dobili so vedo in umetnost Rimci, od Rimcev Tevtonci, in kako Grajcev verstniki Slavenci sedaj stopajo na dan z nado mogočno, češ):

Mlaji so ptujke, pa bodo se pred obletele;
Dneva njih cvetja poglej, zlata njih doba je preč:
Nemki je poldan, Lahinji, Galki pa v sredi popoldne,
Šteje Angležka večer, Španki storila se noč;
Za te še zlati čas teče, sosedam je ptujim pretekel.

Ktere te rade mamile, dalej molčé naj neslanke;
Tvoj naj glas veselic deleč in deleč doni;
V eno soglasje edini svoje glasove čvetere,
Lep in krepak bo soglas, ptujcu pa važen močno;
Kar je bla Rimka, ti bodi občja mojstrova na sveti!

24. Kmetijskim in rokodelskim Novicam (str. 13). — 25. Emilju Koritku (str. 6). — 26. Milo za Pevcam (str. 25). —

27. **Svet vert.** — 28. **Dežela Kažimir.** — 29. **Istočna Indija.** — 30. **Neprijatlam domačiga.** — 31. **Popotvanje resnice** (Resnica iz svojih kotanj spusti se po svetu v Evropo k gospodom po mestih — k učenim — na kmete — med kupce, povsod ji kažejo za duri, krivica za mizo sedi; tedaj resnica: Je šla v svoj stan — Več noče na dan — Iz deleč uči — Na skrivnim svari — Pa ravno za to — Spoznana ne bo). — 32. **Šege** (str. 16). — 33. **Majnik.** — 34. **Kdo branil bi mi peti:**

Kdo branil bi mi peti
In goslice uzeti?
U gori gostoleva
Gorjančica do dneva;
Škerjančiki po polji
Čerlé per dobri volji;
Soseska murnov poje
U travi kore svoje;
Skeržadi iz drevesa
Skerže v tople nebesa,
In čričiki kol mraka
Čerijo na vinšaka.
Use veleva peti
In goslice uzeti.
Usak poje kakor more,
Kot ima od natore.
Ni pesem kom po volji,
Naj sam zapoje bolji:
Ga hočem poslušati,
Se željno peručati.
Kdo branil bi mi peti
In goslice uzeti?

35. Samotni pevec poj.

Černevčica poješ
Samske lepote;
Popotnim se glasiš
Sredi samote.

Učili te peti.
Mladi žvergljali.
Kraljeve narejat'
Samko poslali.

Si drobna, slabotna
Ne veš se bati;
Nebeškimu rodu
Je viš letati.

Pred tabo čbelca
Šla v planine,
De tebi kazala
Medne stermine.

Nebeške so pesmi,
Viže ti znane,
Zvesto poskerbi ti
Pravo speljanje.

Za nekdajnim pevcam
Skušaš zapeti:
Češ! dalje naj sega,
Kdor če umeti.

36. **Moč ljubezni.** — 37. **Milič od Milice.** — 38. **Milica od Miliča.** — 39. **Širokoustnik.** — 40. **Moža željna.** — 41. **Pijanec snubač.** — 42. **Vasovavec posvarjen.** — 43. **Hudobni Leljo.** — 44. **Pastirska** (str. 14). — Hudobni Ljubezan zove se tu Leljo in glasi se:

Terdo začel sim spati,
Muc butal je z vrati
Tako de se zbudim.
Drcmati spet se hoče,
Petelin zafofoče,
Na novo se živim.
Prišlo novo mi spanje,
Budilo me škripanje:
Dva strička za pečo. —
Dvanajsta ura bije
In Luna mi posije,
Posije preljubo.
Čem peti ter ustanem,
De goslice uzamem
Nedolžno naredit.
Pa res de bi oslepil
On Leljo k' se pertepel
Po strunah mi brodit.
Po roci sim ga vdaril,
Li kaj me boš slepari,
Ker nočem tvojih pet.
Če sim kdaj kaj zakrožil,

Kar napak si razložil,
Nedolžno je uzet'. —
Kdor misli hudobije,
Nedolžno napak vije.

Mi Leljo popertí:
Ni treba govoriti,
Že vem kaj mi storiti:
Nagajat' veseli.

Iz ostalih zapiskov kaže se tudi, da je Poženčan rad prebiral ruske pesnike in poslovenjal njih pesmi. Take poskušnje so: Rusalka; Na Triglavu (posnémek po Puškinovem Kavkazu); Černaja šal i. t. d.; Krajnica in Bošanka (Mina i Jela). Pogrešal je v dobi med ljudmi resnice, pravice in ljubezni ter potočil po njih v pesmici „Tri solze"; veselil ga je „God enakopravnosti"; studilo pa se mu je nemškutarstvo, kar spričuje v spevu „Spridenec". Sonet v prežalostni spomin smerti dr. Lovro Tomanove (Novic. 1870 str. 273 pa „Dr. Lovro Toman" l. 1876 str. 77) je vže drugega Poženčana. —

Iz dosedanjega opisovanja se vidi na tanko, kakov domorodec in kako marljiv pisatelj je bil naš Matevž Ravnikar II. Morebiti sem tù in tam še kaj prezerl, kakor na pr. da je vrlo pomagal dr. J. Bleiweisu pri sostavljanji slovenskih Beril za nižo gimnazijo, kjer se nahajajo prestave njegove v l. 1850: „Planinska sova ali vjer; Žirafa; Kamela ali Veljblud; II. 1852: Droplja; Nosorog" i. t. d. — Samouk in pesnik je imel svoje muhe bodi si v jezikoslovji bodi si v povéstnici. To nam poterjuje tudi neki ogovor do izobraženih slovénskih mladenčev, kteri je v mnozih ozirih jako znamenit, pa doslej menda še ne natisnjen — naj sklepa pričujoče opisovanje njegovo. Ogovor ta — zložen krog l. 1848—50 — spremenjen tù le v pervinskih slovničnih oblikah — se glasí:

Izobraženim mladenčem.

S petjem slavčik služ' ime;
Z del' Slavenci naj slavé.

Akoravno so te Novice namenjene za vas, preljubi kmetovavci in rokodelci! mi vendar ne bodete mislim za zlo vzeli, ko se v njih obernem na izobražene naše mladenče; saj véste, da zunaj tega lista ni drugej priložnosti govoriti z le-téh večim številom. Pomislite tudi, da ko z letémi govorim, govorim s tistimi, kterih bodo nekteri kmetvavci ali podpornje kmetijstva, kakor so od nekdaj celó najviši glave bile kmetvavci in podpornje kmetijstva ter rokodelstva. Torej:

Napeljanje.

Preljubi izobraženi mladenči! vi ste cvet našega upanja in blagostanja. Da boste pa resnično sebi in celi deželi donesli sreče in blagostanja sad, ležeče je le na vas. Zato vam želim ob kratkem govoriti, kako boste oskerbeli svojo in bližnjega srečo. K temu govoru me spodbuja dolžnost, ki jo ima vsak za občji prid skerbeti; k temu govoru me podžiga ljubezen do vas in do naše ljube slavenske domovine. — Kaj vam je torej storiti, da bi bilo k vaši in občji sreči? — Hrepenite po

slavi! — Slava je dober glas, kterega si kdo s pravinami (pravimi čednostmi ali krepostmi) zadobi. Kar iz pravin pride, je hvale vredno; kar je hvale vrednega, po tem nam je hrepeneti. Slava pride iz pravin, torej nam je po nji hrepeneti ino je iskati s pravnim življenjem. Hočete slave cilj doseči, morate torej živeti po pravinah, ktere peljejo k pravi slavi; le-té so: Pobožnost, učenost, serčnost. Pobožnost je pomoček k časni ino večni slavi. Učenost pomore k spolnovanju dolžnost, kar spet kaže pot v večno in časno slavo. Serčnost podpira spolnovanje verskih in deželskih dolžnost, kakor tudi spolnovanje vojaških težav; v tem zadnjem oziru se jej hrabrost pravi. V obojem oziru pa tudi serčnost pelje k večni ino časni slavi. Da boste vi slavenski mladenči sebi in občini koristni in slavni, kakor vaš pridevek kaže, bodite pobožni, učeni, serčni. S petjem slavčik služ' imé; — Z del' Slavenci naj slavé. — K temu vas želim opominjevati. Poslušajte ubogljivo mojega slabega glasu, glasu vašega rojaka. Prizadeval si bom vam važno, pa vendar zraven kratkočasno govoriti. S tim se ulotim dela, ki je za me nekoliko pretežavno, toda zanašam se na vašo poterpežljivost, prijaznost; verh tega vas pa prosim še posebno za naklonost. Lepa beseda lepo mesto najde; torej si upam, da ga bo tudi moja pri vas najdla. Če vas utegne kaka beseda razžaliti, ker naš jezik še ni na vse strani uglajen, jaz pa ne takim govorom privajen; vas prosim za naprej za odpuščanje, zraven pa nikarte zavoljo kake hrabove besede zametvati resnice, ktera ni morebiti prav lično oblečena.

1. Med pravinami, ki peljejo k slavi, perva je pobožnost, s ktero se zraven časne zadobí tudi večna slava ali izveličanje. Pobožen biti se pravi živeti po naukih naše svete vere. Ako imate človeške slabosti nad sabo, saj brež njih nobeden ni, tako si vendar prizadevajte v svojem sercu čedalje bolj zatirati greh, svojo voljo božji delati podobno. Zraven pa tudi zunajnje v besedah in obnašanji kažite, da vam je za Boga mar, da pregrehe ne poterjujete, da pravine želite, da bližnjega, naj bo bogat ali reven, učen ali priprost, zavoljo Boga ljubite, da spoštujete božje namestnike in obrede svete vere. Z eno besedo — bodite znotrajnje in zunajnje pobožni, tako boste pri ljudeh časno in pri Bogu dosegli večno slavo.

Hvale vredna hiša se ne imenuje tista, ki je zunaj olišpana s steberci ino drugimi zidarskimi zdelki, ki stoji na lepem tergu v mestu, notri pa ima vse skaženo; tamne majhine stanice, dosti tokav, vse nepripravno in močirno; ampak tista hiša je hvale vredna, ki je terdno zidana, suha, ki ima lepo razdeljene, prostorne stanice, pripravne hise (Gemächer), ki je svetla, prijazna. Svirala niso tiste hvale vredne, ki so vse pozlačene, polikane, ki štejejo veliko odpertij (Register), ampak ktere so terdno narejene, soglasno ter krepko in lepo pojó. Bukve niso tiste hvale vredne, ki so lepo vezane s pozlačenim obrezkom, ampak v

kterih so važne in koristne resnice. Ravno tako človeka ne storí hvale vrednega ali slavnega gosposka suknja, imenitno stanovanje, posebna jed, dosti bukev in papirja, ali oblast ukazovati; ne to ko se mu odkrivajo, ko zna ptuj jezik, ko zna pisati, temuč pobožnost, ta ta ga stori hvale vrednega ali slavnega.

Vidimo moške, ki gosposke suknje nosijo, pa jih je sram moliti ino druge keršćanske dolžnosti spolnjevati, njim je vse eno svetek ali petek, akoravno omikan svet dan današnji čisla tudi tiste stanove, ki so bili nekdaj zaničljivi viditi; tako taki možje vendar sovražijo duhovski stan in od njega s smehom zaničljivo govoré, na sebi enake nič ne porajtajo, kmeta zavolj njegovega stanu imajo za neumno žival, po svojih nagnjenjih živé in so ravno taki, ko tisti evangeljski mož, ki se ni ne Boga, ne ljudi bal. Ljudje se jim odkrivajo in pozdravljajo; toda — kako jih ljudje zares obrajtajo? Izobraženec se jim pri svoji kupici vina posmehuje, priprosti kmet jih pri svojem kosilu zaničljivo v mislih ima. Pred Bogom so pa tudi gnjusoba. Pri tacih ni govorjenje ne od časne ne od večne slave.

Vse drugači slavé pobožni. Nikoli ne morejo nekteri pozabiti Kraljeviča Marka, kralja Matjaža ali očeta Lavdona. Zmiraj ti z veseljem na nje spomnijo. Marsikedo tako rad od njih govori, kakor rad po svetu pogleda; večkrat mu solze v očeh igrajo, ko si na nje spomni. Zakaj tako? Zato, ker so se ti gospodje Boga bali, pravico ljubili, do bližnjega usmiljeni bili. Če bi bil letéh častitljivih gospodov kdo kterikrat kako slabo nad sabo pokazal, bi je še ljudje viditi ino slišati ne hotli.

Oh mladenči! ali ne želite enkrat tako spoštovani biti? Vem, da želite; posnemajte torej njih pobožnost. Boga se bojte, radi molite, k božji službi naj vas ne bo sram hoditi, v časti imejte božje namestnike; občutljivega serca bodite; z vsacim, če je tudi revež, se pametno, ljubeznivo in po domače pomenite; svoje dolžnosti zvesto opravljajte. To je: bodite pobožni. Z vašo pobožnostjo naj bo pa tudi učenost združena.

2. Pobožnost tirja zvesto spolnovanje dolžnost stanu; vaši stanovi bodo pa učeni. Pri njih spolnovanji ne bo samo volja brez učenosti zadosti; toraj bodite pridni za učenosti.

K učenosti se pa ne pride z branjem bukev, v kterih tičé pripovesti, kakoršne bi utegnile pripovedovati praznoverne tetike ali botrice, ne z branjem bukev, polnih bliščečih besedí, katere podžigajo nečisto ljubezen. Ta učenost je ledena golot (Krystall), ki se pri solncu raztopi; tutka, ki se je bedaki in otroci veselé, možje se pa za njo ne zmenijo. Ta učenost in pa nič. Ali kaj pravim nič? Sladki strup, ki dušo omami, oslepi, večno konča, ni „nič“ imenovati, ampak velika škoda. Kdor išče po tacih bukvah modrosti, je podoben bedaku, kteri se želi tako pogreti, da se opeče, ali pa iz želje po gorkoti svojo kožo zažge.

Z branjem takih bukev človek, namest moder biti, ves zbegan bedak postane. Škoda za denarje, škoda za dragi čas, škoda za vašo bistro glavo, škoda za vaš notranji pokoj, škoda za vašo nedolžnost, škoda za vašo dušo, da bi se smradili s tacimi bukvami. Naj jih ptujci pijejo te sladke omotice, ko si jih eden druzemu kot zdravice natakajo.

Mladenči! vi ste Slavenci, zato spoštujte nauke in vednosti, katere nam dajo pravo modrost, da boste imena „Slavenec“ vredni, kakor naši spredniki. Prave in častite vednosti, ki k slavi peljajo in ki so pri spolnovanji dolžnost potrebne, najdete v čerticah po učiliščih. — Bodite torej v le-tih vednostih dalej z večletnim prizadevanjem kakor imate veselje, darove in zmožnosti, ali Nestorji, ali Hladniki, ali Vehe, ali Dičenetje, ali Metorji, ali — kakor že tudi ime rabi — Umetje. (Nestor je bil na Ruskem pisavec dogodovščine. Rajnki Hladnik je bil botanikar. Veha ali Vega iz Moravč na Kranjskem je bil matematikar. Dičene, Dične, Diceneus, kacih 50 let pred Kristusom, egiptovski modrijan, ki je bil prišel k Čudom, Turačem, Getom, da jih je učil zvezdoznanja, modrijanstva, čudorednosti in naravoznanja. Meter — Mentor od slav. metor, a, o betagt, gesetzt — temu je bil Uliz svoj dom izročil v varstvo, ko je sam po svetu šel. Ume, Eumeus, je bil ravno tako Ulizov prijatel). — Vi, kdor hodite v Istranske Atene (Istrianske t. j. Austrianske ali Estrajške Atene. Austria, po nemško Oesterreich, prav za prav Istra ali Isterreich, ima svoje ime od reke Ister-Dunava, ker je ta reka poglavitna v tem cesarstvu ino po sredi njega teče. Istranske Atene torej Dunaju pravim), bodite naši Nakaršiči ino Tožariči ali svoje rojake podučni Zarini ali Sklepiji. (Nakarsič ino Tožarič — Anacharsis in Toxaris — sta bila iz Čudskega v Atene prišla 592 let pred Kristusom se učit in izobražat. Zarin je bil čudski vojvoda okoli leta 603 pred Kristusom, ko so ga bili premagali Medjanje, vernil se je na Čudsko, zidal mesta ter Čude napravljal bolj omikane in človeške. Sklepij, Asklepias iz Ptujne — Bithynia — okoli 116 pred Kristusom lekar in govorec. On je bil Mitridata zapustil in prišel v Rim). Nabožje vednosti niso li duhovnim, ampak slehernemu potrebne. Za kratkočasnost bodite ali Vodniki, ali Živčiči ali Olipci. (Živčič — Zeuxis — iz Hreljaka — Heraklea — okoli 380. leta pred Kristusom živopisec. Olipec, Olympus, mužik 1395. leta pred Kristusom je bil iz aziatske Možje, in učenec piskača Mrazija ali Merzeta-Marsyas. Olipec je bil v petji ljudsko vižo za Nijobino možitev znajdel. Nijoba ali Njova je bila Tantalova hči ino spruga Amfiona tivanskega-tebanskega kralja). Tako boste našim spredniko m podobni in resnični slavenji ali slavni. Dežele nekdanjih Slavencev so se imenovale: Ljudja ali Umevna ino Možja, (t. j. Lydia ali Maeonia ino Mysia). Kaj hoče to druzega reči kot da so bili njih prebivavci umni ljudje ino možje. Enako je vam biti umnim ljudem ino možem, da boste vredni slavnega imena.

V učenostih bistre slavenske glave do zdaj še niso bile (te) zadnje; tudi od vas si je obetati, da boste posnemali naše sprednike. Li ena reč je, ki nas stavi za druge narode, in katera izobraženim ni k časti, priprostemu ljudstvu je pa še k škodi. Ali veste, ktera je ta reč? To,

da smo se v vednostih in v umetnostih do zdaj premalo poprijemali domačega duha, da namreč do zdaj nismo izobražali domačega jezika, da se nismo pečali za domačo dogodovščino, da nismo v vse učenosti vpravljali domačega duha. — Pa poreče kdo, saj se tudi naši sprednîki niso pečali za te reči, tudi pri njih v učenostih ni vladal domač duh, ker so se deržali li greškega in pozneje li latinskega, ker so jih Greki ali Latinci učili v svojem jeziku, in ker je bila nazadnje že šega postala učenostno li ptuje jezike rabiti. Ali nasproti pomislimo, da ima vsak izobražen narod svoje spredniké, ki niso bili tako izobraženi kot njih poznejši zarod. To velja od nekdajnih Grekov in Rimljanov, od poznejših Nemcev, Anglezov in Francozov. Če bi toraj to veljalo, da naj vsak ostane na le-ti stopnji izobraženosti materinskega jezika kot so njegovi sprednîki bili, bi mogli vsi narodi sožgati svoje bukve, podreti svoje šole. To pa — kdo bi poterdil? Vse ljudstva gredo v izobraženji in v učenostih naprej. Ali je samo Slavenec obsojen s svojo besedo in književnostjo ostati na nekdanji stopnji? Nihče menim ni tako neumen, da bi to terdil. Izobraženost materinskega jezika bi bila izobraževavcem k časti, učencem in nižjim stanovom pa za korist. Nemci spoštujejo svojega Adelunga in druge, ki so pripomogli k nemščine popolnamosti. Ravno tako druge ljudstva slavé svoje pismenje izobraževavce. Li mi, če izvzamemo kake slovničarje in pisavce nekoliko nabožjih bukvic, se ne moremo pohvaliti, da bi bil kdo drugi za izobraženost našega jezika storil kaj posebno hvale vrednega.

Jaz molčim od tega, da ko se marsikdo ne izobraža v maternem jeziku, ne zna nobenega jezika popolnoma, ne domačega ne ptujega. Res da se Slavenec ptujih jezikov lože in bolje nauči, kakor bi se kdo drugi naučil njegovega, pa popolnoma se le malokdo nauči ptujega jezika. V tej reči se marsikdo moti. Ako se hoče od tega prepričati, naj vzame od ptujega jezika, v kterem želi ali sebe ali koga druzega sebi enacega skusiti, naj vzame pravim od ptujega jezika kako popolnamši slovnico, naj pregleda slovar, naj bere bukve v lični pisariji, naj posluša, kako rojaki tistega jezika v govorjenji zategvajo, in potlej naj stori sodbo, kako sam ali kak drugi Slavenec zna ptuji jezik. Ptujci pa ko se svojega jezika književno poprijemajo, vendar tega popolnoma znajo. Jaz molčim tudi od tega, da Slavenec, preden se izobraži, zamudi dosti časa z učenjem ptujega jezika, če se ga tudi nazadnje še popolnoma ne naučí. Od vsega tega molčim. Li od tega govorim, da če bi naša domača književnost bogatši bila, bi se slavenski učenec v kratkem pismeno naučil svojega domačega jezika, potlej bi si koj ž njim lahko pridobil druge učenosti; naj bi si že za tim pred ali potlej prilastil kak ptuji jezik. Saj tudi ptujci za učene veljajo, če zraven materinskega jezika druzega ne znajo kot latinsko, ali pa še morda tega ne. Z domačo popolnamši

književnostjo bi bila tudi vsakemu iz nižjih stanov, če je li nekoliko brihtniši, odperta pot do viši izobraženosti. Vsak, kdor je nekoliko hodil v šolo, bi si brez učenikov sam lahko marsikaj priučil iz bukev. Pri ptujem jeziku pa, kakor človeka pusté učeniki, zastane mu tudi učenost in ptuji jezik nazadnje z učenostjo vred pozabi. S ptujim jezikom učitelj in učenec kakor Sisif skalo nosita na verh gore. Po omaricah in policah nemške pismenosti in druge šolske bukve plesnujejo zato, ko so bravcem pretežke umeti; v glavah pa tudi skopni, kar so se iž njih nekdaj učili. Vse drugači gre pa postavim Nemcem pri njih narodnih ali nemških bukvah — tako, da naši priprostiši ljudje celó mislijo, Nemec ali izobražen in učen biti je vse eno, kakor jim tudi vse za eno veljá, Slavenec ali pa priprost revež biti.

Kakor z manjimi učenci, tako tudi sami s sabo napak ravnamo. Mi se učimo dogodovščine, šeg, jezikov nekdanjih in novih narodov; li slavensko je bilo do današnjih časov v tistem kotu, kamor se mečejo nepotrebne berkljarije. Pri ptujem se vlečemo za eno čerko, v domačem ne maramo za cele bukve. V ptuje smo zaljubljeni zato, ker je ptuje; domače merzimo zato, ker je domače. Ker sami nismo domačega čislali in se ga učili; kdo se je bil od nas kaj v stanu tudi v domačem naučiti?

Oh mladenči, mladenči! vsaj vi bodite za se in za svoje rojake Slavenci; saj se domače slavenskega naučiti za vas ni težko. Če molčim od nemščine, ki je učenim stanovom potrebna zavolj naše zveze z nekterimi nemškimi deželami, ker so z nami pod eno krono, se mi dalej učimo francozkega, laškega ali pa tudi angležkega. Ako se kdo teh jezikov kake štiri leta uči, vendar če ne govorí s Francozi, Lahi ali Anglezi, toliko zna, da umé bukve. Ko se pismenosti zuči, je treba, če hoče ptuji jezik znati, da bere in bere bukve, da se vadi v pismenih sostavkih, da se pogovarja s ptujci, da jih zvesto posluša in vadi svoje usta ptujo besedo prav lično zgovarjati. Koliko pri teh ptujih naukih zanj časa preide! Domače pismenosti se zna, kdor se druzega še ni učil, v dveh letih dobro izučiti; če je pa že v druzih jezicih, postavim v nemškem in latinskem, vajen, kako pismenost gre, se je je v stanu tudi v enem letu naučiti. Ako potlej za kratek čas kake domače slovenske bukve bere, se tudi čistiši besede zuči. Kdor hoče pa v slovenščini še kaj več vedeti, in se kacega druzega slavenskega narečja naučiti, potrebuje kacega pol leta s pismenostjo, da spazi razločke med svojim in sosednjim narečjem, potlej če kake bukve znanega vsebka bere, se priučí sosednjega narečja, da sam ne vé kdaj. Tako se je v stanu v nekterih letih, ko bi se bil sicer naučil komej enega ptujega jezika, zučiti književno-ilirskega, českega, poljskega in ruskega. Kar tiče živo besedo ali izrekvanje, si je v stanu le-tó prilastiti, če li enekrati sliši svoje slovenske sosede. Kako bo to lepo, če bote znali mehko in lju-

beznivo ilirščino, prijazno češčino, ali če bi možko rusko ali poljsko govorili, ino vendar je vse to prav za prav domače. Zraven tega bote pa tudi lahko brali bukve, kterih je že dosti pisanih, pa jih bo še čedalje več, in Slavenci — sploh rêči — pišejo važne ter koristne reči.

Z domačo slovenščino bote lahko koristili nižjim stanóvom pa tudi izobraženim. Nižji stanovi potrebujejo marsikaj podučnih bukev, kterih morajo zdaj pogrešati. Če bote pa kaj za izobražene pisali, utegnete pisati v književno-ilirskem narečji, ker nam je to najbližje. Pri učenih predsebkih si je pa tudi misliti, da so za bolj vešte bravce, in da učena beseda li med več miljonmi ljudmi za se zadostno število bravcev in podporenj najde. Kar je književno-ilirsko, se more še domače imenovati, kakor je nemškim Švajcarjem in Braniborcem književna nemščina domača. Ako se vam pa kaj višega zljubi pisati v domačem narečji, si je misliti, da so tudi drugi sosedje pri svoji izobraženosti vešti le-tó umeti.

Nikar ne mislite, da vam odsvetujem se kaj ptujega učiti. To je prav, če se ptujih jezikov učite ino tudi ptuje bukve berete. Toda če se ptujega učite, vas to ne zgovarja z domačim toliko nemarniše delati. Če se od inostrancev vsega učite, se pa učite tudi (to) svoje toliko čislati kot oni (to) svoje čislajo ali so čislali.

Rimljanje so otroke koj od začetka vadili čisto po domače govoriti. Lepo vedenje jim je bila perva, čista domača beseda pa druga skerb. Ta skerb je bila priporočena sosebno materam samim, dojnicam in služabnikom. Naročali so jim skerbeti kar največ mogoče, da jim ni kdaj v pričo otrok iz ust ušla kaka beseda v napačnem pomenu ali spačeno zrečena (Ante omnia ne sit vitiosus sermo nutricibus. — Has primum audiet puer, harum verba effingere imitando conabitur. — Non assuescat ergo, ne dum infans quidem est, sermoni, qui dediscendus sit. Quintil. lib. 1. cap. 1.); zato da bi pervi vtisi otrok ne bili k navadi, ktera je druga natora, in ktero je sčasoma skorej nemogoče premeniti (Multa linguae vitia, nisi primis eximuntur annis, inemendabili in posterum pravitate durantur. Ibid. cap. 2.). Rimljanje so sicer otroke najpred začeli učiti greškega, pa kmalo za tim so jih učili latinskega, ino pa oboje v štrici. Za gregovščino ino latinščino — za vsako posebej so imeli druge učenike. Ako so izmed obeh jezikov kterega kaj bolj obrajtali, je bil domač tisti, ker so ga edinega pri očitnih opravilih rabili (A sermone graeco puerum incipere malo. — Non longe latina subsequi debent, et cito pariter ire. Ibid. cap. 2.). Rimljanje bi bili, celó ob časih skupnovladanja, kmalo mislili, da so svojemu narodu storili kako nečast, ali ga zaničevali, če bi bili s ptujci, bodisi v Rimu ali sicer po njih deželah, kako drugači kot latinsko rabili (Illud magna cum perseverantia custodiebant, ne Graecis unquam, nisi latine, responsa darent. — Quo scilicet latinae vocis honos per omnes gentes venerabiliter diffunderetur. Nec illis deerant studia doctrinae: sed nulla non in re pallium togae subjici debere arbitrabantur; indignum esse existimantes, illecebris et suavitate litterarum imperii pondus et auctoritatem

domari. Val. Max. lib. 2. cap. 2.). Plutark opomni v življenji Katona Censorja, da je bilo namreč vskupno vladanje tega Rimljana po opravilih poslalo k Atenjanom, in da je pri tej priložnosti mislil, nič drugače jih ne sme ogovarjati kot po latinsko, dasi je ravno dobro znal greško (Cicero v svojih spisih: „Od starosti“ pravi, da je Kato od sebe djal, da je bil vže star, ko se je greškega izučil [litteras graecas senex didici]. Vendar pa še ni imel petdeset let, ko je storil pot, od ktere je tukaj govorjenje). Ciceronu so celó očitali, da je s samimi Greki po greško govoril. Verrin. 6. n. 147. Pavel Emil je res s peržanskim kraljem, kterega je bil premagal, govoril greško, pa to je menda storil iz spoštovanja do njega, zlasti pa še zato, ko ga je nesrečnega vidil. Liv. lib. 45. n. 8. Oh, nam še dosti in dosti manka, da bi bili tako vneti za svoj domači jezik in da bi toliko zanj storili, kolikor so Rimljanje za svojega storili.

Ako se od ptujcev vsega radi učimo, učimo se od njih, še enkrat rečem, (to) svoje toliko obrajtati, kot oni še zdaj (to) svoje obrajtajo. Še dandanašnji ravno tako, kot nekdaj Rimljanje, vsi izobraženi narodi, Nemci, Anglezi, Francozi, Lahi in tako dalej po svoje govoré, pojdi jih poslušat že v njih mesta, ali če so kje drugej. Vse mogoče si prizadevajo svojo besedo čistiti, lišpati, obogatiti, po svetu razširiti. Za najboljši učene izdelke svojega jezika obetajo in plačujejo velike darove, da tako bolj vnamejo gorečnost.

Kako se je pa pri nas godilo in se še godí? Če pri nas prideš v mesta ali gradove, najdeš nas Slavence podobne slavčikom, ki svojo premiljeno lepo pesem pozabljujejo ino med sabo tako ragljajo in režé, kakor slišijo srake ali šoge po svetu. Če se kdo vloti kacega razdelka domače književnosti, se mu nekteri posmehujejo, za besedno zalogo ali slovar mu svoj bližnji kraj Slavenskega odločijo, da naj s timi malo besedami, ki so tukaj in pa dandanašnji med prostim ljudstvom znane, po slavensko pa ptujcem kos piše. Za plačilo ga pa nazadnje zasmehovanje čaka, ker ni v stanu vsem vstreči, ko vsak svoje hočejo. Za nekterega je dosti, da ga boš razžalil, če li začneš okoli naše slavenščine kaj berskati in prah od nje trebiti. Pa kaj bom odgrinjal zastarane rane, ker vem, da jih nismo v stanu ne jaz, ne kdo drugi ozdraviti! Kaj ne, ljubi moji, da bi bili nespametni, kdor bi vojake tako dolgo spoštovali, dokler bi le-ti v desko streljali ali od ptujih kraljev najeti se serčno vojskovali; ko bi pa za našo domovino, za našega cesarja orožje zgrabili, bi se jim smejali rekoč: „Ko druzega ne vedó delati, se pa za domovino potegujejo“. Lih nekako tako bi bil nespameten, kdor bi koga zavolj ptujih znanj spoštoval, zavolj domačih bi ga pa zaničevati začel.

Nekteri bo rekel: Kaj bi se ukvarjal z domačim književstvom, saj se nimam iž njega nič naučiti, ker ni raznih bukev; za silo pa me že ljudje umejo, kar jim pravim. Tacega opomnim pomisliti, da je podoben

kmetu, kteri obdeluje ptuje polje, svoje vinograde, njive, travnike in vert pa zapusti. Ako mu kdo reče: Ljubi moj, ti bi bil bolj pameten, če bi svojo zemljo obdeloval, mu le-ta odgovori: Kaj hočem s svojo zemljo; terte semtertje redko stojé, po njivah je vse s travo in plevelom preraščeno, po travnikih so rujave, gole terišča, na vertu so še nektere stare, vse polomane drevesa: mar hodim sosedom pomagat; tu pšenico in ajdo žanjemo, sadje pobiramo, sena cele kupe napravimo, grozdje tlačimo, vino pijemo, jesti dobim in še kaj zaslužim. Kaj ne — tako kratkovidnemu revežu je tak nauk dati: Ti svojega zemljišča ne zapusti, nograd zasadi, otrebi, pognoji, obdelaj; njive pognoji in obsej, ter daj setev opleti; travnike tudi pognoji, vodo na nje napelji, s travnimi semeni jih potrosi; verte zasadi, divjake pocepi, staro drevje osnaži. To bo za te najlepši čast, najboljši dobiček. Tebi in tvojim otrokom sčasoma ne bo treba k sosedom hoditi si z najemščino kruhek služit; vam bo domača zemlja obilno živeža dala. — Tistim, ki po inostranem književstvu svojega prida iščete, ravno tako rečem: Trudite se po polji ptujega književstva; med tim časom pa obdelajte tudi domače književno polje, vsak po svojem stanu. Natoroznanci, botanikarji, modroljubci, lekarji, pravičarji, duhovni in vsi svoje domače književno polje obdelujte. Tako boste vi in vaši nastopniki nazadnje iz domačega sveta spravljali obilni sadež.

Vse presodke na stran pustite in po pameti s hladno kervjo presodite, ali ni res, kar pravim. Saj veste, da Francozi, Anglezi, Nemci ino drugi niso nekdaj nobenega književstva imeli, od neba jim tudi bukve vseh učenostnih razdelkov niso padale; sami so se dolgo trudili ino trudili, ter zapisovali svoje premišljenja, opazke, znajdenja. Sprednıki so naslednikom v učenostih služili za podslombe, da so le-ti po večstoletnih trudih pritiščali v učenosti na današnje stopnje. Nam še toliko stoletnega prizadevanja ni treba, ker nam za podslombe služijo lahko ptujci, da na njih dela po svoje zidamo lahko naprej.

To vse so začeli že marsikteri izmed naših rojakov spoznavati, in od tod pride, da se je, morem z veseljem reči, neka boljši misel med nami začela, da bolj domač duh med nami vleče, in da je število naši književnosti nevdanih začelo čedalje manji biti. Oh rodoljubje, rodoljubje! prešini s svojimi iskrami vse naše brate in sestre. Do zdaj te še skoraj po imeni nismo poznali, zato smo bili pa tudi tako deleč prišli, da so nas ptujci „Sklaven“ namest „Slavence“ imenovali. Kdor se sam zamétuje, kdo bo tacega čislal?

Ljubi moji mladi prijatli! hrepenite po rodoljubji. Rodoljubje pa v tem obstoji, da čislamo svoj materinski jezik, da znašamo iz mnogih virov domačo dogodovščino, da spoštujemo za našo domovino zaslužne sprednike in verstnike; da si prizadevamo le-té tudi posnemati; da se

tudi učeno po domače pomenimo; da vse učenosti in umetnosti svoji domovini in slavenskemu duhu primérjamo; da spoštujemo stare šege svojih spredników, ako niso pregrešne in ne zaslužijo imena razvad; da se v oblekah in v vsem zunanjem obnašanji kažemo omikane Slavence; da imamo zraven kerščanske ljubezni, ki smo jo do vsacega imeti dolžni, še nekako posebno naklonost do svojih rojakov. Kdor bodete premožniši, bodite tudi Cojzi, to je podpiravci in dobrotljivi očetje vsega domorodnega, saj je častitljivo in sladko za občji prid domovine podeliti kake darove. To se imenuje rodoljubje, ktero je bilo pri nas do zdaj skoraj vse neznano, pri druzih narodih se pa že celó zminja v domorodno oholost (Nationalstolz). Z rodoljubjem vam bo vse po domače in tako nekako prijazno, da ni izreči. Z rodoljubjem navdani si bodete slavo neprenehoma služili z lahkoto in z veseljem.

3. Ostane mi še nektere besede reči vam, kteri si boste radovoljno izvolili, ali kteri boste od svetlega cesarja poklicani si slave služiti na poti junaštva ali hrabrosti. Tudi vi si spomnite, da ste Slavenci. Naši spredniki — nekdajni Slavenci — so si zlasti na poti junaštva pridobili slavno ime.

Če pregledujemo po nekdajnem zemljopisu in dogodovščini, najdemo imena: Jonsko Morje; Jonia, dežela v Mali Azii; Jonci, od Grekov imenovani tudi jaki (ιακος, jaki, junaškí, jonski, po grajsko tudi ιωνικος ali ιωνιος), ljudstvo v Mali Azii in v Evropi; Jon ali Jun, Žutov sin (Jun ali Jon starejši je bil začel Junsko kraljestvo v Mali Azii okoli 2000 let pr. Kr. Druga povést, ki je morda gotovši, pravi, da so se bili iz Evrope grajskih pokrajin pervi prebivavci v Jonio naselili tisti, ktere je bil tje peljal Jon ali Jun, Žutov [Xuthus] sin, več let pozneje t. j. okoli 1406 pr. Kr. Vendar Žmirna z več drugimi mesti tih krajev so bile že pred le-tim drugim Junom), poglavar Junov ali Junakov v Mali Azii in v Evropi; Junak (Inacus je živel okoli 1821. leta pr. Kr.), kralj v Zapotočji (Kappadokia), kteri se je potlej ustanovil v Deželi (Thessalia); Juna, nazadnje kot vidova kraljica v Deželi (Juna, boginja, Turova mati, Jovova in Junakova sestra. Nje sin Tur je bil rojen ok. l. 1846 pr. Kr.). Dalej se spet bere, Junak (Inacus) je bil kralj na Frigijskem, ok. l. 1400 pr. Kr. Od kod te imena? Od slavenske korenine jùn, jèn. Jun je bil poglavar Jonov, Junov, ali popolnoma po današnje reči, Junak je bil poglavar Junakov v Azii in v Evropi. V Azii so imeli tudi deželo, ki je bila po njih Junja ali Junje imenovana. Jonsko ali Junsko Morje je bilo ob Ilirii in ob Grajskem. Na otocih tega morja je bilo junaško ljudstvo Televaji (Teleboae Τηλεβοαι), kateri so se bili v svojem junaštvu spozabili, da so ljudem tudi silo delali ter jih ropali, od tod je še dandanašnje ime „televaj“. Tudi Junino ime, se ve da, kaže, da je mogla serčna ali junaška biti. Zlasti je pa to soditi še po nje sinu Turu, kteri je bil tako junaški, da so ga častili kot boga vojská. Verh tega so pa

Juno po nje smerti imeli za boginjo, ter se ji priporočali zlasti za zdravje in moč ali junačnost, kar spet kaže, da je bila v življenji junačna. Ravno tako kaže ime Junak, kakšini so bili tisti, ki so nosili to ime.

Pa — junaški niso bili li nekteri našega naroda, ampak ves narod je veljal za junaškega in častitljivega. To kaže ime Aineti, Heneti, Veneti, Venedi ali Vindi, kar hoče toliko reči kot Slavenci. Od kod so si bili pa to ime zadobili? Ob nekdajnih časih so bile prerivanja zdaj z Aziatskimi zdaj z Evropejskimi sosedi. Poglavitna pot k slavi priti je bila torej vojaška serčnost. Z le-to so si bili naši nekdajni spredniki pridobili ime Slavenci.

Še celó ženske so bile pokazale, da so Slavenke. Od June je bilo že govorjeno; pomislimo torej dalej Omoženih, ktere so svojim hčerkam vžigale desno stran, da so le-té bolj možkim podobne potlej laže streljale. Od tod ime Omožene (Amazonae), kakor pravi zgodovinar Justin (Virgines in eundem ipsis morem, non otio, neque lanificio; sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum iactus impediretur: unde Amazones dictae sunt. Justinus, histor. philippic. lib. 2. cap. 4.). Le-té so si bile veči del Evrope podvergle ino tudi nektere aziatske mesta vzele. One, kakor se vidi, niso li v bran stale vojščakom, ampak so tudi kot zmagvavke napadale ptuje dežele. Oglejanke in Metljanke, kakor še druge Slavenke, so svoje dolge kite za loke dajale možakom zoper sovražnike, nazadnje pa so se v boju dale pokopati pod domačim ozidjem.

To je dosti razgledov vsacega Slavenca spodbosti k serčnosti. Za temi razgledi ne bom v misel jemal druzih dovodov ino skazovanj, ker razgledi bolj spodbadajo k serčnosti, kot druge skazovanja. Vi pa, slavenska kri! tudi niste tako boječega serca, da bi vas bilo posebno treba prigovarjati k hrabrosti ali serčnosti.

Če bi kdaj naš stolni grad, naša domovina bila v nevarnosti pred sovražniki; če bi našemu svetlemu cesarju, ki s svojim domom in svojo družino deleč okoli spoštovani slavé kot nekdajni Podaržič (Podarces, Priamus je bil Trojanski kralj ob časih Trojanske zapertije; podaržati t. j. prijeti, prijamati); če bi njim, pravim, hotel kak nevoščljiv Grajec delati nadlego, bi se vi kot nekdajni slavni Podaržičevi vojščaki vkupej zbrali za brambo dežele. Podaržiča si sovražniki niso upali premagati drugači kot z zvijačami ali z goljfijo, kar je bilo dosti nepošteno (Et, si fata deûm, si mens non laeva fuisset, — Impulerat (Laocoon) ferro Argolicas foedare latebras: — Trojaque, nunc stares, Priamique arx alta maneres. Virg. Aen. lib. 2. v. 54 — 56.). Mi imamo pa upanje, da bi nas Bog v vojski ne zapustil, ino da bi bili naši vojvodi složni in previdni vam pomoči si cvetja za venec zmage obilno nabrati.

Pri besedi hrabrost ali serčnost se nikar ne motite, da bi mislili, to je hrabrost ali serčnost, kar neotesani in sirovi ljudje pri pretepih in pobojih kažejo, ali če kdo brez premislika tje v en dan dela. To je li divjačnost, sirovost, ktero netijo strasti: jeza, nevoščljivost, maščevanje, lakomnost, nečistost, ino vsem tém pomočnica — pijanost. Strasti so

ostudne, ker so najimenitnišemu in najdražemu daru človeškega duha, pameti nasproti. Kar človeka neumni živini podobnega dela, ni tudi ne častitljivo ne slavno. Hrabrost posluša neprestrašeno pameti in dolžnosti, za to je pa tudi slavna.

Razsajači, bojevavci ino pobijavci imajo po navadi najmanj serčnosti. Taki poslušajo strasti. zato ne marajo za pamet, če jim letá tudi serčnóst zavoljo dolžnosti ukazuje; ampak oni so divji, kadar jih brič prime, kakor govedo leti tje v en dan, kadar ga obad pika. To nas skušnja uči. Begunci, uhajovci ali kake pokveke, ki vojaškemu stanu niso za nobeno rabo, ki se ga bojé kot satan svetega križa, taki bojazljivci se najraji medejo s polnimi bokali, potlej vsacega nadležvajo, se pretepajo, letajo, divjajo in mahajo tje v en dan, in ker ne vedó, kaj delajo, se njih boji pogosto zmené v poboje. So slabši vrata, huji vrazijo. Kdor je resnično hraber, je tudi pobožen.

Okončevanje.

Hrepenite po resnični pobožnosti, ktera stori življenje časno ino večno slavno. Pobožen je ljubezniv do bližnjega; nasproti je pa vsak tako rekoč primoran bližnjega ljubiti. Iz pobožnosti pride želja svoje dolžnosti spolnjevati; za željo svoje dolžnosti spolnjevati pride želja svoje dolžnosti na vse strani poznati; za željo svoje dolžnosti poznati pride prizadevanje za učenostjo. Pa ne prizadevanje za tisto učenostjo, ki v neumnostih obstoji, ki človeka pači ter mu na duši in na telesu škoduje; ampak za učenostjo, ki človeka diči in ki kaj hasne. Iz pobožnosti pride tudi serčnost k spolnovanju težavnih dolžnost vojaškega stanú. V pravi učenosti in v serčnosti ali junaštvu se skažite vredne naslednike nekdajnih Slavencev.

V ogradi učenosti nikar ne puščajte v nemar domačega izobraženja. Materni glasovi so najbolji podslomba za daljne nauke. Za ptuje se bolj pečati kot za domače je narobe svet. Narobe ino nespametno bi bilo, če bi kdo na Nemško, Francozko in Angležko kot na bliščeče zvezde gledal, zraven bi se pa v domači slavenščini spodtikal in v jame padal. Kdor ne posluša sladkih maternih glasov, ni vreden imena „človek“, pravi neki nemški možak. Učite se domačo besedo lično izgovarjati in pisati. Spišite kot učeni možje svoje znanja za tiste, ki žele na viši stopnje izobraženosti priti ino vaši nasledniki biti. Le-ti bodo k vašim naukom poznejši še svoje skušnje ino znajdenja pridjali, ino tako pisali čedalje koristniši in učenejši slavenske bukve. Tako bo naša slavenščina z vami slavela kakor slavi Francozko, Nemško in Angležko s svojimi učenimi možmi. Nikar po ptujem tako ne hrepenite, da bi svoje v nemar puščali; s tim bi ptujcem priložnost dali nas imeti za bedake, kteri že po svojem rodu nismo za drugo kot za gojzdne opravila, in kteri so po svoji besedi li v stanu pri domači živini shajati.

Vi, kteri bodete morebiti kdaj za bobnom ali za trobento hodili, si spomnite, da ste slavenska kri.

Kalugjerji imajo zapisano na svojih palicah: Čistosta, Niščeta i Poslušenstvo. Vi mladenči, nastopniki učenih stanov, si zapišite na svoje pisne omare: Pobožnost, Učenost in Rodoljubje. Vi pa prihodnji slavenski vitezi, si zapišite v svoje serca te besede: Pobožnost, Domovina in Slavenska kri. To naj bodo vaše poslovice, vi slavenski mladenči, da boste res slaveči in vredni slavenskega imena.

Ako bote pobožni, učeni, rodoljubni, serčni kakor sem vam priporočal in kakor si je od vas tudi obetati; vam prerokujem, da bote ljubčiki božji, ljubčiki našega naroda in slavni možje pred celim svetom. Zdi se mi že, kakor bi vaše podložne vidil vas ljubiti in spoštovati kot svoje dobrotljive očete; kakor bi že slišal podložne pripovedovati: Našim predpostavljenim je za Boga mar, oni so možje, previdni, modri, pravični, usmiljeni, ljubeznjivi; li veselje je pri njih biti, jih viditi in slišati. Bog jim daj dobro in ohrani jih še več let. Zdi se mi, kakor bi že marsikoga vidil, kteri si po vaši smerti solzice otira in pravi: Oh tega gospoda in moža ne bom pozabil ne jaz ne kdo drugi. To so bili zlati časi, ko so bili oni pri nas. Za njih gotovo zdaj ni slabo, Bog jim daj dobro, če kaj potrebujejo. — Ravno tako se mi zdi, kakor bi vidil lepo vezane slavenske bukve po bukviščih bravcem v pestéh, ki željno iž njih pobirajo vaše nauke. Kakor bi vidil mladenče in može, ki pri svojih poznih lučicah vsi zamišljeni beró vaše spiske. Ravno kakor bi slišal učenike in modrijane iz vaših bukev se modrovati, kakor bi slišal vaše imena imenovati zdaj s svetim spoštovanjem, zdaj z neko posebno gorečnostjo. Kakor bi vidil vaše učene slavenske bukve po francozkih, nemških in angležkih knjigarnicah zverstene med bukvami druzih izobraženih narodov. Kakor bi bral dogodovščino od novih slavenskih vojščakov, kako so se serčno obnašali. Pred očmi so mi malane podobe vojská, kjer so med trumami slavenski vojščaki lepo namalani kot stanovitne podpornje slavnega istranskega doma in Slavenije. Pred očmi so mi trume gledavcev okoli tih podob, da s perstom na nje kažejo rekoč: Ta je ta — uni je pa ta — Slavenec; ino kako mladenčikom kri v lica stopa in serčnost iž njih žehti ko pravijo: Jaz, če Bog hoče, moram tudi tak junak biti.

Nastopite torej serčno pota, katere vas bodo pripeljale, da bote pred Bogom prijetni, naših sprednikov vredni, našim naslednikom lep razgled in pred celim svetom slaviti. Kdor bi pri mojem govorjenji neobčuten bil, on bi želel Slavenec brez slave biti. Jaz pa li mislim, da sem občutnim Slavencem govoril.

S petjem slavčik služ' ime;
Z del' Slavenci naj slavé. *Tako.*

8*

B.

Matija Vertovec.

Kar šole v men' so zamudile,
Ste vé, Novice! domestile.

Domanjko.

Med možmi, kteri so našemu narodu slovenskemu posebni dobrotniki, slovi Matija Vertovec. Rodil se je Vertovec (Vertouc, Vertovc) Matija 28. januarja 1784 v Šmarijah (Samariensis), v sedanji dekaniji Komenski nadškofije Goriške. Po marljivem duhovniku v pervih potrebnih naukih podučevan, pride deček bistre glavice v Gorico in doverši tu gimnazijo ali tedanje latinske šole, licejo v Gradcu, bogoslovje 1. leta v Ljubljani, 2. 3. in 4. tečaj pa v Gorici, kjer je bil 8. novembra 1807 posvečen za mašnika. Služil je potem za duhovnega pomočnika v Vipavi najprej v tergu, potlej od l. 1809 na Planini, l. 1813 postane kaplan in slednjič vikarij ali farni namestnik v Šent-Vidu (Šembidu) pri Vipavi, kjer je umerl v pokoju 2. septembra l. 1851.

Bil je ranjki Vertovec svojim faranom pravi oče, in to v duhovnem, pa tudi v telesnem ali posvetnem oziru. Da bi svoje dobro znal učiti, učil se je najpoprej sam, vadil in poskušal vsestransko. Znal je razun gerščine in latinščine dobro nemščino, italijanščino in francoščino, slovenščino in nekoliko hrovaščino. Bavil se je posebno rad z vinorejo, in največ zarad nje potoval po domačih krajih slovenskih, po Istranskem in Primorskem, po gornji in srednji Italiji, po Dalmaciji, po Avstriji in Nemčiji, prišel v Draždane, Berolin, Monakovo i. t. d. Znamenito je, da je Vertovec najprej učil ustno in djanstveno, potlej pisno in znanstveno, in vse, razun nekterih nemških sostavkov, na pr. v „Illyr. Bl.“, v mili slovenščini, ktere se je pa do dobrega privadil bil še le v življenji, največ po Novicah.

„Vinske terte hvala“ — je pervi slovenski spis, ki ga je v prosti, nevezani, toda živi besedi priobčil v Novic. l. 1843 št. 3. V njem proti koncu pravi:

„V Kani je Jezus vince posvetil, in vino postane še dan donašni na altarju, o čudo! Bogu nar perjetniši dar; zatorej ga mora človek le po pameti in s hvaležnostjo vživati. Svojim unukam hočem naročiti, de te imajo, draga tertica! še saditi in vedno skerb zate imeti; pa tud tvojo pravičnost jim hočem oznaniti, de kdor od tvojiga sadu po pameti vživa, temu le ti dneve osladuješ; kdor pa ta svèt v nemar pusti, mu jih ogrenuješ. Tvojo čast, vinska terta! še dalej povikšovati, bom per-

viga pevca med nami, pevca ljubezni naprosil, de, kar ni meni mogoče, tvojo hvalo, k večnimu spominu, v lepó vezane verstice zloži".

Po tem spisu, vzlasti po poslednjih besedah se vname pa stari Valentin Stanič (r. 1774, u. 1847) tako, da zloži pesmico: „Hvala vinske terte" ter jo pošlje 27. julija 1843 dr. J. Bleiweisu, kteri jo je sprejel v Koledarček svoj l. 1856 str. 24. 25. z opombo, da je tudi iz slovstveno-zgodovinskega obzira zato zanimiva, ker je poslednja njegova bila, rojena iz pervega spisa, ki je v natisu od nepozabljivega Vertovca prišel na beli dan.

Drugi spis se bere v št. 7—9 z naslovom: „Ilirske dežele nekadaj in sedaj"; dalje pripoveduje št. 10 od „Copernice" t. j. pridne kmetice, kakoršne naj bi bile vse Slovenke, ktera je mimo sosed mnogo lepše žito si priplela, in št. 22—24, kak netek je „Mojster Skaza" in koliko več stane mimo dobro izurjenega rokodelca ali umetnika. — L. 1844 je št. 15. 16. pisal: „Od zarajanja in množenja novih sadnih plemen", in št. 33 razlaga: „Kaj je bolji, počasi ali naglo obogateti?" češ: „Nagla bogatija, kratka bogatija! Kar lakomnik ali odertnik vkup spravi, njegovi slabo zrejeni otroci kmalo zapravijo. Nagla bogatija nima teka, in malokrat pride do vnukov, in ko je do teh prišla, se v njih rokah stopí. Dobro zrejenje otrok več zdá, kakor jim veliko premoženje perdobiti. Kar si boš sam, s svojo skerbjo z delam in trudam počasi in pošteno perdobil, nad tem bo blagoslov božji počival, to bo tebi in tvojim otrokam teknilo". — L. 1845 je opisal v št. 27: „Hvaležnost visoko postavljenega sina — viteza A. Lavrina — do svojih kmetiških staršev", in št. 44 v domači povesti: „Veličastno cerkvenovojaško obhajanje v Ipavski dolini" pri Devici Marii v Logu — v spomin na srečni čas, v kterem so zedinjeni evropejski narodi spodkopali in na večno razdjali moč Napoljona, francoskega cesarja, kteri se je sam menil nepremagljivega, gledé na neko takratno dogodbo, o kteri je po prazničnem opravilu Vertovec slovensko govoril (str. 179).

L. 1844 št. 19 pa kaže vredništvo v lastnem oznanilu: „Prav veliko prejemavcov naših „Novic" prebiva v krajih, kjer vinska terta raste; med tem jih je pa gotovo lepa množica, ki imajo z vinorejo opraviti. De je pa vinoreja čez in čez v vsih svojih razdelkih večidel še le iz debeliga, nam bo pač vsak umen vinogradnik rad verjel, kteri vé, de njene opravila niso kaka kajbodi reč in de se na ponatorne postave opérajo, ktere so prav malo vinogradnikam znane.

Ravno zato mislimo tudi, de bomo prav veliko bravcam naših Novic vstregli, če jim celi poduk od vinoreje v roke podamo, in sicer od nekiga moža, čigar imé nam je že dovelj, misliti si, kaj prav verliga in posebniga perčakovati od njega. Častitljivi gosp. Matija Vertovc,

tovarš c. k. kmetijske družbe, in fajmošter per sv. Vidu nad Ipavo, so sklenili, svoje več ko tridesetletne skušnje od vinoreje v naših Novicah oznaniti in razglasiti.

Z veseljem in hvaležnostjo bo vsak nogradnik njih skušnje in poduke prevzel, ki od moža izhajajo, kteriga ste umetnost in dolga skušnja mojstra per vinoreji poterdile. Po njemu je vinoreja v Ipavi in ob meji Goriške komisije veliko koristnih poprav pridobila. Le en glas gre od njega, de se v njegovimu kletu, v celi Ipavi nar bolji kapljica najde. Zató, ki kupci z vinam njegovo blago nar več obrajtajo in čislajo, je veliko ljudi ménilo, de mora posebne skrivnosti imeti, de vé od vsih druzih Ipavcov nar bolj z vinam v caker iti. — Tacih skrivnosti je pač veliko, ktere bi se — same na sebi — marsikterimu majhine reči zdele, vse skupaj pa to storé, kar umetnost vinoreje imenujemo. Vse svoje dela in skrivnosti per vinoreji nam hočejo gosp. fajmošter oznaniti. Ko so nam sami pred nekimi tedni veselo oznanilo podelili, de nam mislijo poduk vinoreje za Novice poslati, so nam to z naslednimi besedami oznanili: „Ni davno, kar sim 61. leto svoje starosti nastopil; kratik je čas, ki mi ga je živeti še, in preden se k očakam na pot podam, hočem vse svoje skrivnosti — majhine reči so namreč, na kterih je pa vender veliko ležijočiga, — svojim dragim vinogradnikam razodeti, in želim, de bi bile, kolikor je mogoče, povsod razglasene“.

Vinoreja bo od časa do časa v perlognih listih na svetlo dajana, takó de se bodo potém, ko bo končana, vsi listi v edine bukvice skupej zvezati dali. Po tem takim bodo prejemavci naših Novic koristne in potrebne bukvice prejeli itd“. — To se je v istini tudi zgodilo, in l. 1845 v št. 49 je ponosno smelo reči vredništvo: „To leto smo svojim bravcam zlatiga denarja vredne bukve — Vinorejo za Slovence — zastonj v roke podali. Te bukve so velik zaklad za vsaciga kmetovavca in ne le samó za vinorejca: one obsežejo na vse strani tolikanj koristnih podukov, de se zamorejo po vsi pravici »kmetijska šola« imenovati“. — Prav iz tega vzroka je iskren pesnik slovenski iz Beča poslal v Novice 1846 št. 9 naslednji sonet:

Gospodu

Matiju Vertovcu,

modrimu učeniku vinoreje, gorečimu branitelju Slovenšine.

Ko slavna terta Tvoje domačije,
Karkolj žarečih kapljic v sebi hrani,
Raztoči bližnim krajem — daljni strani,
De radost se v sercé človeško lije —

Takó deliš nam Svoje bogatije,
Beseda Tvoja „Vinorejo“ oznani,
Pa tud junaško čast slovensko brani,
In starih vraž verige nam razbije.

Zató, kopáč domačiga zaklada!
Naj hram Ti pólnijo tovôri vina,
Naj vab' Tvoj glas ko cvet in sad nograda:

De bode okopana korenina,
De nam Slovenje terta več ne strada,
Ter ptuja ne zaraša je rastljina.

1. **Vinoreja.** Za Slovence spisal Matija Vertovc, fajmošter v Šent-Vidu nad Ipavo in tovarš c. k. kmetijske družbe v Ljubljani. Perlogni list h kmetijskim in rokodelskim Novicam leta 1844. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik. — To je tedaj njegova perva knjiga, ktera v veliki osmerki ima str. 253. Pristavik str. 29. Predgovor str. VIII.

Kako je nastala ta knjiga, o tem pripoveduje pisatelj str. 20 v opombi pa v predgovoru, kjer pravi: „Poslali smo bili svoj spisik od mnogoterosti tertnih plemen častitimu odboru c. kr. kmetijske družbe, in smo ponudili še neke sostavke od vinoreje spisati. De bi se pa ne bili preveč v novičnih listih pretergovali, smo vdano poprosili, de, ko bi mogoče bilo, bi se posebej na četertne liste natiskovali in novičnimu listu prilagali. Odgovorili so nam prijazno, de jih hočejo raji na cele pole natisnjene Novicam prilagati, in so pervi sostavik pod naslovam „Vinoreja za Slovence“ in v podobi bukev brez našiga vedenja na svitlo dali. Ta nas je bila nekoliko ogrela; vmakniti se nam ni bilo več mogoče, nam je bilo ali plavati ali vtoniti; dokler pa človek giblje, še zmiraj raji plava. Sami nismo še vedili, koliko si upamo; zdaj pa namesti de bi se kesali, se marveč kmetijski družbi še prav serčno zahvalimo, de nam je tako priložnost dala, še kaj več spisati, kakor smo tačas mislili“.

V jako mikavnem predgovoru pripoveduje o pomembi, ktero ima Slovenija, kako so se je bili usmilili cesar Franc, in kako so nje učeniki spisovati jeli najprej cerkvene reči in svete bukve, pevci kovati pesmi, jezikoslovci sostavljati slovarje in slovnice; kako se v novi dobi nenavadno gibljejo vsi narodi, tudi slovanski: Čehi, Poljaki, Horvatje, celo Slovaki; da Slovenija ne zaostaja, marveč v miru pred Turkom napreduje v kmetijstvu, rokodelstvu ali obertnosti, in v tem jej pomaga družba kmetijska po Novicah v rokah verlega vrednika dr. J. Bleiweisa .. „Kdor Novic po premožnosti ali z zrelimi spiski, ali z naročenjem na-nje ne podpira, nevreden je Slovenje sin!“ .. V tujih jezicih izučeni soznanili smo se s slovensko pismenostjo, vendar ni lahko o naravnih postavah pisati bravcem tudi manj olikanim, ker ni prav primernih bukev. Prosto smo torej spisovali, sami potovali, de bi po domače in resnično povedali

jo Slovencem, kteri imajo svoje Herberštajne, Kobenceljne, Lavrine i. t. d., kteri se tako lahko naučijo tujih jezikov, naj bi se ponašati jeli tudi s svojim slovenskim! Naj bi kmetijska družba obravnavala že skoraj svoje zadeve v maternem jeziku; naj bi učeniki spisali in na svetlobo dali tako potrebni in težko pričakovani slovenski besednik, kaj duhovnih ogovorov, sveto pismo; naj bi v občinski primorski duhovšnici jelo razlagati se slovensko jezikoslovje . . . „O dragi slovenski bogoslovci! bodite v duhovšnici, kjer si koli bodi, vzemite si tó k sercu, de ni še zadosti z bogoslovjem in slovenšino dobro soznaniti se; . . . vednost zgodovine, zemljopisov, naravoslovja, kmetijstva i. t. d. so za slednjiga kar potrebne reči, kterih se imate na vso moč polastiti . . . V nekim drugim zapopadku jo pa brez ovinkov rečemo, de bi vživo sramovali se, od tega, s čemur se nam izročeni po šest dni v tednu pečajo, nar manj od njih razumeti. Slab pastir, kteri ne pozná trav, s kterimi se njegova čeda redi . . . Vinorejo pa pripišemo svoji dragi materi Slovénji, s preserčnim privošenjem, de kakor so Novice Vinorejo, bi tudi ona veliko dobriga k pridu dragih Slovencov zarodila!!“ —

Brez dvombe je že mnogo koristila, ter še vedno koristi. V gladki domači besedi razlaguje v XXII. večih razstavkih, kako mnogotere so terte in vina, kako jih gre saditi, tergati, hraniti, slabe, pokažene popravljati i. t. d. Vmes ima prav djanjske nauke in opomine, pa tudi bolj učene razprave iz kemije i. t. d. Pristavik popisuje tertne plemena po Dolenskem, zapisal g. J. Z. (Zalokar), g. P. H. (Hitzinger); po Štajarskem, sostavil Fr. Trummer; po Hrovaškem; ptuje terte francoske, nemške, ogerske; kako bi se zediniti mogli v njihovem imenovanji i. t. d. —

2. **Kmetijska Kemija,** to je, natorne postave in kemijske resnice obernjene na človeško in živalsko življenje, na kmetijstvo in njegove pridelke. V Ljubljani, natisnil Jož. Blaznik. 1847 v 8°. VIII. str. 249. — To je druga velika knjiga, ktero nam je spisal verli M. Vertovec.

„Brez kemije je ni prave vednosti ne kmetijstva, ne rokodelstva, in kmetovavec, ki kemije celo nič ne vé, vedno tava v tamoti. On sicer vidi, kaj se v natori godí; zakaj pa in kakó se ta ali una reč zgodi, si ne more brez kemije nikakor razjasniti. Ker pa namen Novic je, slovenske kmete in rokodelce na vikši stopnjo vednosti povzdigniti in jim vse dobičke nakloniti, ki izvirajo iz prave vednosti natórstva, je bilo pred vsim potreba, poglavitniši kemijske postave jim razložiti. Visokočastitljivi gosp. fajmošter Vertovc, ki so se že v „Vinoreji“ učeniga kemikarja skazali, so na našo prošnjo to težko delo na-se vzeli, in slavno dokončali. Razložili so učeno reč prav po domače (gl. Novice 1846 l. 1 — 29 pod naslovom: „Nekaj kemije (ločbe) kmetovavcam“) takó, de bo vsak brihten človek, ko je spisanih 27 sostavkov pazljivo

trikrat prebral, potrebne vednosti splohne kemije zadobil, ktera kakor svitla luč bo mu razsvetila in razjasnila sto in sto reči, kterih poprej celó razumeti ni mogel. — Izverstni rojak, ves goreči za prid in slavo domovine, ktero ne samo v besedi, ampak v živim djanji ljubijo, so nam še več obljubili . . Z neizrečenim veseljem to novico svojim bravcam oznanimo in povémo, da bomo začeli ob novim leti v posameznih listih, kakor lani „Vinorejo“, Novicam perkladati, de bojo deležniki Novic zopet nove in silno koristne bukve brez plačila v roke dobili. Te kemijske bukve bojo tedej perve slovenske tega obsežka i. t. d.“. Tako je pisalo vredništvo l. 1846 in l. 1847 št. 2 nadaljuje: „Ker veliko koristnost te nove knjige ne samo za kmetovavce in rokodelce temuč za vsaciga Slovenca spoznamo, in ker smo prepričani, de bi ta knjiga silno koristno in prijetno berilo za narodne slovenske šole utegnila biti in de jo bodo posebno šolski prijatli v več natisih dobiti želeli, oznanimo tukaj vsim Slovencam, de naj se berž berž oglasijo in nam povejo, koliko iztisov še posebej za plačilo dobiti želijo, de se bomo po teh naročilih ravnali in posameznih iztisov dovelj napravili i. t. d.“. — In tako je nastala ta prekoristna knjiga slovenska. Da se vredništvo o nje koristnosti ni motilo, spričuje nam to, da je v pervem natisu popolnoma pošla in da je vzlasti po priporočbi kmetijske družbe tiskar in založnik J. Blaznik l. 1856 preskerbel tej zlata vredni knjigi drugi natis popolnoma v obliki pervega s predgovorom vred, le v novi slovnični besedi, da se torej še dobiva na prodaj.

Kmetijska kemija ima VI. razdelkov. V I. razdelku se razlagujejo: Občinske natorne in kemijske postave; v II.: Občinski zapopadki organskega življenja; v III.: Natorne in kemijske postave obernjene v človekovo zdravje in dolgo življenje; v IV.: Natorne in kemijske resnice, obernjene na živalsko življenje; v V.: Obernjene na kmetijstvo, in v VI. na kmetijske pridelke. — Spisana v bolj živi in krepki besedi navdušuje čitatelja vmes posebno po ljubeznjivih in gorečih sporočilih in ogovorih do slovenske mladosti, do slovenskih kmetiških mladenčev. Ista gorečnost se razodeva v predgovoru. Le-tu kaže najprej, kako je kmetijska kemija po Novicah prišla na svetlo. „Namenili smo bili in serčno želeli ljudske bukve Slovencom spisati, v kterih bi — razun Božjih zapoved in cesarskih postav — vse nepremakljive natorne postave, ki se vežejo z dobro rastjo, z zdravjem in življenjem človeka, živine in rastljin, ob kratkem, in vendar umevno razložili. Kakor je bila naša „Vinoreja“, je tedej tudi „Kemija“ pervopis. V tacih rečeh jo prav zadeti, je clo težko . . . Tudi ni nobeno pervo delo popolno, pot smo pa vendar le pokazali, po kteri naj drugi za nami napredujejo in modro popravijo, kar je pomanjkljivega v naših bukvah ostalo“ . . . Spregovorivši o knjigi in nje besedi, o Sloveniji in nje zgodovini, poprijema predrage

Slovence, kmetovavce in grajščake, duhovne, c. kr. poglavarstva, kmetijske družbe, kako naj kemijo to prebirajo in razširjajo, ter pravi posebej na pr.:

„Predragi Slovenci! čujte, čujte! — da vas drugi narodi zadušili ne bodo! — Od kar zaželeni mir vživate, ste se jeli že dobro gibati; svojo domovino čversto in lepo obdelujete; mnogo rokodelstvo, mnoga obertnost med vami cvetè in veliko lepega sadu obetuje; ali kaj pomaga? — Če bi drugi narodi pa bolj umni in čversti v kmetijstvu, bolj umetni v obertnostih bili, ali bi vas s svojimi obilnišimi pridelki, in bolj po ceni narejenimi in goršimi izdelki — sicer nevedoma in nevoljivo — pa vendar ne zadušili? Ali ni vselej bolj prav za tega, ki napreduje? za tega, ki od zgorej plava? — Zakaj bi vendar vi Slovenci, kterih očaki so rod za rodom kmetovavci bili, tudi enkrat in sicer v kmetijstvu ne napredovali? . . Ali bi ne bilo častitljivo za vas, ko bi drugi narodi vaše kmetijstvo spoznali in hvalili? — V tak koristen, visok in častitljiv namen smo vam kmetijsko kemijo spisali . . . Vse učene Slovence še zadnjič do živega poprosimo in zarotimo, vedno vedno skerbeti, da bi za pomnoženje slovenske pismenosti ali slovstva — kakor jim Bog dá — s koristnimi knjigami v omikanje svojega naroda, kterega so sami meso in kri, pripomogli . . . Druzega se pri nas več ne pogrešuje kot dobre volje in veči gorečnosti! Predragi! z molitvenimi bukvicami se še vse pri ljudstvu ne doseže! . . Prizadevajte si, da bodo vaše imena v bukve življenja in slave zapisane i. t. d.“. — In v sklepu cele kemije pravi:

„Predragi bravci! naša kemija je dokončana . . Od take globoke učenosti pervi in pervikrat v slovenskem jeziku pisati, in pisati za prosto ljudstvo, ni ravno lahka reč. Slednji zmed vas bo spoznal, da smo si mogli pri tem veliko glavo beliti, veliko se truditi in mnogi počitek v svoji starosti (bil je tedaj že v 62. letu) si okratiti, da smo vam, iz goreče ljubezni do vas, in le k vašemu pridu, te bukve spisali. Ali nam bote zamerili, ko zdaj od vas v zahvalo svojega truda, neko spodobno plačilo terjamo? — — V zahvalo, da smo jo vam spisali, terjamo tedaj od vas, da jo večkrat od konca do kraja prebirate . . . To pa ni še zadosti, da si kemijo v glavo vtisnete; naj vas kemija tudi razjasni, ogreje in spodbode takó, da jo boste v djanji terdili; da boste po nje ukih za svoje in svoje živine zdravje vedno skerbéli; da boste po nje ukih in vodilih svoje kmetijstva boljšali; da boste pridelke, kar se dá, izdelovali in k pridu obračali, in takó svojo in cele domovine blažnost povzdignili. To je plačilo, kterega od vas, za vam spisano kemijo, pričakujemo; nikar ga nam dolžni ne ostanite!“ —

3. **Zvezdoslovje.** Doveršivši kmetijsko kemijo je M. Vertovec po Novicah, kterim je l. 1846 str. 41. 42. poročal o „Zboru nemških kmetovavcov in gojzdnarjev v Gradcu“, in l. 1847 str. 74. 75.

o „Zboru vino- in sadjerednikov v Heilbronu“, opisovati jel zvezde in je v 16. §. §. (p. Zemlja je krogla; težna moč zemlje; noč in dan; leto; velikost zemlje; kratek zemljopis; luna; solnce; planeti; kometi ali zvezde z repom; goreče krogle; stavne zvezde i. t. d.) l. 21 — 41 iz težkega znanstva povedal vendar mnogo zanimivega, in obžalovati je, da se niso tudi ti sostavki posebej natisnili. „Namen naših Novic ni le samo Slovence k bolj umnimu kmetijstvu buditi, ampak jih tudi po visokejim spoznanji k Stvarniku povzdigovati in v duhu poveseljevati. Nič pa ne zamore človeka bolj povzdigniti in mu visokejih in vredniših zapopadkov od Božje neskončne mogočnosti, modrosti in dobrote dati kakor na tanjko prepričane resnice zvezdoslovja ali zvezdoznanstva“ — piše Vertovec v začetku teh sostavkov, in o sveršetku v Novic. 1847 l. 41 pravi: „Slovenci, o dragi Slovenci! nadjamo se, de bote te zvezdoslovske pervine z radostjo brali, svoje oči in svojega duha v jasnih nočeh pogostama kviško povzdigovali, in mogočniga vedno molili — Boga! — — Prav prav so peli že stari stari Slovenci:

„Jeden, jeden je Bog sam,
Kteri živi, kraljuje sam
V nebesih in na zemlji,
V nebesih in na zemlji“.

4. **Križanske vojske** — poskušnja občinskega zgodopisa za Slovence — so naslednji veči njegov spis, ki ga je priobčil „Letopis slovenskiga družtva na Krajnskim“. I. zv. v Ljubljani 1849 v 8⁰ v 5. §. §. str. 22—43.

5. **Shodni Ogovori.** Spisal in izustil Matija Vertovc, fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo. Na svitlo dani od slovenskiga družtva v Ljubljani. 1850. Blaznik. 8⁰. IV. str. 172. Predgovor se glasi: „V 40 letih svojiga duhovniga pastirstva smo domá in drugej mnogokrat priložnost imeli o velikih shodih pridigovati. Mnogi prijatli so nas že davnej nagovarjali, de bi kej naših ogovorov na svetlo dali; ali zdaj še le, od kar smo „Vinorejo“, „Kmetijsko kemijo“ in neke druge sostavke za „Novice“ pisali, se z jezikoslovjem nekoliko bolj soznanili, smo sklenili v pomnoženje domače pismenosti nektere naših shodnih pridig odbrati, sčistiti no v natis zročiti. Prizadevali smo si jih takó zdelati, de bi ne samo prostimu ljudstvu, ampak tudi bolj izobraženim dopadle. Učene vdano poprosimo spomniti, de je veliko ložej ptuje dela presoditi, ko enake, pa bolji speljati. Nobenimu ni dano več ogovorov takó spisati, de bi vsi vsim enako dopadli. Poznamo gospoda, ki so nam večkrat rekli, de, če najdejo v novokupljenim letnim tečaju 4 pridige po svoji misli, so prav veseli. Mi pa upamo, de zmed naših, ko ravno števila letniga tečaja ne obsežejo, jim bodo tudi 4, ko ne več dopadle. Mladi dohovšini smo hotli z njimi vstreči, kteri je pri mnogoverstnih in večkrat sitnih opravilih zlo težko se še na kaki posebni shod z ogovorom prav pripraviti. Prijatlam domorodniga slovstva smo želeli z njimi vgoditi,

ktere slednji enaki sad domovine veseli. Tudi višejim gospodam po mestih in deželi, kteri bi hotli svoje služabnike z zdravim, prijetnim in koristnim branjem obdariti — kakor je zlasti pri Nemcih navadno — jih ponudimo in priporočimo; ravno tako tudi vsim kmetam in rokodelcam, zlasti po samotah — ki ne morejo vselej v cerkev — v domačo službo Božjo, v duhovno rast in v lastno posvečenje. Dobre pridige, z premenovanjem glasú prav in lepo družini brane več zdajo od druziga duhovniga branja, saj so nalaš v izrečenje spisane. Serčno želimo in privošimo, de bi, nam dragi Slovenci, naše pridige v svojo duhovno rast in v pomnoženje Božje časti vedno in dolgo prebirali". — Pridige te so zložene sploh v bolj djanjskem smislu, sem ter tje v prav živi zgovornosti, nekaj po kraju, nekaj po času svojem na pr. l. 1810 — 1848 znamenite i. t. d. — Kar jih je še, daroval je vse dr. J. Bleiweis, da se razdeljujejo mladim slovenskim duhovnikom, za kar mu bodi hvala!

6. **Sporočilo slovenskim vinorednikam** sosebno Ipavskim in Primorskim, spisal M. Vertovc, je knjižica, ktero so l. 1850 v mali osmerki str. 19 za doklado prinesle „Novice".

7. Mnogo sostavkov v Berilih gimnazijskih. Iz prijaznosti že je moral Vertovec nekaj tlake storiti ali nekaj davka poslati dr. Bleiweisu v Berila za nižo gimnazijo l. 1850 — 55, in spiski ti so nekteri izvirni, nekteri povzeti iz drugih knjig njegovih na pr: I. Pogled z Nanosa. Slon. II. Okamnine. Sporočilo mladosti, kako se proti živini zaderžati. Kert. Ipavska borja (ponatisnjeno tudi v Novic. l. 1850 str. 150 — 180). Nektere posebne živalske lastnosti. Atila, šiba Božja. Tiskarstvo znajdeno. III. Voda. Vodni puh ali sopar, rosa, slana, dež, sneg, toča. IV. Podzemeljski ogenj. O zvezdoslovji. Od svetlobe. — Tako je i dr. Miklosič v Berila za višo gimnazijo l. 1853 — 65 vzel več njegovih stvari na pr.: V. Živali. Živinsko telo. Križanske vojske. Cir, Kambiz in Darij. Početek habsburške moči. Sveta cerkev in vlada. VI. Hindostan. Zdravje, bolezen in smert. Pogled na gerško omiko. Gerki, pervi omikani narod v Evropi. Srečna mladost. VII. Kri, rejilo človeškega telesa. Mahomed. Perva vojska Rimljanov z Mithridatom. Kužne bolezni. Pokoj serca. Mehkužnost. Voda. VIII. Matija Vertovec str. 77 — 87: Od pokoja in spanja. Tretja križanska vojska.

8. **Občna Povestnica** ali Zgodovina celega sveta. Spisal Matija Vertovec. Doklada Novic l. 1853 v 8ⁱ str. 1 — 495 do §. §. 88. — Že l. 1848/9 je bil Vertovec jel spisovati občno zgodovino ter iz nje dal za poskušnjo v Letopis slov. društva „Križanske vojske"; potem več oddelkov v gimnazijske Berila. L. 1851 je hujše obolel in stopil 26. febr. v pokoj ter se preselil v hišo svojega stričnika Filipa tudi v Št. Vidu, in 19. avg. je pisal „Novic" vredniku: „Rokopis moje zgodovine, ktere tudi v bolezni nisim pisati nehal, sim o preselitvi založil; vse leži še

zmešano, kakor pervi dan selitve, ker dosihmal še nisim toliko moči imel, de bi bil mogel vsiga v red djati. Vunder sim rokopis unidan našel, in nektere razdelke prebravši se prepričal, de zgodovina, čeravno za ljudstvo pisana, bi utegnila morebiti vunder tudi omikanim Slovencam koliko toliko všeč biti. Berž ko bom le nekoličkaj okreval, si bom na vso moč prizadjal poslednjih 3 — 5 razdelkov, ki moji zgodovini stariga in srednjiga časa še manjkajo, izdelati. Po tem jo bom Vam berž poslal; obseže kakošnih 50 pol. Ali bom zamogel tudi zgodovino noviga časa dokončati, sam Bog vé i. t. d.“ (Novic. 1851 str. 203). — Ni je mogel; smert ga prehiti, in stričnik njegov pošlje po ranjcega ukazu ves rokopis dr. Bleiweisu, kteri ga v Novic. str. 225 naznani, in l. 1852, kedar je str. 203 tudi priobčil Vertovcev iz l. 1844 zaostali rokopis: „Poskušnja stare slovenšine po Ipavskim in Primorskim“, ponatiskovati jame pod naslovom: „Zgodovinske pisma“ str. 2 — 211, toda v posamnih sostavkih, dokler ne pride delo v posebni knjigi doveršeno na dan. In že v vabilu na naročbo za l. 1853 naznanja št. 97: „Za prihodnje leto hočemo, da vstrežemo mnogim željam domoljubov, na svetlo dati, kar nam je spisal neprecenljivi rajni Vertovc „občne povestnice“ (allgemeine Weltgeschichte), to je, popis vsih zgodb od stvarjenja sveta noter do blizo konca srednje dobe“ . . . i. t. d. — V l. 104 pa po predgovoru k njej pravi, da sva z založnikom Blaznikom sklenila, jo Novicam l. 1853 prikladati, in da si hočeva prizadevati, da najdeva moža, ki bo po izgledu natisnjene knjige v duhu in besedi dopisal še to, česar rajnki ni več doveršiti mogel. Po vsakem si zamorejo prijatli domorodnega slovstva svesti biti, da na srečo začeto drago delo nikakor ne bo zaostalo, in če ga ne bo hotel naš narod v kratkem času zastonj, da ga bojo dobili rodoljubi za plačilo pozneje“. To se je doveršilo v istini l. 1863, in o tem tudi pozneje.

Žalosten je slovenski svet sprejel sporočilo, da je slavni pisatelj in iskreni rodoljub g. Matija Vertovec po devetmesečni hudi bolezni 2. dan septembra 1851 v Bogu zaspal. „Novice, ktere je rajnki od njih začetka z bogastvom svojih vednost zakladal, v preveliki žalosti nad toliko zgubo le zamorejo tužno klicati: Lahka mu zemljica bila, zemlja slovenska, ktero je ljubil in obdeloval, ktere sinovi bojo njegov spomin na veke hvaležno častili“. — In v istem listu 37. čitati je ob straněh mertvaškega naznanila:

Nagrobnica Vertovcu.

Bratje v černo se zavimo,
Britko tožbo zaženimo,
Glas presilne žalosti —
Vertovca med nami ni!
Ah! naš otec, naša slava
V grobu spava!

Odšel je, kamor Prešeren,
Kamor Cerer, bratec veren,
Kjer Mažgón prebiva zdaj,
V bolji, veseleji kraj.
Žlahten biser, bratje mili!
Smo zgubili.

Kdo bo čislal dom odsele,
Kakor Ti, iz duše cele!
Kdo bo ljubil rod takó
Zdaj, ko Tebe več ne bo!
Kdo odsele bo tolika
Njega dika!

Kdo nas terticam kopati,
Streči kdo pšenici zlati,
Blažit dušo in telo,
Kdo učil sirote bo!
Tuge bomo koperneli
Osameli.

Ah! zakrila ga je raka!
Kdor Slovenec je, naj plaka!
Glejte, roke so terdé,
Več ne bije mu sercé
Za domovje drago, milo
Pod mogilo!

Pred ko je doveršil dela,
Ga zadene smertna strela.
Nograd je zdaj sam ostal,
Brez gornika posihmal,
Tertje v njem se pobešuje,
In žaluje.

Pomnila ga bo očina,
Ni se ločil brez spomina,
Hčerki je zapustil dve,
Oj, prekrasne hčerki ste,
Ki ne boste ostarele,
V vek živele.

Perva hčerka Vinoreja,
In Kemija nju pozneja!
Kadar vaj' ugledali,
Bomo njega mislili,
Rožice na grob trosili,
Ga hvalili.

Nas osoda ostra tera,
Grob za grobom se odpera,
Kaj jih že zagrebli smo,
Ki za dom goreli so,
Ah! pod koso smerti pada
Naša nada!

Mertvih naj spomin časti se,
Bratje! v zlatu naj blišči se
Blagrovano njih imé,
Kakor dela njih lepé!
Večen pokoj jim voščimo,
In molimo!

Podgorski.

Da je bil Matija Vertovec res poštenjak, mož po volji Božji, to po mnozih lepih delih, kar jih je doveršil v življenji, vsemu svetu prav jasno spričuje njegova poslednja volitev ali oporoka. Redoven v vsem gospodarstvu, dasi jako gostoljuben, prihranil si je vendar dokaj premoženja, in razun tega, kar je zapustil svoji sorodovini, družini in sosedom, sporočil je mnogo mnogo v blage namene na pr.: Siromašnici Š. Vidski 200 gold., Šmarijski 200 gold., Vipavski in Planinski vsaki po 100 gold.; soseski Š. Vidski za zidanje potrebnega farovža nekoliko poslopja in 1500 gold.; za gluhomutnišnico v Gorici 500 gold., za Alojzijevišče v Ljubljani 500 gold.; 1000 gold. za miloščino ali vstanovo pod imenom „Matija Vertovcova miloščina za nesrečnike“, od ktere ima po nasvetu fajmoštra in milošnih mož zadnji mesec vsacega leta obrestni letni znesek 50 gold. županijski odbor med dva nesrečnika ondašnje fare, vsakemu po 25 gold. razdeliti; med take nesrečnike se ima šteti kak manj premožen kmet, ki si je roko ali nogo zlomil ali ki ga je kak voz sicer zlo poškodval, ali kteremu je živina pocepala, kterega dolgo terpeča bolezen tare, kterega je toča posebno hudo poškodvala, — ali uboga mlada vdova ali vdovec z 2, 3 ali še z več majhnimi otroci; vselej pa smé obdarjen biti le pošten človek lepe obnaše, nikdar ne lenuh, kvartopirec, pijanec, zapravljivec ali sicer malopriden človek. Pred de-

litvo te milostinje se ima vselej ta odstavek Vertovčeve oporoke v županijskem odboru v slovenskem jeziku prebrati. Za maše v Šent-Vidski cerkvi je oporočil 450 gold., in ako bi njegov vesoljni dedič umreti utegnil brez postavnih moških naslednikov, bo še marsiktera lepa reč spadla k Šent-Vidskemu farovžu in k imenovani milošćini za nesrečnike. Tako je naklonil blagi rajnki mož, pravijo „Novice“ 1851 str. 230, svoji žlahti lepo zapuščino, ubogim in cerkvi lepo pomoč v gotovem denarju za vedne čase, vsem slovenskim deželam pa svojo bogato vednost v svojih neprecenljivih spisih — v duševni in svetni blagor domovini, ktere zvest sin je do poslednjega dihljeja bil“. — Tako je poznal ranjkega tudi njegov duhovnijan Vitoški t. j. Matej Fröhlich, in kakor Podgorski t. j. Luka Svetec v Novicah, tako je Vitoški zapel jo tedaj o smerti v Zg. Danici št. 38 l. 1851:

V spomin rajnciga gospod fajmoštra

Matija Vertovca.

V vinogradu Očeta
Je skerben delavc bil,
Je delal mnoge leta,
Se trudil in potil.

Je delal neutrudno,
Zderžvál ga ni nikdar
Ne grom, ne vreme studno,
Ne toča, ne vihar.

Vinogradič ogradil
Z zeleno je mejó,
Planote pa nasadil
S terticami lepó.

Mladike je obrezal,
Jih lično poravnal,
Očedil in povezal,
Skerbno jih okopval.

De bi vinograd blagi
Še sladni sad dajal
Prihodnosti predragi,
Si vse je prizadjal.

Pa dan težave mine,
Plačila pride čas,
In delavc iz višine
Očetov sliši glas:

„Sim vidil dela tvoje,
„Zaslužik tvoj poznam;
„V kraljestvo pridi moje,
„Na veke ti ga dam!“ —

In delavec poneha,
K pokoju gre vesél,
Ne dela več, ne peha,
Plačilo je prejel.

Vinograd scer žaluje,
Se milo joka zdaj;
Pa slavno delo sluje
Se v njem na vekomaj.

*
* *

C.

Mihael Verne.

Na um veličanstvo opiram.
Koseski.

„Med prebrisane glave, med učene in sloveče Slovence štejemo po pravici tudi Mihéla Vernéta, nekdanjega prošta teržaškega, pisatelja slovenskega, ki si je zaslužil s svojimi spisi, da bi ga poznal ves narod slovenski". — Tako piše verli J. Navratil v Koledarčeku družbe sv. Mohora za l. 1866, kjer je poleg g. Fr. Blažičevih zapiskov str. 49 — 51 v nekterih versticah zaznamenjal omenjenega Slovenca življenje.

Vernè (po domače Bernjè) Mihael se je rodil 28. septembra 1797 v Orehku (Nussdorf), vasi velike Hrenoviške duhovnije, uro hoda od Postojne na Kranjskem. Hodil je v perve šole v Postojni, v latinske in modroznanske v Ljubljani l. 1813 — 20, v bogoslovne v Gorici, kjer je bil posvečen za mašnika 21. septembra l. 1823. V duhovnem pastirstvu je pomagal nekoliko najprej v Vertojbi blizo Gorice, l. 1824 pa je postal kaplan in katehet v Postojni, l. 1825 škofov kaplan in pisar v Terstu, l. 1826 katehet na c. kr. normalki, l. 1835 kanonik pri stolni cerkvi sv. Justa, šolski nadzornik, l. 1846 prošt, po smerti škofa M. Ravnikarja do prihoda dr. J. Legata véliki škofijski namestnik, in je umerl ondi 29. julija 1861. — „Žalostna nam Slovenija!" so vzkliknile „Novice" v smertnem naznanilu tega slavnega rodoljuba in izverstnega slovenskega pisatelja, kteri je tudi z Vertovcem sam o sebi po vsej pravici reči smel:

Kar šole v men' so zamudile,
Ste vé, Novice! domestile.

Kakor M. Vertovec, tako se tudi M. Vernè slovenščine v šoli posebej ali znanstveno ni učil; vendar je v dejanji se v njej tolikanj doveršil, da je postal celó pisatelj slovenski. In, čudo res! skoro v istem listu, v kterem na slovstvenem polji slovenskem zahaja oseba Vertovčeva, vzhaja oseba Vernétova. Pervi spis njegov se prikaže v Novicah l. 1852 št. 32 pod naslovom:

1. **Potovanje po nekterih jugo-slavenskih krajih.** Spisal M. Verne. V Novic. l. 32 str. 126 — l. 51 str. 203. — 1. pismo 25. vel. serp. 1851.

„Dragi prijatel! Potovati me je, kakor veš (obračal se je vedno do dr. J. Bleiweisa), od nekdaj nar bolj veselilo. Letos sim nekoliko krajev naše mile slovenske domovine obhodil. 19. dan veliciga serpana sim se iz Tersta na Kras vzdignil . . . Pri Razdertim se mi je naenkrat lepa Postojnska dolina odperla . . Debelo uro od Razdertiga

(2. pismo) sim zagledal na desni, pol ure od velike ceste, svojo rojstno vas, Orehek, in ko bi trenul, so me razni veseli in britki spomini otročjih in poznejih let obšli. Koliko radosti, koliko veselja sim vžival spomladi in poleti z mnogimi tovarši na paši, in tudi po zimi na — ledu! Zdaj je vse drugači. Marsikteri tistih tovaršev počiva že v Gospodu z mojimi starši in skorej z vsimi drugimi prebivavci, ki so bili takrat nekoliko let stareji ko mi. Krasen cerkven stolp, lep terden grad, nekdaj barona Rosseti-ta, ki je v letu 1817 poglavar avstrianskiga primorja v Terstu umerl, in zala loza — vse je spremenjeno in pokvarjeno!

Ravno nasproti na levi, skoraj ravno toliko od vélike ceste, se mi je kazala na lepim prijetnim griču farna cerkev sv. Martina, starodavna mati Hrenovske fare, kjer so me nekdaj vedno veseliga mladiga učenca duhovni vselej radovoljno in dobrotljivo sprejeli. Pa tudi tistih verlih duhovnov ni nobeniga več; Gospod jih je že vse k sebi poklical. Moj posebno velik dobrotnik, Hrenovski, in pozneje Slavniški fajmošter, Jakob Božič, počiva že čez 20 let v Slavini. Lahka mu zemljica bila!" In popisavši grad Jamski, poslednjega lastnika Erazma v borbi z Ravberjem, dospe (3. pismo) v Postojno, češ, „zali terg, pri kterim na visokim griču razvaline stariga grada krasovito kviško šterlé, mi je vedno v dragim spominu, ker sim tù pervič v šolo hodil in tudi pervo službo imel;" . . opisavši slovito jamo Postojnsko potoži o ptujih naslovih njenih prostorov na pr. „Turnierplatz", „Reitschule" i. t. d.: „Prijatel ali se ti milo ne stori, slišati tudi tukaj le ptujih imen?" Rajni Vodnik poje: „Od perviga tukaj stanuje moj rod i. t. d. — In vendar so nam še cló naše podzemeljske jame in luknje s ptujimi imeni napolnili, in nas še pisano gledajo, ako si prizadevamo, svoj mili materni jezik ogladiti in izobražiti, desiravno se smémo ponosno med narzvestejši avstrianske deržavljane šteti, česar niso prazne besede, ampak žive skušnje poterdile, skozi in skozi resnične v tem, kar naš Koseski v slavnoznani pesmi poje:

„Hrast se omaje in hrib, — zvestoba Slovencu ne gane!"

„Z Verhnike sem šel v Podlipo, kjer sim se soznanil z ondašnjim g. fajm. Hicingerjem, iskrenim rodoljubom in posebno pridnim pisateljem slovenskim, ki verh mnogo druziga tudi cerkveno zgodovino, menda pervi v slovenskim narečji, piše . . Drugikrat sem šel . . v Horjul. Tù me je g. fajm. Jerala, ki ga ljudje zastran njegove pohlevnosti in miloserčnosti visoko spoštujejo, prav prijazno sprejel. Vselej sim vesel, kader se s kakošnim takim verlim možem snidem, ki v tihim stranskim kotiču, za kteriga svet ne vé in ne mara, med priprostim ljudstvam, ko oče vsred svoje družine, živi in veliko dobriga dela in pospešuje (7. pismo). — V Ljubljani sim se podal iz mesta k sv. Krištofu, počivališe nekdanjih znancov, učiteljev in dobrotnikov obiskat. Dolgo

sim nad gomilami stal, kjer Linhart, Vodnik in Čop počivajo. Močno me je ganil Vodnikov spominek z napisam: „Ne hčere ne sina.. Me pesme pojó“. Zares! blagor mu, sim si mislil, komur je Bog nebeški dar sladke pesmenosti dal. Jez revež nisim bil nikdar v stanu ne ene pesmice zložiti. Samo enkrat, ko sim v Kastelicovi „Čbelici“ bistroumne pšice bral, sim se vsedel na Pegaza poskusiti: ali bi zamogel tudi kakošno pšico skovati na ostudni prepir nekterih pesmarjev. Skoval sim sledeče verstice (8. pismo):

Kaj se kavsate ko psi
  Vsak za čast in pesmi svoje?
Pevci sej ste vender vsi
  Ker nam tud — petelin poje! —

Kakor včeraj zunaj Višnjegore z g. dr. Leben-am, sim se soznanil v Št. Rupertu z g. dr. Semen-am; po pravici jo povém, de me je prav veselilo, de nista prevzetna, kakor so nekteri dohtarji sv. pisma (10. pismo). — Skozi Novomesto, Metliko, Karlovec, Zagreb prišel je v Leskovec, Kerško, Videm, Radeče, v Litijo, Ljubljano: Ko v kolodvoru iz voza stopim, srečam nenadoma našiga Koseskiga in dr. Bleiweisa, in vsi skupej jo mahamo marsikaj kramljaje v mesto. Tretji dan sim se podal na Berdo; tu sem v Prevojah vidil rojstno hišo visokočeniga dr. Jakoba Zupana, ki je bil nekdaj več let učitelj bogoslovja v Ljubljani, kjer so ga učenci „debeliga Zupana“ imenovali. Pozneje je bil, ne vem zakaj, na Koroško pregnan . . Iz Prevoj smo šli po lepih senožetih v Koses, kjer sim rojstno vas druziga slavniga rojaka, namreč g. Vesela, s posebno radostjo vidil (16. pismo). — Z Berda sim bil namenjen v Moravče, od tam na Vače, kraje ogledat, v kterih je rajni Teržaški škof Matevž Raunihar svoje otročje leta, kakor je sam večkrat pravil, prav veselo preživel kot kmečk fant. Bil je rajni možak, de je malo tacih, — možak redke bistroumnosti in velike učenosti, pa ves ponižen in žlahtniga serca, poln domoljubja. Čedalje bolj ga spoštujem in njegov spomin bom vedno v posebni časti imel, kakor vsak, kdor je verliga moža prav poznal.. V Celji je bil ravno takrat visoko častiti Lavantinski knezo-škof, slavni Slomšek, in prav serčno sim želel, se mu pokloniti; pa ni bilo mogoče, ker je bil ravno takrat hudo obolel. Tu sim vidil, kako verliga moža, iskreniga rodoljuba, skerbniga duhovniga pastirja vse serčno ljubi in spoštuje; vsi so bili oplašeni skerbi, de bi se ljubljenimu škofu kaj hujšiga ne pripetilo (17. pismo). — Iz Maribora v Gradec: Gotovo je, de so v ti okrajni že zgodaj Slovani prebivali, kakor že mestno ime kaže, ki je bilo tudi Nemcam do 15. stoletja vedno „Gradec“, ne pa, kakor nekteri spakujejo „Grätz“. Že če si čverstiga nemškiga Štajarca misliš, zraven pa zmehčano besedo Grätz, se vjema to kakor brús in sir! Šo le Karol Veliki je Slovane pregnal,

in takrat so se Nemci, posebno Bavarci v deželo vrili, in zato se je mesto do 11. stoletja „Bavarski Gradec“ imenovalo (19. pismo). — Skozi Bruk v Ljubno (Leoben) in spet nazaj se je vernil v Terst, od koder v 20. t. j. poslednjem pismu na zadnje pravi: „Odkritoserčen kakor sim, sim povsod tudi odkritoserčno govoril. Z Bogam!“ (l. 51 str. 203.) —

2. **Potovanje po Laškim.** Spisal M. Verne. V Novic. 1852 l. 56 str. 222 — l. 87 str. 347. — Potovanje po nekterih jugo-slovenskih krajih, t. j. po Kranjskem, Hrovaškem in Štajarskem, je mnogim jako dopadlo, torej dá Verne v Novice svoje potovanje po Laškem, koder je hodil pa že l. 1847, in to v kratkih pismih, ker se tako vsa tvarina lože razpravlja, pa tudi bolje uméva. Pervo pismo je 6. rožnika in 33. ali poslednje 12. avgusta 1847.

„Na cesti skozi „Porta Pia“ na „Monte sacro — Mons sacer“ sim tudi sedanjiga sv. očeta papeža Pija IX. vidil, ko so se bili sprehajat pripeljali. Zunaj mesta so jo peš tako čversto mahali, de sim jih komaj dohajal. Lep in terdin možak so; napravljeni so bili v belim talarji z rudečim, pa ne trivoglatim, ampak okroglim klobukam. Deset konjikov plemenite straže jih je spremljalo. Od sv. očeta Pija IX. bo gotovo še veliko slišati, zakaj hrup veselja je za to, de je Rimljanam perve dni maliga serpana narodsko stražo dovolil, prevelik, de bi se brez druzih nasledkov pomiril. Bog daj, de bi sila nezmerno vpitje „Eviva Pio IX.“ tudi resnično bilo — ali z ljudskim čislanjem in povzdigovanjem je čudna reč — danas „Hosana“ — jutro — „Crucifige“. (18. pismo. — Te v l. 1847 pisane besede so se zares spolnile.) — Posebno mi je dopadlo, da papeža k altarju, in po maši nazaj po cerkvi na lepim stolu nesejo, da ga vsak lahko vidi. Ko bi ga ne nosili, bi se ljudje še bolj gnjeli, de bi ne bilo obstati, in vender bi ga mende marsikdo ne vidil. V Rim iti in papeža ne viditi, bi bila pa vender prehuda. Cerkev sv. Petra pa je . . . gotovo nar veči in nar lepši na svetu . . Od leta 1506 do leta 1614 so jo zidali, in čez 100 milionov — čuj! čez 100 milionov — va-njo zazidali . . Za to je pa tudi zares veličanska in vsa polna lepote in krasnih podob in spominkov. Vatikanskiga poslopja, ki ima 22 dvorišč ali borjačev in čez 11.200 stanic, in v kterim so neprecenljivi zakladi učenosti in lepih umetnost, namreč sloveče vatikansko bukvišče in muzej, Ti nisim v stanu natanjko popisati. Le to Ti povém: ako bi v Rimu razun sv. Petra cerkve in vatikanskiga bukvišča in muzeja celó nič druziga ne bilo, bi se vender obilo pot poplačala, vse to viditi in natanjko ogledati i. t. d. (21. pismo). —

3. **Premišljevanja narave in previdnosti božje v nji.** Poslovenil (nekaj po Sturmu, nekaj po Sanderu) Mihael Verne. — Iz Sanderjeve nemške knjige so najprej ponatisnjeni nekteri sostavki v Novic. 1853 l. 5 — l. 8 pod naslovom: **Visoki namen poljodelstva.** — Decembra 21. dan t. l. pa

je pisal Verne vredniku dr. J. Bleiweisu: „Sturmova premišljevanja previdnosti in del božjih v naravi — sim že do perviga Maja poslovenil, in Vam jih bom — če prej ne, o vélki noči poslal. Če v vsak list Novic eno vzamete, Vam jih je za celo leto 104 — tedaj do 13. Aprila treba. Veliko tedaj ne morete zbirati, kar bi pa tudi prav ne bilo, ker bi nam — če še ostala dva dela prestavim in izdam — lahko vsak po pravici očital, da smo bolje vino pokusiti dali, ali lepšo robo na ogled postavili, ko jo pozneje prodajamo. — Če Vam pa ne kaže, v vsacim listu eno izdati, podajte jih svojim bravcem kolikor hočete, zakaj gledé mojih spisov niste na nič in nikakor navezani. Meni je dovolj, da zvém, če je truda vredno, tudi ostala dva dela posloveniti, in če hoče g. Blaznik to delo v natis prevzeti ali ne, in — to mi lahko Vi sami poveste, če tudi nobeniga „premišljevanja" v novicah ne natisnete. Na Vas se toliko zanesem, ko na vse druge bravce. Želel bi pa, da bi se to delo prej na svetlo dalo, ko prevod Sanderjevih bukev, ker neki tihotapci v teh ložej kaj najdejo, kar bi jih razkačiti vtegnilo". — L. 1854 so Novice omenjene sostavke donašati jele l. 1 str. 2 — l. 104 str. 414. Kolike pomembe so vzlasti šolski mladini, pričujejo naj na pr. že naslovi: „O novem letu; prijetnost in dobrota zime; mnogoverstna koristnost ognja; sneg rodoviti zemljo; počitek narave po zimi; naprava snega; zamerznjene šipe na oknih; koristnost mraza gledé zdravja; opazke o ledu; vzroki mraza in toplote; škoda nenavadnega mraza; pogled na zvezdato nebo; znajdbe po drobnogledih ali povekšavnikih; . . čudo človeškega glasa; repače ali repate zvezde; podzemeljski ogenj; megla; odtok in pritok morja; čudna naprava oči; potres; okrogla podoba zemlje; telesne prednosti žival; koristnost hribov; luna; počasno pojemanje zime; koristnost morja; semensko zerno; naprava človeškega serca; krogotek soka v drevesih; letni časi na daljnih planetih; povsod živi človek; nezmerno bogastvo narave; napčna raba žival; solnčni izhod; slana ali mraz; red v življenji in v smerti ljudi". — Aprila 24. dan 1855 pa je nazaj zahteval rokopis „Premišljevanja narave i. t. d.", češ, za rokopis sem Vas zato prosil, ker mi je letos laški prevod izverstnega Sturmovega spisa prišel v roke. Tu pa najdem posamesne premišljevanja drugač uverstene in tudi tam pa tam nekoliko različne od mojiga že precej starega izvirnega spisa. Zato sem si naročil najnovejši nemški natis tega mnogokoristnega Sturmovega dela, in mislim po njem o svojim času vse predelati". — Iz prejšnjega spisa nahaja se potem v Novicah le še 1856 l. 56 str. 224 — l. 58 str. 232 sostavek: **„Natoroznanstvo sedaj in nekdaj"**. Po H. Sander-u poslovenil M. Verne.

4. **Mnogo sostavkov v Berilih gimnazijskih.** Kakor Vertovčevih — tako je tudi nekaj Vernetovih slovstvenih reči vtaknil dr. Bleiweis v Berila za nižo gimnazijo l. 1850 — 55 na pr.: II. Nilov razliv po Egiptu.

Koristnost merčesov. III. Naprava snega. IV. Ulomek iz rimske povestnice Eutropijeve. — Tako je i dr. Miklosič v Berila za višo gimnazijo l. 1853 — 65 vzel več njegovih stvari na pr.: V. Potovanje po slovenskih krajih. Egipčani. Iz Bossueta poslovenil M. Verne. VI. Egipčani. Potovanje po Laškem. Pogled na zvezdato nebo. Vzroki mraza in toplote. VII. Stari in novi Asirijani, Medijani in Kir. Mnogoverstna korist ognja. Naprava človeškega serca. VIII. Mihael Verne str. 93 — 97: Čudo človeškega glasa. Potovanje po izhodnem ali po jutrovih deželah v l. 1857. —

5. **Potovanje v Sveto Deželo v letu 1857.** Spisal Mihael Verne. Pridjane so potopisu pesme in molitve, ki se v Jeruzalemu pri vsakdanji procesii pojó in molijo, — spričevalo, kakoršno dobi v spominek vsak romar v Jeruzalemu, — in pa podobi: obris mesta jeruzalemskega in cerkve Božjega groba v Jeruzalemu. V Ljubljani 1859. Natisnil in založil Jožef Blaznik. 8. str. 247 in s pristavkom: Vsakodanja procesija i. t. d. str. 273. — Knjiga ta je nastala iz potopisov, ki jih je M. Verne l. 1858 priobčeval v Novicah l. 3 str. 20 — l. 48 str. 381 v LXIV. pismih do predragega prijatla pod naslovom: „Potovanje po izhodnem ali po jutrovih deželah v letu 1857“. — „Za-me je ni veče radosti, ko potovati po ptujih, zlasti zgodovinsko zanimivih krajih. Že od mladih nog sem iskreno želel viditi in ogledati tisto majhno, toda v zgodovinskem obziru čez vse druge zanimivo okrajno unikraj sredzemeljskega morja proti jugo-izhodu, in preteklo jesen sem Ti pravil, da mislim tje potovati, dasiravno sem že v letih. Kar sem lani mislil, sem doveršil letos. 21. dan sušca nastopim z avstrijanskimi romarji dolgo in težavno potovanje. Vreme ni bilo nič kaj ugodno; burja je ojstro brila in sneg je naletoval. K sreči pa je bil pervi dan potovanja tudi najhujši. Ob osmih zjutraj odrinemo na Lloydovem parobrodu „Kalkuta“ iz našega blagega Tersta“ i. t. d. — piše v pervem listu koj v začetku, in v poslednjem kaže, da so 11. dan maja prišli do plodne Kandije: „Pri vsem tem pa ni Kandija vendar več, kar je bila nekdanja Kreta. O času gerške mogočnosti in slave je štel slavni otok 1,200.000 duš, in še pod benečansko oblastjo jih je bilo do 900.000 — dan donašnji pa jih ni čez 300.000 duš. Tako je osoda vseh krajev, ki pod turškim jarmom zdihujejo! Še enkrat rečem, pod nemarnimi in lenimi Turki gré vse pod zlo . . . V četertek 14. maja, kmali po dveh popoldne, prijadramo srečno v Terst, . . . ki mi je že čez 30 let predraga domačija . . In tako je bilo končano dolgo potovanje v sveto deželo; Boga hvalim, da sem jo vidil. Če pa sem s tem potopisom tudi svojemu narodu vstregel in če bojo Slovenci naši, ki dosihmal niso nobenega takega popisa imeli, radi prebirali te bukvice in veseli v duhu potovali po obljubljeni deželi, so spolnjene vse moje želje“. — Knjigo samo pa je posvetil pisatelj blagorodnemu gosp. dr. Janezu Bleiweisu z naslednjim v njej natisnjenim predgovorom:

Blagorodni gospod doktor!
Predragi prijatel!

Nate tù popis potovanja mojega po izhodnem ali po jutrovih deželah, kterega bi radi tudi bravcom naših obče čislanih „Novic“ podali! Storite ž njim, kar Vam je drago. Dobro vém, da spis moj je brez vse slovstvene vrednosti, ker ga nisem za občinstvo, ampak le za nektere prijatle spisal, o kterih sem si svest, da mi ne bojo zamerili, če ni spis v vsem popolnoma doveršen, kakor bi imel biti. Vodilo me je popotnika po sveti deželi neko posebno sveto nadušenje, ki ga popolnoma le tisti razumeti more, kdor je že sam hodil po teh krajih, kjer je vsak kamen veličasten spominek, ali pa kdor se z menoj vred globoko vrine v premišljevanje mnogih ostankov nekdanje svete dogodivšine. Naj bi potovali vsi moji slovenski bravci v tem duhu z menoj! Z Bogom! Ves Vaš

V Terstu o Božičnih praznikih 1857. Mihael Verne.

6. **Odlomek občne povestnice.** §. 21. **Turki.** — „Na turški prestol pride za Selimom I. edin sin njegov Soliman II. (1520—1566). Bil je pa Soliman hraber vojak, moder in skušen vladar“ i. t. d. — „Zvolil sem za „Album“ odlomek iz občne povestnice zato, ker mi je bil Vodnik nekoliko časa učenik povestnice in zemljopisa“ — pravi k omenjenemu spisku v „Vodnikov Spomenik“ 1859 str. 244—246 pisatelj Mihael Verne sam.

7. **Razgovor ob občni zgodovini.** Spisal J. B. Bossuet. Prosto poslovenil Mih. Verne. — V Novic. 1858 l. 31 je brati tole povabilo: „Že dolgo imamo v rokah prevod slovečega Bossuetovega razgovora „o občni zgodovini“, ki so ga napravili vsem Slovencom priljubljeni gosp. prošt Verne, in radi bi ga dali na svetlo. Pa tiskarni stroški so preveliki, da bi se mogel ta obširni prevod tjè v en dan tiskati in izdati. Zato vabimo vse domoljube in prijatle slovenskega slovstva, naj bi se na to zanimivo delo naročili. Naročnina ne bo čez 40 kr., in se bo plačevala še le ko bo natis že gotov. Kakor hitro se nam toliko naročnikov oglasi, kolikor jih je treba, da se tiskarni stroški splačajo, bomo dali rokopis precej tiskati. Bossuetov govor je znan po vsem svetu; o prevodu pa ne rečemo druzega, kot da se nadjamo, da bomo ž njim naročnikom, zlasti pa duhovnim, jako vstregli“. Vrednik. — V Koledarčeku družbe sv. Mohora l. 1866 str. 51 pa se bere: „Leta 1850 je poslovenil in v Terstu na svetlo dal vezek tretjega dela (francoske) knjige: „Razgovor čez občno zgodovino“, ki jo je spisal leta 1681 učeni škof francoski J. B. Bossuet“. — Prevod ta se menda v istini ni tiskal, in prej imenovani rokopis v 125 polah hrani „Slov. Matica“ (cf. Letopis 1869 str. 54). —

8. **Atala.** Spisal Chateaubriand. Poslovenil po originalu Mih. Verne. — Kratkočasno berilo v Novic. 1859 str. 140 — 226. — „Kar Atalo tiče, sem jo nalaš Novicam v dodatek namenil, pravi v pismu 14. dan Aprila 1855 dr. J. Bleiweisu . . . Moj namen je bil, blagomili gospej Terpincovi, ki so mi lansko jesen prijazno djali, da naj kmalo kaj lepega

spišem, vstreči . . Čudim se pa, in v resnici me veseli, da Vam, kakor pravite, prevod dopade, ker sem prenaglo prestavljal, in ker je moje znanje francoskega in tudi slovenskega jezika le kratko. Za Novice je Chateaubriandova povestica, dasiravno kratka, vendar preobširna, in nikakor ne kaže, jo dolgo dolgo časa z „dalje sledí“ tergati. Sicer pa storite ž njo, kar se Vam zdi“ i. t. d. — „V ti pripovesti vidim sliko ljudstva lovcev in ljudstva poljedelcev, vero, pervo postavodajavko ljudi, nevarnost nevednosti in prenapetosti v veri, ki ste razsvetljenju, ljubezni in pravemu duhu evangelja nasproti — boje strasti in kreposti v priprostem sercu, poslednjič zmago kristjanstva čez najsilovitiši čutljej in najgrozovitiši strah — čez ljubezen in smert“. — Rokopis v 12 polah hrani „Slov. Matica“. —

9. **Občna Povestnica** ali Zgodovina celega sveta. Spisal Mihael Verne. Doklada Novic. l. 1856 — v 8. I. Povestnica starega časa str. 495 — 533 §. 88 do §. 96. II. Povestnica novega časa str. 1 — 439 §. 1 do §. 91. — Naprošen, naj doverši Vertovčevo nedokončano povestnico, pisal je dr. J. Bleiweisu l. 1855: „V kratkem Vam bom poslal nekaj malega občne povestnice, pa le za pokušnjo kakor sem obljubil . . . Preberite spis berž ko utegnete, in blagovolite mi odkritoserčno in brez ovinkov odpisati, če je za Vašo rabo ali ne. Če je, ga bom po malem napredoval, če pa ne, sem saj besedo svojo rešil, ker sem Vam po obljubi precej velik odlomek — se vé da le za pokušnjo spisal. Bodi si pa to ali uno, kaj ne da ta reč ne bo najnega prijatelstva kalila in motila?

Spisa je le osem pol, in ker ga je tako malo, ne bote mogli prihodnje leto Novicam povestnice prikladati. Druzega Vam tedaj ne ostaja, ko svojim bravcom naravnost povedati, da za léto 1856 nimate zgodopisa še zadosti in da jim ne bote priklade dajali; ali pa jim, kar je spisanega, kakošnega pol leta podajati, druzega pol leta pa jih s čém druzem odškodovati. — Na vsako vižo pa Vam bo treba moj rokopis, če Vam bo po volji, semtertje še mnogo piliti in gladiti, da se bo Vertovcovemu bolj prilikoval. Sam ga ne morem likati in popravljati, ker se nisem mogel nikdar navaditi, da bi, kar sem enkrat spisal, spet v roke jemal in pregledoval“.

Blagorodni Gospod Dohtar! Predragi Prijatel! „Dopis Vaš in poslane rokopise sem prejel“, pravi v drugem pismu istega leta. Kar Atalo tiče, sem jo nalaš Novicam v dodatek namenil, ne kakor da bi hotel, da bi imeli zastran nje zgodovino pretergati; moja misel je bila marveč, da bi zgodovino srednje dobe, kolikor je še je, do konca izdali in tako pervi del občne povestnice doveršili, da bi si jo vsak lahko vezati dal, — po tem pa kakih šest mescov Atalo brez zgodovine izdajali, da bi nam dovolj časa ostajalo, krasno Vertovcovo delo, kolikor mogoče, vredno

napredovati. — Da ne morete in da Vam ne verže zgodovine in Atale ob enem izdajati, sam dobro vém. O tem pa se motite, če menite, da bote zgodovino letos končali. Drugi del povestnice bi imel po moji misli saj tako obširen biti kot pervi; toraj bote imeli ž njo saj še dve leti in pol opraviti. Storite tedaj o tem, kar Vam je drago. — Sam ne bom ne Atale ne kaj druzega izdajal, ker nočem verh dela še dnarnih stroškov imeti. Dnara imam brez tega vedno premalo, sicer bi Vam sedaj — potovanje po obljubljeni deželi popisoval". —

Po mnogih, v Novicah tu in tam povedanih ovirah, je omenjena knjiga naposled srečno doveršena prišla na svetlobo s tem-le naslovnim listom:

Občna Povestnica ali Zgodovina celega sveta. Spisala narodu slovenskemu Matija Vertovec, fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo in Miha Vernè, stolni prošt v Terstu. (Doklada „Novic".) V Ljubljani 1863. Natisnil in založil Jožef Blaznik.

Predgovor. Ko sva 1. januarja 1853 začela „Novicam" prikladati „občno povestnico" (allgemeine weltgeschichte), ki jo je blizo do konca „srednje dobe" (mittlere zeit) spisal rajni fajmošter Matija Vertovec, sva napisala sledeči predgovor:

„V jeziku vsacega omikanega naroda nahajamo knjigo, v kteri so po redu zapisane važniše zgodbe celega sveta. O tem tedaj ni dvombe več, da tudi čast slovenskega naroda, čigar slovstvo se tako čversto na vedno višo stopnjo izobraženja dviguje, neogibljivo terja, da brez daljnega odlašanja pride v domačem jeziku taka knjiga na dan, ktera, ko nam razodeva zgodbe prednamstva, nam je ob enem učenica sedanjosti in zercalo prihodnosti. Kaj ne, da bi vsakteremu izmed nas važno in mikavno bilo, ako bi le vedil zgodbe rodovine svoje od pervega njenega očaka noter do svojega očeta? Koliko važniše je še, ako zvemo zgodbe tiste velike družine, ki se človeštvo imenuje, ktero, razcepljeno v mnogorazlične narode, je doživelo o teku časa brezštevila dogodeb, iz kterih se je izmotal tisti stan sveta, kakoršni je dandanašnji, pa vendar še ni nehalo tisto kolo se verteti, ktero suče vsegamogočnost in brezkončna modrost Gospoda nebes in zemlje.

Rajni fajmošter Vertovc, čigar ime stoji zapisano s zlatimi pismenkami v bukvah slovenskega slovstva, je spoznal potrebo „občne povestnice" za narod slovenski, in se je lotil imenitnega pa težavnega dela, ktero po besedah njegovih „za ljudstvo pisano, bi bilo tudi učenim ugodno". Bodi Bogu potoženo! da verli mož vsega ni mogel popolnoma dodelati, in da merjočim rokam je odpadlo pero, preden je spisalo vse, kar je blago serce njegovo namenilo domovini predragi. Al bodimo hvaležni in veseli s tem, kar nam je zapustil, — lep zaklad je!

Le poslednjih 4 do 5 razdelkov manjka in tudi „srednja doba“ (mittlere zeit) povestnice bi bila gotova“.

Pa sreča nama je bila mila. V iskrenem domoljubu, prečastitem stolnem proštu gospodu Mih. Vernetu najdla sva moža, ki je dodelal, kar Vertovec ni mogel. Začel je povestnico nadaljevati od poslednjih štirih razdelkov „srednje dobe“, pa jo dognal blizo do viharnih časov, ki so se začeli leta 1848. Žalibog! da tudi tega verlega moža nam je vzela nemila smert, predno je bilo natisnjeno, kar je spisal.

Nate tedaj, predragi rojaki, celo občno povestnico! Prebirajte jo sebi in svojim na poduk in korist; kajti resnica je, da povestnica je učiteljca sedanjosti in zercalo prihodnosti!

V Ljubljani na sv. Miklavža dan 1863.

Dr. Jan. Bleiweis. Jože Blaznik.

10. **Nekoliko odlomkov iz Korana.** Po dr. Ullmanovem nemškem prevodu za pokušnjo poslovenil Mihael Vernè. — Tako se zove rokopis iz zapuščine velecenjenega pisatelja slovenskega, ranjega Tržaškega prošta gosp. Mih. Verneta, ki je po prijaznosti Matičnega uda gospod Šimona Kapusa meni v roke prišel z namenom, naj se rokopis, kakor drago, porabi za Matico. — Da Koran, ki je Turku to in še več, kakor nam sv. pismo naše, nekoliko bliže poznati, nego samo po besedi, utegne mikati vsacega izobraženega Slovenca ravno sedaj, ko krvavi boj kristijanov s Turki pozornost vsega sveta obrača na Turčijo, kedo bode dvomil o tem. — Iz 114 sur (razdelkov) Koranovih, ki jih obsega Vernetov prevod, vzel sem nekoliko drobcev iz 2. in 4. sure zato, da čitateljem našim kažem tvorino in obliko Koranovo, izpustivši vse to, kar v „letopisu Matičinem“ ne bilo bi na pravem mestu. — Treba pa se mi je zdelo tej pokušnji dodati nekoliko vrstic v razjasnilo, kaj je Koran in kedo je stvarnik njegov“ — piše dr. Jan. Bleiweis v Letopisu Matice Slovenske za leto 1876, kjer str. 160—170 priobčuje s primernim predgovorom omenjene reči.

11. **Eutropieva kratka rimska zgodovina.** Verlim učencam ljubljanskiga gimnazia za pokušnjo poslovenil M. Verné. — Tako se imenuje rokopis, ki se nahaja v „Slov. Matici“ v 36 polah berž ko ne iz l. 1849 — 50, kedar je bilo naukazano za posamezne gimnazijske razrede napraviti lastne berila slovenske. In res sta iz njega nekaj malega povzela dr. Bleiweis in dr. Miklosič. — „Eutropieva rimska zgodovina je tako kratka, de ji posebniga kazala ni treba. Ker pa v moji latinski knjižici pred vsakimi deseterih bukev kratek zapopadek stoji, ga hočem vender tù pridjati, de bi mi kdo ne očital, da sim kaj opustil“, opominja prevoditelj sam.

12. **Premišljevanje uzrokov velikosti in vpada Rimljanov.** Spisal slavni Montesquieu. Poslovenil M. Verné. — To je spet drug novejši rokopis, ki ga iz ostaline verlega pisatelja M. Verneta shranjuje „Slov. Matica“ (cf. Sporočilo Slov. Mat. l. 1869 str. 54). Rokopis šteje 51 pol in v XXIII. poglavjih razpravlja lepo in krepko pisano na pr. I. Pričetek Rima. — Njegove vojske . . III. Kako so mogli Rimljani tako mogočni postati . . X. O popačenju Rimljanov . . XIX. O Atilovi velikosti; o naselitvah divjakov; o uzrokih, zavolj kterih je bilo zahodno cesarstvo pervo razdjano . . XXIII. Uzrok obstojnosti iztočniga cesarstva in njegova poguba. „O naslednjih nadlogah govoriti mi serce ne da; le to hočem še povedati, da pod zadnjimi cesarji — sklepa pisatelj — je cesarstvo, do carigradskih predmestij zmanjšano, konec vzelo kakor Ren, ki je, ko se v morje zgubi, le še majhen potok“.

Tako je slovstveno delovanje M. Vernetovo. — Mož, kteri je pozno že v letih jel bil pisati, pa vendar toliko spisal, kteri je jako jako čislal stare klasike, gerške in latinske, kteremu so Bossuet, Montesquieu, Chateaubriand i. t. d. bili vzorniki v posnemanje, bil je sam v istini duhovit, kar živo poterjujejo vsi njegovi spisi. Želeti je, da se še ostali, v mnozih ozirih dokaj znameniti rokopisi primerno ponatisnejo in priobčijo na čast njemu samemu pa v prid slovenskemu narodu. Bila sta si Jaka Zupan pa Miha Verne v marsikterih zadevah verstnika. Rad je pokaral napako, pa tudi zameril, ako se mu ni pograjala njegova. Kolika je bila njegova odkritoserčnost, kako istinita njegova jezičnost, kako iskreno njegovo domoljubje, vidi se na pr. iz njegovega pisma prijatlu dr. Jan. Bleiweisu:

„Vaše zapazke na Notranjem sem v Novicah bral. Gledé poljodelstva in živinoreje so, da bi tako ne, popolnoma resnične in rad jih poterdim; v druzih obzirih pa nisem z Vami. Kar blato tiče, Vas prašam, kje je na vsem Krajnskem, in tudi v vsaki drugi okrajni kakošen kraj, kjer bi blata ne bilo, ko dolgo dežuje? Kaj Vam ni znana stara pšica, ki celó glavno mesto domovine naše ojstro pika, ker pravi:

Aemula Venetiis est urbs antiqua Labacum;
Haec jacet in medio stercoris — illa maris —?

Ime „blatna vas“ bi mi dalo lahko izversten dokaz, da na Krajnskem je o deževnem vremenu povsod blata obilo, dasiravno se nikjer bolj ne meša in dela, ko na cestah med Terstom in Ljubljano, ki so vedno polne živine in vozov, in — ta dokaz bi saj toliko veljal, ko marsiktere „argumenta“, da Slovenci so bili že „ante Orbem“ v sedanji Slovenii, ali da Slavjani od tura-bos-Ochs-vol-bik, in tedaj tudi od krave izhajajo! — Prav serčno pa me veseli, da se Vam je jelo nad slovniškim oktroiranjem merziti. Prav imate, da našega ü, ki se od Postojne po vsi zgornji Italii in po celem Francoskem do Pirenejev, in znabiti še dalje glasi, ne gre popolnoma zaničevati. Pa še nekaj bi bili lahko zapazili, namreč da naši Notrajnci izobražujejo adjectiva neutra in plurali, kakor serbski, dalmatinski, istrianski in znabiti

še drugi Jugoslavjani, na a, ne na e, popolnoma kakor nekdanji Latinci, na primer boni, bonae, bona-dobri možjé, dobre žene, dobra jabelka, debela teleta, lepa žebeta. Dasiravno tedaj slovenske pisatelje, posebno Vas, Miklošiča, Metelkota in druge visoko spoštujem, se vendar prederznem naravnost reči, da adjectiva neutra in plurali femininis enaka delati, bi vtegnilo gorensko slovniško oktroiranje biti, ker živ jezik večega dela naroda našega drugač kaže. Ko spet na Notranje pridete, pazite tudi na to. — Sedaj bi bil pri koncu, ko bi Vam ne imel — pa brez zamere, še ene povedati. „Ker Vas je burja ali bürja nekoliko sukala, mahoma sklenete, da naša krajnska domovina je lepa, pa na tem koncu ne". Je li to dostojn sklep? Al ni Ipavska dolina lepa, al ni Terst lep, čeravno burja po Ipavi in v Terstu večkrat hujše razsaja, ko v Postojni? Jaz terdim tedaj v svojim domoljubju, ter pravim, čeravno po makaroniško: Tota — capite bene! — Tota pulchra es domovina draga! Sedaj pa, kakor pravim, brez zamere z Bogom!

V Terstu 14. dan Aprila 1855.

Vaš

sluga ponižni

Mih. Verne.

